

**TAR-ET VE ET KOMBİNASI DESTEKLEME
POLİTİKALARININ ERZURUM BESİ
HAYVANCILIĞI SEKTÖRÜNE ETKİLERİNİN
ANALİZİ**

Yılmaz AKINCI

**Yüksek Lisans Tezi
Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı
Prof. Dr. Fahri YAVUZ**

2011

Her hakkı saklıdır

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TAR-ET VE ET KOMBİNASI DESTEKLEME POLİTİKALARININ
ERZURUM BESİ HAYVANCILIĞI SEKTÖRÜNE ETKİLERİNİN
ANALİZİ**

Yılmaz AKINCI

TARIM EKONOMİSİ ANABİLİM DALI

ERZURUM

2011

Her hakkı saklıdır

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

TEZ ONAY FORMU

TAR – ET VE ET KOMBİNASI DESTEKLEME POLİTİKALARININ ERZURUM BESİ SİĞİRCİLİĞİ
SEKTÖRÜNE ETKİLERİNİN ANALİZİ

Prof. Dr. Fahri YAVUZ danışmanlığında, Yılmaz AKINCI tarafından hazırlanan bu çalışma 18/02/2011 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından. Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olarak ~~oy birliği/oy çokluğu (.../...)~~ ile kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Fahri YAVUZ

İmza :

Üye : Prof. Dr. Mete YANAR

İmza :

Üye : Doç. Dr. Avni BİRİNCİ

İmza :

Üye :

İmza :

Üye :

İmza :

(imza)

Yukarıdaki sonucu onaylıyorum
Enstitü Müdürü

Bu çalışma BAP kapsamında desteklenmiştir.

Proje No: 2010/69

Not: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaklardan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak olarak kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

TAR – ET VE ET KOMBİNASI DESTEKLEME POLİTİKALARININ ERZURUM BESİ
SİĞİRCİLİĞİ SEKTÖRÜNE ETKİLERİNİN ANALİZİ

Yılmaz AKINCI

Atatürk Üniversitesi
Fen Bilimleri Enstitüsü
Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı

Danışman: Prof Dr. Fahri YAVUZ

Hayvan varlığı bakımından bölgeler arasında ilk sırada yer alan Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde hayvancılık problemlerinin çözümüne yönelik ve mevcut et ihtiyacını karşılayacak projeler uygulamaya konulmuştur. Bu bölgelerin en büyük geçim kaynağı olan hayvancılığın, geliştirilmesi, hayvan karkas ağırlığının artırılması ve yöre halkının gelir seviyesinin artırılması amacıyla “Sözleşmeli erkek besi sığırı yetiştiriciliği, TAR-ET besi hayvancılığını destekleme projesi” 2006–2010 yılları arasında uygulanmıştır. Bu çalışmada besicilerin TAR-ET Projesine olan ilgi ve yaklaşımları ile bu yaklaşımlarda etkili olan faktörlerin belirlenmesi amaçlanmıştır.

Çalışmada Erzurum merkez ve ilçelerine bağlı 40 adet köyde yapılan 152 anket çalışması sonuçlarından, literatürden ve kuruluşlarından elde edilen verilerden yararlanılmıştır. Besicilerin TAR-ET Projesine olan ilgilerini gösteren yaklaşımları; anket yoluyla elde edilen veriler kullanılarak binomial probit regresyon analizi yöntemi ile belirlenmiştir. Modeldeki bağımsız değişkenlerin işareti beklentilere uygun bulunmuş ve besicinin yaşı, ailedeki fert sayısı, hayvancılık dışı faaliyette bulunma, toplam sahip olduğu dana sayısı, işletmenin üretim şekli ve TAR-ET projesine önceki yıllarda müracaat etmesi istatistiki olarak önemli çıkmıştır.

Modelde besicilerin TAR-ET projesinde biten sözleşmeyi yenileyip yenilememe kararında; besicinin yaşı, toplam buzağı sayısı, işletmenin üretim şekli, TAR-ET kapsamında kesilen hayvan sayısı, suni tohumlama yaptırması, TAR-ET projesine önceki yıllarda müracaat etmesi, 1,5 TL et teşvikinin yeterli bulunması pozitif yönde etkili olurken, ailedeki fert sayısı, hayvancılık dışı faaliyette bulunması, hayvancılık ile ilgili desteklerden faydalanması negatif yönde etkili olmuştur.

TAR-ET benzeri projelerin devamlılığı ve bunların sağladığı desteklerin sürdürülebilir sonuçlar doğurabilmesi için işletmelerin daha büyük olması, piyasaya dönük üretim yapan işletmelerin artması, modern hayvancılık tekniklerini kullanması, kontrat usulü çalışmalara yatkın olması ve sadece hayvancılıkla uğraşıyor olmasını sağlayacak politikalar yürürlüğe konulmalıdır. Ayrıca politikaların sunduğu fırsatlar istikrarlı, yani tahmin edilebilir olmalıdır.

2011, 89 sayfa

Anahtar Kelimeler: Besicilik, Hayvansal Destekler, TAR-ET, Et Kombinasyonu

ABSTRACT

Ms. Thesis

ANALYSIS OF THE IMPACTS OF TAR-ET AND SLAUGHTER HOUSE SUPPORT POLICIES ON FATTENING CATTLE SECTOR IN ERZURUM

Yılmaz AKINCI

Atatürk University
Graduate School of Natural and Applied Sciences
Department of Agricultural Economics

Supervisor: Prof. Dr. Fahri YAVUZ

The projects were put into effect to meet the current meat demands and to solve the issues in the animal husbandry sector in Eastern and Southeastern Anatolia regions, ranked in the first place in terms of cattle holdings. “Contractual male cattle fattening farming TAR-ET fat stock support project” were in effect between the years of 2006-2010 in order to improve the animal husbandry sector, main source of income in these regions, to increase the cattle carcass weight and to raise the income levels of the people in the regions. The aims of this study were to find out the interests and concerns of stockbreeders to TAR-ET project and to determine the factors affecting these concerns.

In this study, the data gathered from literatures, organization reports and 152 survey studies conducted in Erzurum city center and 40 villages in the districts. The factors affecting the interests and concerns of the stockbreeders to TAR-ET project were determined by binomial probit regression analysis method by using the survey data. The signs of the independent variables in the model were found consistent with the expectations. Statistically significant variables were the age of the stockbreeders, family size, off-farm activities, calf holdings, form of the farm production and application to the TAR-ET project in previous years.

In the decision of Animal growers regarding to renewing the contract in the project of TAR-ET, the age of farmers, total number of calves, production type of farm, the number of animals slaughtered, practicing artificial insemination, previous application to TAR-ET project having the idea of TL 1,5 meat incentive premium to be sufficient are found to be positively affective, while the number of family members, having activities outside of farmer and having benefits from animal support policies are found to be negatively affective.

Policies that could encourage to increase size of farms, to increase the number of farms that produce for the market, to apply better techniques of animal husbandry, to implement contact farming, to only deal with animal husbandry are need to be put into effect. Additionally, opportunities provided by the policies need to be stable and predictable.

2011, 89 pages

Keywords: Livestock, Animal husbandry support, TAR-ET, Slaughter house

TEŞEKKÜR

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum bu çalıőmamda destek ve yardımlarını esirgemeyen tez yöneticim Sayın Prof. Dr. Fahri YAVUZ'a, Ayrıca tez çalıőmama katkıda bulunan Sayın Arő. Gör. Mustafa TERİN'e, araştırmanın yürütülmesi aşamasında yardımlarını esirgemeyen Sayın Arő. Gör. Ahmet Semih UZUNDUMLU ve İrfan Okan GÜLER'e ayrıca çalıőmalarım sırasında bana her türlü maddi manevi destek sağlayan, bütün çalıőmalarımda olduğu gibi tez çalıőmalarımda da fedakârlıkta bulunan eşim Birgül AKINCI'ya sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Yılmaz AKINCI

Ocak, 2011

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
TEŞEKKÜR	iii
KISALTMALAR DİZİNİ	vi
ÇİZELGELER DİZİNİ	vii
1.GİRİŞ	1
1.1. Çalışmanın Amacı	4
1.2. Çalışmanın Kapsamı	4
1.3. Çalışmanın Önemi.....	5
1.4. Kaynak Özetleri.....	5
2. KURAMSAL TEMELLER	12
2.1. Erzurum Besi Hayvancılığına Yönelik Destekleme Politikaları.....	12
2.1.1. Erzurum Besi Hayvancılığı	12
2.1.2. Hayvancılık Alanında Yapılan Desteklemeler	17
2.1.2.a. Doğu Anadolu projesi kapsamındaki illerde etçi ve kombine ırklarla kurulacak damızlık sığır işletmesi yatırımlarının desteklenmesi	22
2.1.2.b. T.C. Ziraat Bankası A.Ş. ve Tarım Kredi Kooperatiflerince tarımsal üretimde düşük faizli yatırım ve işletme kredisi kullanılmasına ilişkin kararda değişiklik yapılması hakkında karar.....	23
2.1.3. Erzurum'da Faydalanılan Hayvancılık Destekleri	25
2.1.4. Et ve Balık Kurumu ve Erzurum Et Kombinası.....	27
2.1.4.a. Et ve Balık Kurumu'nun faaliyetleri.....	30
2.1.4.b. Erzurum Et Kombinası.....	31
2.1.5. TAR - ET besi hayvancılığını destekleme projesi.....	37
2.1.5.a. Projenin yürütülmesinde tarafların sorumlulukları.....	39
2.1.5.b. Ortak ile besicilik sözleşmesi yapılması	40
2.1.5.c. Sözleşme kapsamına alınacak besi sığırlarının tedariki.....	41
2.1.5.d. Kredi işlemleri	42
2.1.5.e. Sigorta işlemleri.....	44

2.1.5.f. Fiyatlandırmanın yapılışı	45
2.1.5.g. Ödemenin yapılışı	46
2.1.5.h. Erzurum da TAR – ET besi hayvancılığını destekleme projesi	48
2.1.5.i. TAR – ET besi hayvancılığını destekleme projesinin sona erdirilmesi.....	51
3. MATERYAL ve YÖNTEM.....	53
3.1. Materyal	53
3.2. Yöntem.....	53
3.2.1. Verilerin toplanması.....	53
3.2.2 Analizlerin yapılması	54
4. ARAŞTIRMA BULGULARI	57
4.1. Anket Yapılan İşletmelerin TAR-ET Projesine Yaklaşımları.....	57
4.2. TAR-ET Besi Hayvancılığını Destekleme Projesine Yetiştiricilerin Yaklaşımını Etkileyen Faktörler.....	68
5. SONUÇ ve ÖNERİLER	74
KAYNAKLAR.....	80
EKLER	84
EK 1.....	84
EK 2.....	88
ÖZGEÇMİŞ.....	90

KISALTMALAR DİZİNİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
BKK	: Bakanlar Kurulu Kararı
DOM	: Doğrusal Destek Modeli
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
EBK	: Et ve Balık Kurumu
EBÜAŞ	: Et ve Balık Ürünleri Anonim Şirketi
GATT	: Uruguay Round Tarım Anlaşması
TSEK	: Türkiye Süt Endüstri Kurumu
TKB	: Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı
TKK	: Tarım Kredi Kooperatifleri
TZD	: Türkiye Ziraatçılar Derneği
TZOB	: Türkiye Ziraat Odaları Birliği

ÇİZELGELER DİZİNİ

Çizelge 2.1.	1999 – 2009 Yıllarında Erzurum İli Suni Tohumlama Sayısı	13
Çizelge 2.2.	Erzurum daki Irklara Göre Büyükbaş Hayvan Sayıları	14
Çizelge 2.3.	Hayvancılık Desteklemeleri Kapsamında Yapılan Ödemeler (TL)	25
Çizelge 2.4.	2002 -2010 Yılları Arasındaki Kalite Bazlı Karkas Kg Alım Fiyatları... 33	
Çizelge 2.5.	Sığır Gövde Et Üretimi – Sevkıyatı – Satışı – Stok Miktarları.....	34
Çizelge 2.6.	Erzurum Et kombinasında üretilen Sucuk, Kavurma, Sığır Böbrek Yağı, İç Yağı ve Sığır Derisinin 2000-2009 Yılları Arasındaki Üretim Miktarları.....	35
Çizelge 2.7.	Randımanlara Göre Uygulanan Fiyatlar	45
Çizelge 2.8.	Erzurum İlindeki 2009 Yılı Tar –Et Besi Hayvancılığını Destekleme Projesi İlgili Veriler	48
Çizelge 2.9.	Erzurum İlindeki 2010 Yılı Erzurum Et Kombinasi Tar –Et ve 2009-2010 Yılları Serbest Alım Verileri	49
Çizelge 4.1.	Besicilerin Eğitim Seviyelerine Göre Tar-Et Projesine Yaklaşımları	56
Çizelge 4.2.	Besicilerin Sosyal Güvencelerine göre Tar-Et Projesine Yaklaşımları... 57	
Çizelge 4.3.	Besicilerin Sahip Oldukları Arazi Miktarına Göre Tar-Et Projesine Yaklaşımları	58
Çizelge 4.4.	Hayvan Barınaklarının Durumuna Göre Tar-Et Projesine Yaklaşımları. 59	
Çizelge 4.5.	Besicilerin Tar-Et Projesine Müracaat Etme Nedenlerine Göre Tar-Et Projesine Yaklaşımları.....	60
Çizelge 4.6.	Besicilerin Besiye Alınan Hayvanların En Fazla 3 Yaş ile Sınırlandırılmasına Göre Besicilerin Tar-Et Projesine Yaklaşımları	61
Çizelge 4.7.	Besicilerin Besiye Aldıkları Hayvan Yaşları Bakımından Tar-Et Projesine Yaklaşımları.....	62
Çizelge 4.8.	Besicilerin Besiye Aldıkları Hayvanların Besi Süreleri Bakımından Tar-Et Projesine Yaklaşımları.....	62
Çizelge 4.9.	Besicilerin Besi Kondisyonun % 60-55 Arası 1.kalite Randıman Değerinin Yüksek Bulunup Bulunmadıklarına Göre Tar-Et Projesine yaklaşımları.....	63

Çizelge 4.10. Besicilerin Kredi Kullanmalarına göre Tar-Et Projesine Yaklaşımları...	64
Çizelge 4.11. Besicilerin 190 kg 'lık Karkas Ağırlık Oranın Fazla Bulup Bulmadıklarına göre Tar-Et Projesine Yaklaşımları	64
Çizelge 4.12. Nakliye ve Sigortanın Besiciler Tarafından Yapılmasına Göre Tar –Et Projesine Yaklaşımları	65
Çizelge 4.13. Tar-Et Projesinde Besiye Alınan Hayvanların Sayısının 5 ile 250 Arasında Olmasına Göre Tar-Et Projesine Yaklaşımları	66
Çizelge 4.14. Besicilerin Uygulamada Problem Olup Olmasına Göre Tar-Et Projesine Yaklaşımları.....	66
Çizelge 4.15. Tar-Et Besi Hayvancılığını Destekleme Projesine Besicinin Yaklaşımını Etkileyen Faktörler ve Ekonometrik Model.....	68

1.GİRİŞ

Hayvancılık destekleme politikalarının temel hedefi, beklendiği üzere, toplumun yeterli düzeyde beslenmesi, işletmelerde verimliliğin artırılması, hayvan yetiştiricisinin gelirinin yükseltilmesi, hayvansal ürünlerde kendine yeterliliğe erişilmesi ve kırsal gelişmenin sağlanması için kırsal alandan kente nüfus göçünü önlemek olarak ifade edilmektedir. Bu hedeflere ulaşmak için zaman içerisinde çeşitli politikalar uygulanmaya çalışılmıştır.

Hükümetler, yeterli miktarda et üretilmesi, hayvancılık alanında fiyat istikrarının sağlanması ve yetiştiricilerin yaşam standartlarının yükseltilebilmesi için hayvancılık sektörünü; et teşvikleri girdi sübvansiyonları, (karma yem sübvansiyonu, damızlık hayvan teminindeki teşvik ve destekler, kaynak kullanımını destekleme, yem bitkileri üretimini teşvik, yapay tohumlama uygulamalarını teşvik, buzağı primi, faiz indirimi, ilaç sübvansiyonu, doğrudan gelir desteği vb.) ve düşük faizli kredi sağlama gibi yollarla desteklemektedir. Ancak hayvancılıkla ilgili desteklemeler, bitkisel üretim sektörüyle kıyaslandığında süreklilik arz etmediği, yeterli seviyede olmadığı ve bu desteklemelerin uygulanması için oluşturulan altyapının yeterli seviyede bulunmaması nedeniyle istenen üretim artışını sağlayamamış, hayvancılığın sorunları giderilememiştir (Yavuz 1999; Sayın 2002; Yavuz vd 2006).

Türkiye’de hayvancılık sektörü, 1923 yılından bugüne kadar çeşitli politikalarla desteklenmeye çalışılmıştır. 1950’li yıllara kadar devlet desteği, yerli sürülerin genetik iyileştirilmesi, hastalıkların kontrolü ve veterinerlik hizmetleri üzerine yoğunlaşmıştır. 1950–1960 arası dönemde uygulanan narh (fiyat) ve buna dayalı tavan fiyatlar verim ve kalitenin artırılmasına imkan vermemiştir. Diğer taraftan 1963 yılından bu yana, planlı kalkınma dönemlerinde bile verim ve kalitenin artırılmasına imkan veren, kalite-fiyat ilişkisini dikkate alan istikrarlı fiyat ve destekleme politikaları da uygulanamamıştır (Yurdakul vd 1999; Gültek 2000).

24 Ocak 1980 ekonomik istikrar tedbirleri ve onu izleyen dönemde Türkiye ekonomisi yeni bir yapılanma içine girmiş, başka bir deyişle piyasa ekonomisinin tüm kurum ve kurallarıyla hakim olduğu yeni bir ekonomik değişim süreci başlamıştır. Ancak ekonomik kararların gerektirdiği kurum ve yasal düzenlemeleri oluşturmadan uygulamaya konulan ekonomik politikalar, hayvancılık sektöründe telafisi zor tahribatlara neden olmuş ve bu kararlarla beraber sektör, ekonominin acımasız rekabet koşullarına terk edilmiş, başlatılan yatırım teşvik uygulamalarından hayvancılık sektörü yeterli miktarda yararlanamamıştır. Fakat 1990'lı yıllardan sonra bu teşviklerden faydalanma oranı artmaya başlamıştır. Hayvancılık sektörünün problemlerinin çözümüne yönelik olarak yapısal, ürün, girdi, kredi ve ticaret politikaları uygulanmaya konulmuştur (Yavuz 1999; Anonim 2008).

1992 yılından başlanarak EBK ve TSEK üretim görevleri dışında kırsal ekonomiye dönük çok daha önemli sosyo-ekonomik fonksiyonları (garanti pazar ortamı ve piyasayı düzenleyici rolü) göz ardı edilerek, iyileştirme olanakları araştırılmadan veya yokluklarında istikrarı sağlayacak alternatif alt yapılar oluşturulmadan özelleştirilmesi hayvancılığa büyük bir darbe vurmuştur (Anonim 2008).

Üretimin azalması ile birlikte hayvansal ürün fiyatlarının artması bahane edilerek, fiyat artışlarının nedenleri araştırılmadan, meydana gelen fiyat artışlarının spekülatif olduğu ileri sürülerek geçmişte olduğu gibi hayvansal ürün ithali yoluna gidilmiştir. Fakat bu durumda mevcut tarımsal destekleme politikalarının yarattığı sorunların giderilmesi ve uluslararası uygulamalara uyum açısından, ortaya çıkan haksız rekabeti önleyebilmek için hayvancılığı desteklemek amacıyla bazı önlemlerin alınarak hayvancılık, küçük ve orta ölçekli işletmelerde tekrar cazip hale getirilmeye çalışılmaktadır.

2000 yılında yayımlanan 467 Sayılı Hayvancılığın Desteklenmesi Hakkında Bakanlar Kurulu Kararı ile hayvancılık destekleme politikaları yeniden düzenlenmiştir. Bu düzenlemeler, takip eden yıllarda alınan yeni kararlarla devam etmiştir. 2006 yılında yeniden düzenlenen 10811 sayılı karara göre, hayvancılık faaliyetlerinde ırk ıslahı, kaba yem üretiminin artırılması, verimliliğin artırılması, işletmelerin ihtisaslaşması,

işletmelerde hijyen şartlarının sağlanması, hayvan sağlığı ve refahı, hayvan kimlik sisteminin teşviki, hayvansal ürünlerin işlenmesi ve pazarlanması ile bunlarla ilgili kontrol, takip ve standartların iyileştirilmesi amacıyla mevcut destekleme araçlarına ek olarak et primleri, pazarlama destekleri, hayvancılık işletmelerinin modernizasyonu destekleri ile çevresel önlemlere yönelik tedbirler uygulamaya konulmuştur (RG 2006).

Hayvan varlığı bakımından ilk sırada yer alan Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde hayvancılık problemlerinin çözümüne yönelik ve mevcut et üretiminin artırılması için projeler uygulamaya konulmuştur. Bu bağlamda Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinin en önemli geçim kaynağı olan hayvancılığın, geliştirilmesi hayvan karkas ağırlığının artırılması ve yöre halkının refah düzeyinin yükseltilmesi, çiftçisinin gelir seviyesinin artırılması amacıyla 10 yıl süreli Sözlēmeli Erkek Besi Sığırı Yetiştiriciliği TAR-ET Besi Hayvancılığını Destekleme Projesi, 16 Temmuz 2006 tarihinde uygulanmaya başlanmıştır.

TAR-ET Besi Hayvancılığını Destekleme Projesi 10 yıllık olup, 14 Nisan 2009 tarih ve 14850 sayılı ‘‘Hayvancılığın Desteklenmesi Hakkında Karar’’ gereğince; Tarım Kredi Kooperatifleri ile sözlēmeli besicilik yapan ve hayvanlarını Et ve Balık Kurumu kombinalarında veya Et ve Balık Kurumunun anlaşma yaptığı özel kombinalarda kestiren ve proje kapsamında 28 ildeki yetiştiricilere 190 kilogram ve üzeri karkas ağırlığına ulaşmış erkek sığır karkas ağırlığına beher kilogram için 1,5 TL/Kg et destekleme primi ödenmesi şeklinde özetlenebilir.

Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerindeki verimsiz ve fazla sayıda yerli ırklarından oluşan hayvan varlığı problemini, verimli kültür ve kültür melezi ırklarından oluşturulmasının sağlayarak çözüme kavuşturmak için bu proje ile kültür ırkı ve kültür ırkı melezi hayvan beslenmesi teşvik edilerek birim hayvandan daha fazla verim ve gelir elde etmek, suni tohumlamayı teşvik ederek hayvan ıslahına katkıda bulunmak, bölge çiftçisinin yetiştirdiği besi hayvanlarının aracısız olarak satışını gerçekleştirmek, bölgeler arası hayvan sirkülasyonunu önleyerek bulaşıcı hayvan hastalıklarının yayılma riskini azaltmak, üreticilerin hayvan barınağı hayvan beslenmesi ve hayvan sağlığı

konusunda eğitilerek modern ve sürdürülebilir bir üretim modeli oluşturmak, yöre insanının buldukları yerde istihdamının sağlaması öngörülmektedir.

1.1. Çalışmanın Amacı

Bu çalışmada, Erzurum ilindeki çiftçilerin TAR-ET Besi Hayvancılığını Destekleme Projesine yaklaşımları ve bu yaklaşımlarda etkili olan faktörlerin belirlenmesi ve sonuçların TAR-ET besi hayvancılığını destekleme projesinin uygulanmasıyla ortaya çıkan sorunlara ışık tutması amaçlanmıştır. Bu amaçları gerçekleştirebilmek için;

- TAR-ET besi hayvancılığını destekleme projesi ile ilgili olarak ortaya çıkan gelişmeleri inceleyerek, gelinen noktayı ortaya koymak,
- Erzurum Merkez köyleri ile TAR-ET besi hayvancılığını destekleme projesinden faydalanan ilçelere bağlı köylerde yapılacak anket çalışması ile çiftçilerin TAR-ET besi hayvancılığını destekleme projesine olan eğilimleriyle ilgili bilgileri temin etmek,
- Regresyon modelleri kullanılarak çiftçilerin TAR-ET besi hayvancılığını destekleme projesine katılımını etkileyen faktörleri belirlemek hedeflenmiştir

1.2. Çalışmanın Kapsamı

Erzurum ili merkez ve ilçelere bağlı köylerdeki TAR-ET besi hayvancılığını destekleme projesinden faydalanan hayvancılık işletmelerinin yaklaşımları ile bu hayvancılık destekleme politikasının etkinliğinde belirleyici olan faktörler saptanmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda hayvan barınaklarının durumu, sahip olunan arazi miktarı gibi işletme özellikleri yanında eğitim durumu ve sosyal güvence gibi işletme sahibi özelliklerinin bu politika üzerine etkinliği incelenmiştir. Regresyon modelinden elde edilen sonuçlar dikkate alınarak mevcut politikalara yön vermek ve alternatif politikaların üretilmesine yardımcı olmak amaçlanmıştır. Çalışma, tam sayım yöntemi ile elde edilen 152 anket sonuçlarının işlenmesini, analiz edilmesini ve analiz sonuçlarının yorumlanmasını kapsamaktadır.

1.3. Çalışmanın Önemi

Erzurum İlinin de İçerisinde bulunduğu ve 2006 yılında 28 ilde uygulanmaya başlanan TAR-ET Besi Hayvancılığını Destekleme Projesinin Erzurum İlindeki muhatabı olan yetiştiricilerin bu destekleme politikasına yönelik tutumları ve benimseyip benimsemedikleri, bu politikanın uygulanmasında ortaya çıkan problemlerin tespit edilmesinde ve çözüm önerilerinin belirlenebilmesi, bundan sonra uygulanabilecek benzer politikaların daha etkin uygulanması açısından önemlidir.

TAR-ET besi hayvancılığını destekleme projesinin çiftçiler tarafından benimsenmesi ve uygulama sırasında meydana gelen problemlerle ilgili araştırmaların yapılması, çiftçilerin TAR-ET besi hayvancılığını destekleme projesine yaklaşımlarının belirlenebilmesi ve ortaya çıkan problemlerden ödemelerin zamanında yapılmaması, kredi faiz oranlarının fazla olması, uygulanan fiyatların gününbirlik değişmesi vb problemlere yönelik çözüm yollarının bulunabilmesi TAR-ET besi hayvancılığını destekleme projesinin ve daha sonra gündeme gelebilecek hayvancılık destekleme politikalarının başarılı bir şekilde yürütülebilmesi açısından önem taşımaktadır

1.4. Kaynak Özetleri

Colson *et al* (1992), çalışmalarında, AB'deki büyükbaş hayvancılığın ekonomik performansını ve yapısal karakterlerini tanımlamışlardır. 12 AB ülkesindeki büyükbaş hayvan işletmelerinin ekonomik performansını ve yapısal karakterlerini mukayeseli analiz metoduyla analiz etmişlerdir. Çalışmada AB'de büyükbaş hayvan işletmelerinin ortalama ekonomik büyüklüğünün 40 Büyükbaş Hayvan Birimi (BBHB) olup, 37 ha alana sahip olduklarını belirlemişlerdir. Söz konusu büyükbaş hayvan işletmelerinin sahip oldukları alanın %62'sinin yem bitkisi ekili alandan oluştuğunu tespit etmişlerdir. Ayrıca AB'de işletmelerin ekonomik performanslarının analizlerinde, işletme tipi ve büyüklüğü bakımından üye ülkeler arasında çok önemli farklılıklar olduğu tespit edilmiştir

Yavuz (1999), Türkiye Besi ve Süt Hayvancılığı Politikalarının Analizi adlı çalışmada, Türkiye’de hayvancılıkla ilgili, canlı hayvan ve hayvansal ürünlere yapılan ithalat sınırlamaları, veterinerlik hizmetleri, kültür ırklarının ithalatı ve sübvansiyon edilerek dağıtımını, suni tohumlama uygulamalarının teşvik edilmesi, ihracat teşviki ve ithal girdi sübvansiyonları vb birçok destekleyici politikanın uygulanmakta olduğunun ancak uygulanan bu politikalara ve hayvan sayısının gelişmiş birçok ülkeden fazla olmasına rağmen hayvan başına düşük verimliliğin devam ettiği ve bunun nedeninin ise, hayvanların çoğunun hala yerli ırklardan oluşmasından kaynaklandığını vurgulamıştır.

Ayrıca çalışmada, hayvancılığın önemli yapısal sorunlarının olduğu ve bu sorunların çözüme kavuşturulmadan desteklemelerin amacına ulaşamayacağı, bu sorunlarının giderilebilmesi içinde yapısal politikalar başlığı altında kurumsallaşma, ıslah çalışmaları, mevzuat ve yatırım politikalarının yeniden düzenlenmesinin gerekliliği üzerinde durmuştur.

Ertuğrul (2000), Hayvancılık Sektöründe Destekleme Politikalarının Analizi ve Üretim Artışı İçin Gerekli Önlemler konulu çalışmada, hayvancılık sektörünün ulusal ekonomi içindeki payının giderek azaldığını ancak temel ihtiyaç maddelerini üretmesi ile sektörün stratejik bir misyon üstlendiğinin, bu amaçla da dünyada olduğu gibi ülkemizde de hayvancılık sektörünün yoğun biçimde desteklenmesinin gerekliliği üzerinde durmuştur. Türkiye hayvancılığını destekleme politikalarının temel özelliklerini belirlemiş bu kapsamda hayvansal ürünleri destekleme fiyat ve pazarlama mekanizmasında yapılması gereken düzenlemeleri ortaya koymuştur. Bu amaçla çalışmada sonuç itibarıyla hayvancılık sektörüne sağlanan desteklerde, kullanılan ekonomik ve sosyal politika araçlarının yeniden gözden geçirilip gerekli düzenlemeler yapıldıktan sonra uygulamaya konulmasının gerekliliği vurgulanmıştır.

Gültek (2000), Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı’nın Hayvancılık Politikaları ve Hedefleri isimli çalışmada, bakanlığın uyguladığı tarımsal desteklemeler içinde hayvancılığa gereken önemin verilmediği, çalışmanın yapıldığı yıl esas alındığında son 20 yıl içerisinde hayvancılığa verilen desteklerin tüm tarımsal desteklemeler içerisindeki

payının %1.5 seviyesinde kaldığı ve zirai kredilerin ise yalnızca %15'inden hayvancılığın faydalandığı ve bu uygulamalarında hayvancılığın tarımsal üretim içerisindeki payının %35'lerden %22'lere kadar düşürdüğünü belirlemişlerdir. Bu kapsamda başta ırk ıslahı konusunda olmak üzere olmak üzere hayvancılık sektörüne verilen desteklemelerin her geçen gün artırılarak özellikle hayvancılık dışında başka bir faaliyet alanı olmayan bölgelere verilecek özel desteklemelerle hayvancılığın yeniden geliştirilebileceğini öne sürmüştür.

Özkaya vd (2001), Tarımsal Destekleme Politikalarının Dünü-Bugünü-Geleceği konulu çalışmalarında, tarımsal desteklemeler geniş bir şekilde ele alınmış, tarım politikasındaki değişimlerin geniş ölçüde dış dinamiklere bağlı olduğu vurgulanmıştır. Bu amaçla GATT-Uruguay Round Tarım Anlaşmasının Türk tarım sektörü üzerindeki etkileri ortaya konularak, tarım ürünleri ticaretinin serbestleştirilmesi ve uygulanan korumacı politikaların azaltılması yönünde bu korumalarda aşamalı indirimler sağlanarak daha etkili ve iyi işleyen bir politika disiplininin sağlandığına işaret edilmiştir. Çalışmada 1980 öncesi ve sonrası politikalar ortaya konularak, uygulanan politikalarda girdi verimliliği, bütçe tasarrufu sağlama ve dünya fiyatlarını dikkate alma şeklindeki yeni düzenlemeler 1980 öncesindeki politikalarda ele alınmazken, sonraki dönemlerde bu unsurların göz önüne alınmakta olduğunu belirlemişlerdir. Ayrıca hayvancılıkta ve bitkisel üretimde yapılacak kısa vadede akılcı desteklemeler ve altyapı yatırımlarına hız vermek, gelir dağılımını düzeltecek uygulamalar vb gibi yapılan destekleme politikaları, ne kadar başarılı olursa olsun ancak yetiştiriciler/üreticiler arasında oluşturulacak kooperatifler veya örgütler olmaksızın bir süre sonra üreticinin yeniden eski haline dönmesine sebep olacağını vurgulamışlardır.

Sayın (2002), Türkiye'de Hayvancılık Politikaları ve Reform Arayışlarının Etkileri konulu çalışmasında, hayvancılık üretim faaliyetinin insan beslenmesinde stratejik öneme sahip olduğu ancak ülke hayvancılığının çeşitli sorunları olduğu, bu durumda hayvancılığa yönelik izlenen politikaları önemli kıldığını vurgulamıştır. Dolayısıyla Türkiye'deki yeni tarım politikası düzenlemeleri ile hayvancılığı desteklemekten tamamen vazgeçmek imkânsızdır. Öte yandan, hayvancılığın gelişmiş olduğu

ülkelerden AB’de de hayvancılığın desteklenmesine devam edilmekte olduğu, ayrıca Türkiye’nin de taraf olduğu GATT Tarım Anlaşmasının da hayvancılık desteklemelerine engel teşkil etmediği, ancak bütün bu gelişmelere karşın, Türkiye’deki mevcut hayvancılık destekleme uygulamalarının daha sağlıklı hale getirilmesinin gerekliliği üzerinde durulmuştur.

Benin *et al* (2003), Etiyopya’daki Hayvancılığı Geliştirmek İçin İzlenen Politikalar isimli çalışmada, 1999-2000 yılları arasında Etiyopya’nın kuzeyindeki Amhara bölgesindeki 98 köyde sürdürülmüştür. Çalışmada 1991’den beri halka açık meralar ve özel otlaklar azalması ve bunlardan maksimum faydanın sağlanabilmesi için politikalarda önemli değişiklikler olduğu vurgulanmıştır. Politikalarda hayvan sağlığı hizmetleri ve hayvan yemleme gelişiminin adaptasyonunun artırılmasına rağmen hayvancılığın giderek azaldığı belirlenmiştir. Bunu önleyebilmek için, işletmeler arasında kredi ortaklığının sağlanabilmesi, hayvancılığı hedef alan yayım faaliyetlerinin artırılması, nüfus artışının azaltılması, özellikle Doğu Afrika’da hem bitkisel hem de hayvansal üretimde bulunan işletmelerdeki fakirliğin azaltılabilmesi ve yiyecek güvenliğini sağlayacak politikalara ihtiyaç duyulduğu belirlenmiştir.

Sayın (2003), Türkiye’de Tarımsal Destekleme Politikaları isimli çalışmasında, özellikle 2000 yılı sonrasında başlayan destekleme politikalarında reform niteliğindeki yeni düzenlemeler şeklinde adlandırılan arayışların neler getireceğini ortaya koymak üzere çalışmasını üç grupta planlamıştır. İlk grupta geçmişten günümüze kadar izlenen tarımsal destekleme politikalarını ele alarak mevcut uygulamaların daha sağlıklı tartışılmasına yardımcı olunmasını amaçlamıştır. İkinci grupta, destekleme politikalarında yeni arayışlara götüren başlıca nedenler ve uygulamalar ile ülkede desteklemelere yönelik finansal yapıyı ortaya koymuştur. Üçüncü grupta ise son uygulama olan Doğrudan Gelir Desteği ayrıntılı olarak ele alarak çalışmasını sonuçlandırmıştır. Ayrıca çalışma, içerisinde incelenen konularla ilgili yasal düzenlemelerle de desteklenerek, sonuçta tarım politikası amaçlarının makro düzeyde belirlenmesinin ve uygulamalarında bununla paralel olarak geliştirilmesinin önemini vurgulamıştır.

Yavuz vd (2003), Türkiye Sığırcılık Sektöründe Islah ve Destekleme Politikalarının Etkinliği Üzerine Bir Araştırma konulu çalışmalarında, son 40 yıldaki (1960-2000) sığırcılık sektöründe uygulanan ıslah çalışmalarını ele almışlardır. Bu kapsamda uygulanan ıslah çalışmalarındaki mevcut durumu ortaya koymuşlardır. Sonuç olarak kültür ırkı ve melez sığırların oranını toplam sığır varlığının %0,8'inden %60,7'sine yükseltmiş olduğunu, bu dönemdeki sığır sayısının ise 1,65 milyon baş azalırken, sığır sütü ve eti üretimi sırasıyla %298 ve %428 artarak 8.91 milyon ve 359 bin tona, sığır başına süt ve et verimi ise sırasıyla %184 ve %144 artarak, 1688 kg ve 171 kg'a ulaşmış olduğunu vurgulamışlardır.

Çalışmada, toplam et ve süt üretimine etkili olan faktörlerin belirlenmesi amacıyla zaman serisi verilerini kullanarak analizler yapılmıştır. Yapılan analizler sonucunda tahmini modeller elde edilmiştir. Buna göre toplam süt ve et üretimine, sığır başına süt ve et verimleri, süt ve et fiyatları ve 1972'den beri uygulanan hayvancılık politikalarının etkileri pozitif yönde, yem fiyatlarının etkisi ise negatif yönde istatistiksel olarak önemli bulunmuştur. Diğer taraftan süt ve et verimine, kültür ırkı ve melez sığırların oransal artışlarının etkisi istatistiksel olarak çok önemli olurken, 1986 yılından beri yapılan kültür ırkı sığır ithalatının etkisinin önemsiz olduğu görülmektedir.

Bailey and Slade (2004), ABD'deki Sığırcılık işletmelerinde Hayvan Kayıt Sistemi desteğini etkileyen faktörleri belirlemek için bir çalışma yapmışlardır. Çalışmada kullanılacak anket formu elektronik ortamda ülkedeki bütün veterinerler ve 45 eyaletteki yetiştirici birliklerine gönderilmiştir. Ancak bunlardan sadece 7 eyaletteki veterinerin ve 34 yetiştirici birliğinin anketlere katılımları sağlanabilmiştir. Sonuçta hayvan kayıt sistemi desteğinden yetiştirici birliklerinin sadece %40'ının faydalandığı belirlenmiştir.

Uğur (2004), Gelişmiş ülkelerin aksine Türkiye'de hayvancılık sektörünün, son yıllarda devam eden sanayileşme politikasından olumsuz yönde etkilendiğini belirtmiştir. Hayvancılık açısından önemli problemlerin olduğu ve bu problemlerin başında hayvansal açıdan verim düşüklüğünün geldiğinin ve bunun giderilebilmesi içinde; su

ürünleri üretiminin artırılması için kültür balıkçılığının geliştirilmesi ve balıklandırma çalışmalarına ağırlık verilmesi, hayvancılığın geliştirilmesi için hayvancılık kararnamesi kapsamında, yapılan destekleme miktarlarının artırılarak sürdürülmesi, genetik ıslahının etkili ve yaygın hale getirilmesi, belgeli damızlık kullanımının artırılması ile arıcılık ve su ürünleri yetiştiriciliğinin teşvik edilmesi, kaliteli kaba yem açığının kapatılmasına yönelik yem bitkileri üretiminin teşvik edilerek hayvancılığın daha planlı, izlenebilir ve uzun vadeli politikalarla geliştirilebileceği vurgulanmaktadır.

TZOB (2006), raporunda 1990-2003 yılları arasında kırmızı et sektöründeki gelişmelere yer verilmiş ve AB ile karşılaştırmalar yapılarak farklılıklar ortaya konmuştur. Çalışmanın yapıldığı dönemler arasında büyükbaş ve küçükbaş hayvan sayısında azalma olduğu tespit edilmiştir. Hayvanların yıllık 50 milyon ton kaba yem ihtiyacı olduğu ve bunun 35 milyon tonunun değişik kaynaklarla karşılandığı, 15 milyon tonluk açık olduğu belirtilmiştir. Hatta ihtiyacı karşılayan kısmın da 10-15 milyon tonunun kalitesiz olduğu belirtilerek, Türkiye’de kaba yem açığının 25-30 milyon ton olduğu belirtilmiştir. Ayrıca Türkiye’de hayvan hastalıklarının daha fazla görüldüğü ve hijyen koşullarının iyi olmadığı tespit edilmiştir. Türkiye’nin AB’ne uyum sağlayabilmesi için ıslah çalışmaları ile birlikte işletme yapıları iyileştirilirken, diğer taraftan üretim teknolojilerini geliştirerek verimi artırmak, girdi maliyetlerini düşürmek, işletme sahiplerimizi eğitmek ve pazarlama kabiliyetlerini geliştirmek suretiyle hayvancılıkta da rekabet gücümüzü artırmanın zorunlu olduğu gerçeği vurgulanmaktadır.

Burada verilen kaynaklar gözden geçirildiğinde destekleme politikaları ile ilgili genellikle muhakemeye ve bazı makro istatistiklere ve betimleyici analizlere dayalı olarak değerlendirilmiş ve önerilerde bulunulmuş olduğu görülmektedir. Bu çalışmada hem hayvancılık desteklerinin sonuçlarını ifade eden yayınlanmış Erzurum’daki hayvancılık destekleri ile ilgili veriler, hem de anket yoluyla edilen veriler kullanılarak regresyon analizi yapılmıştır. Bu analiz sonuçlarına göre, 2006 yılında başlayan TAR-ET besi hayvancılığını destekleme projesinin etkileri kapsamlı ve net bir şekilde ortaya konulmaya çalışılmıştır. Erzurum’da regresyon analizi yoluyla yapılan destekleme

politikası analizlerinden biri olan ve TAR-ET projesi ile ilgili olarak yapılan ilk çalışma olması bakımından özellikle Türkçe literatüre katkı sağlayacaktır.

2. KURAMSAL TEMELLER

2.1. Erzurum Besi Hayvancılığına Yönelik Destekleme Politikaları

2.1.1. Erzurum besi hayvancılığı

Hayvancılık merkezi olarak tanınan Erzurum'da hayvancılık Türkiye'nin Batı illeriyle kıyaslandığında fazla bir atak yapamamış hatta yerinde saymıştır. Bu illerde hayvanlar verimli ırklara dönüşürken ve hayvancılık teknolojisi hızlı bir şekilde yaygınlaşıp kullanılırken, Erzurum hayvancılığında herhangi bir dönüşüm yaşanmamıştır. Bu nedenle Erzurum, büyükbaş hayvancılıkta diğer bölgelerle rekabet edilebilirlik düzeyi oldukça düşük kalmıştır (Yavuz 2007). Erzurum'daki hayvancılığının istenilen seviyeye gelebilmesi ve diğer illerle rekabet edebilmesi için destekleme politikaları geliştirilerek hayata geçirilmelidir.

Büyükbaş hayvan varlığı en fazla il olan Erzurum, kaliteli yem bitkileri üretimi ve sahip olduğu geniş meralar açısından önemli bir hayvancılık potansiyeline sahiptir. Buna ilave olarak geçmişe dayanan bir hayvancılık kültürünün olması ve hayvancılığa alternatif karlı tarımsal faaliyetlerin fazla olmaması nedeniyle, Erzurum ekonomisinde ağırlık tarım sektöründe olup, bitkisel ve hayvansal ürünlerin ağırlıklı olduğu ticari bir yapı söz konusudur. Bu durum tarım işletmelerini, hayvancılıkta mukayeseli bir üstünlüğe taşımaktadır.

Erzurum'daki tarım işletmelerinin büyük bir çoğunluğu küçük ölçekli karma tip bitkisel ve hayvancılık faaliyeti yürüten aile işletmelerinden oluşurken, bu işletmeler sığır varlığının da büyük bir çoğunluğuna sahiptir. Erzurum'da tarımsal faaliyeti gerçekleştiren karma işletmeler, toplam işletmelerin %87'sini oluştururken yalnızca bitkisel ve yalnızca hayvansal üretim yapan işletmeler sırasıyla %11 ve %2'lik bir paya sahiptir (Topcu 2007).

Erzurum büyükbaş hayvancılığı, yem, barınak ve üreticilerin eğitimi yönünden zayıflıklar taşımaktadır. Bu üç unsur saç ayağı özelliği taşıması bakımından önemlidir. Erzurum hayvancılığının gelişmesi için uygun yem kültürünün iyi bilinmesi, barınakların teknolojiye uygun modern özellikte olması ve en önemlisi besicilerin eğitim yönünden kendilerini yetiştirmiş olmaları gerekmektedir. Ayrıca verimli kültür veya kültür melezi ırklarla çalışılması hayvancılığın batı illeri ile mukayese edilebilir seviyeye getirilmesi açısından önem arz etmektedir.

Erzurum ili sığır popülasyonunun genetik kalitesinin yükseltilmesi amacıyla Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı (TKB) İl Müdürlüğü personeline bedelsiz yürütülen sun'i tohumlama çalışmaları 1995 yılında yapılan yasal değişiklik sonucunda bedelli hale dönüştürülmüş, böylece özel sektör kuruluşları için de çekici hale getirilmiştir. Ayrıca 2000 yılından itibaren tüm ilçe müdürlüklerine suni tohumlama alet ve ekipmanı il özel idare bütçesinden projeli olarak alınarak her ilçede faaliyete başlanmıştır (Yavuz 2007).

Ayrıca besi ve hayvan materyalinde verimliliği yükseltmek için suni tohumlama merkezleri kurmak gibi görevleri üstlenmiş olan Tarım Kredi Kooperatiflerinin Anonim Şirketi Tareks A.Ş, 2005-2008 yılları arasında Erzurum da kurduğu Suni tohumlama merkezi ile 2005-2008 yılları arasında 9.655 adet gerçekleştirdiği suni tohumlama sayısı ile Erzurum hayvancılığının ıslahında önemli katkılar sağlamıştır.

Yıllar itibariyle yapılan hayvan ıslah çalışmalarının doğrultusunda, Erzurum ilinin büyükbaş hayvan popülasyonundaki genotip değişiminin sağlanmasında başarı sağlandığı kültür ırkı ve kültür melezi ırklarında büyük oranlarda artış sağlandığı Çizelge 2.1'de verilen rakamlar da görülmektedir.

Çizelge 2.1. 1999 – 2009 Yıllarında Erzurum İli Suni Tohumlama Sayısı

Yıllar	Suni Tohumlama Sayısı (Adet)
1999	2.536
2000	1.764
2001	2.675
2002	1.948
2003	2.265
2004	1.287
2005	13.180
2006	53.150
2007	42.975
2008	9.576
2009	6.606
2010	13.800

Kaynak: Tarım İl Müdürlüğü İstatistikleri 2010

Çizelge 2.1’de 1999 ile 2010 yılları arasında yapılan suni tohumlama çalışmalarının sayıları verilmektedir. Buna göre 2005 yılına kadar yapılan çalışmalarda fazla bir artış görülmezken, 2005–2008 yılları arasında yapılan suni tohumlama çalışmalarında hamle yıllar olduğu, önceki yıllara göre daha fazla önem verildiği ve yapılan destek ve teşvikler ile suni tohumlama sayısında büyük bir artış sağlandığı, 2006 yılında ise 53.150 suni tohumlama sayısı ile zirve yaptığı görülmektedir.

Erzurum’da son yıllarda yapılan ıslah çalışmaları ile kültür ve kültür melezi ırklarında artış sağlanmasına rağmen mevcut hayvan varlığının (539.467 büyükbaş) Erzurum Tarım İl Müdürlüğü 2010 yılı kayıtları itibariyle yaklaşık %22’si (118.683 büyükbaş) et ve süt verimleri düşük yerli ırklardan meydana gelmektedir. Kültür ırkı büyükbaş hayvan sayısı son derece az olup, yörenin iklim yapısına uyum sağlayamadıkları için de sayılarında istenilen seviyelerde artış olmamaktadır. Mevcut hayvan varlığının %8’i (43.157 büyükbaş) kültür ırkıdan oluşmaktadır. Aynı şekilde son yıllardaki suni tohumlama ve ıslah çalışmaları ile melez büyükbaş hayvan sayısında %70’i (377.627)

büyük oranda artış sağlanmıştır. Erzurum ilinde manda sayısı 1999 yılından 2010 yılına gelinceye kadar çok düşük seyretmekle beraber 2008 yılında 12.807 adet manda sayısı ile maksimum seviyeye ulaştığı görülmektedir. Manda sayısındaki bu artışın sebebi il dışından büyük oranda manda getirildiğini göstermektedir.

Çizelge 2.2’de Erzurum ilin de ırklara göre büyükbaş hayvan sayıları verilmektedir. 2007 yılına kadar 300.000 ‘in üzerinde bulunan yerli ırk büyükbaş hayvan sayısı yapılan ıslah çalışmalarından sonra hızlı bir şekilde düşüşe geçtiği ve 2008 yılından itibaren melez ırk sayısının yerli ırk sayısını geçtiği görülmektedir. 2010 yılı itibariyle yerli ırklar 118.683 adete kadar düşerken melez ırk en yüksek seviyesine 377.627 adetle ulaşmıştır.

Çizelge 2.2. Erzurum’daki Irklara Göre Büyükbaş Hayvan Sayıları (Baş)

Yıllar	Saf Kültür	Kültür Melezi	Yerli	Manda	Toplam
1999	16.253	160.676	378.230	2.102	557261
2000	15.656	165.399	363.974	2.153	547.182
2001	16.612	190.326	327.980	2.195	528.913
2002	17.627	193.290	345.170	2.308	558.395
2003	17.369	191.310	318.097	1.575	528.351
2004	16.366	193.098	329.188	1.504	540.156
2005	16.393	177.732	334.672	1.288	530.085
2006	17.443	221.022	295.837	1.086	535.388
2007	17.124	217.716	321.199	698	556.737
2008	25.356	312.208	205.518	12.807	555.894
2009	35.744	342.136	153.369	1.215	532.464
2010	43.157	377.627	118.683	971	539.467

Kaynak: Tarım İl Müdürlüğü İstatistikleri 2010

539.467 büyükbaş hayvan varlığının 118.683 adedinin verimsiz yerli ırklarından oluşması bununda %22’una tekabül etmesi işletmelerin ürün maliyetlerini artırmakta, ürün kalitesini ve Erzurum’un, hayvan varlığı bakımından verimli kültür ve kültür

melezi ırklarından oluşan batı illeriyle rekabet edilebilirliğini ve hayvancılık rantabilitesini düşürmektedir. Bu nedenle uzun soluklu, sürekli, doğru zamanında, en doğru bilgilerle ve doğru şekilde yapılan hayvan ıslahı çalışmalarının uygulanması ile yüksek verimli ve ekonomik değeri yüksek hayvan ırkları elde etme çalışmalarına devam edilmelidir.

Erzurum'daki çok sayıdaki verimsiz büyükbaş hayvan ırklarını daha verimli ırklara dönüştürme ve bu işlemi yaparken de çiftçilerin refah seviyelerini artırma çalışmalarına yönelik olarak "Hayvancılığı Geliştirme Projesi" ve "TAR-ET Besi Hayvancılığını Destekleme Projesi" uygulanmaya başlanmıştır. Sırasıyla 5 yıllık ve 10 yıllık proje dönemini kapsayan bu projeler öteden beri devam eden diğer desteklemelerden farklı, ama onları da destekler yapıdadır.

Erzurum'da yapılan besiciliğin istenilen seviyelere gelebilmesi ve rekabet edilebilirlik ivmesi kazanması, yetiştiricilerin gelir ve refah düzeylerinin yükseltilebilmesi emek yoğun işletmecilikten teknoloji ağırlıklı işletmeciliğe geçebilmek aşağıdaki maddeleri ivedilikle hayata geçirmekle gerçekleştirilebilir (Yavuz 2007).

1. Besi hayvancılığı yapan işletmelerin, küçük aile işletmeleri yapısından kurtularak daha büyük işletmeler haline getirmek.
2. İşletmeler, verimleri düşük yerli ırklardan ziyade daha verimli kültür, melezi ırk hayvanları bulundurmalıdır.
3. İşletmeler, geleneksel metotları bir tarafa bırakarak, modern metotlarla barınma, bakım, besleme ve sağlık ihtiyaçlarını uygulamalıdır.
4. İşletmeler, üretim maliyetlerini en aza indirip gelirini artırabilmesi için ihtiyaç duyulan her türlü yemi kesinlikle kendi üretmelidir.
5. AB standartlarında kaliteli, hatta organik et ve süt üretilmelidir.
6. Çiftçiler hayvancılığı, sadece kendi ihtiyaçları için üretim değil, aynı zamanda ürettiğini pazarlamalıdır.
7. Hayvancılık faaliyetlerinde, özellikle damızlık işletmelerin oluşturulması ve hayvansal ürünlerin pazarlaması konularında örgütlenilmelidir.

Doğu ve Güneydoğu illerinin çoğunda olduğu gibi Erzurum ilinin ekonomisi de tarıma, özellikle hayvancılığa dayalıdır. Hayvancılığın kısmi bir üstünlüğü vardır. Bu nedenle hayvancılığı geliştirmek, Erzurum ekonomisini ayağa kaldırmakla eş anlamlıdır. Bu nedenle yukarıda maddeler halinde verilen hususlar bu bölgelerde ve Erzurum'da uygulanacak olan destekleme politikalarında dikkate alınması bölgede hayvancılığın gelişmesinde oldukça önemlidir.

2.1.2. Hayvancılık Alanında Yapılan Desteklemeler

Desteklemeler, toplumun beslenme ihtiyacının karşılanması, işletmelerin daha verimli hale getirilmesi, hayvan yetiştiricilerinin gelirinin ve refah düzeylerinin yükseltilmesi, hayvansal ürünlerde kendine yeterliliğe ulaşılması ve kırsal gelişmenin sağlanarak kırsal kesimden kente nüfus göçünü önlemek amacıyla hükümetler tarafından belirli zaman dilimi içerisinde sektörü yönlendirmek için hayata geçirilerek uygulanan politikalar (Yavuz 1999).

Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren tarım politikaları kapsamında bitkisel üretime önemli düzeylerde destek sağlanırken, hayvancılığa sağlanan destekler daha sınırlı düzeylerde kalmıştır. Bunun sonucu olarak, 1980'li yıllardan sonra hayvancılıkta önemli sorunlar yaşanmaya başlanmıştır. Bu dönemde izlenen politikalar, canlı hayvan ve hayvansal üretimi miktar ve kalite bakımından olumsuz etkilemiş, ürün fiyatlarında ve üretici gelirlerinde kararsız bir ortam yaratmıştır. Bu olumsuz gelişmeler karşısında hükümet, 1987 yılında, özellikle canlı hayvan ve hayvansal ürünleri ilgilendiren "Tarım Paketi" önlemlerini uygulamaya koymuştur. Bu paket ile ilgili olarak, damızlık hayvan dışalımını ve karma yem satışında sübvansiyon ödemesi, sütte ise teşvik primi ödemesi başlatılmıştır (Ören ve Bahadır 2005).

Belirli dönemlerde kırmızı ve beyaz ette destekleme ödemeleri yapılmıştır. Ayrıca özel sektöre suni tohumlama faaliyetlerini desteklemek için teşvik primi ödenmiştir. Hayvan sağlığında kullanılan ilaçlarda ilaç bedeli üzerinden %20 oranında iade yapılmıştır. Ancak yapılan bu çalışmalar yeterli olmamış, hayvancılık gerilemiş, 1980'li yıllardan

sonra Türkiye'nin gıda ithalatı giderek artmıştır. Sonuçta içsel nedenler kadar dışsal nedenlerin de etkisiyle "Tarım Reformu Uygulama Projesi" ile tarım politikalarında köklü değişikliklere gidilmiştir. Bu proje kapsamında girdi ve ürün destekleri büyük ölçüde kaldırılmıştır (Koç vd 2001; Yeni ve Dölekoğlu 2003; Uzmay ve Işıklı 2004; Ören ve Bahadır 2005). Yerine "Hayvancılığın Desteklenmesi ve Geliştirilmesi Projesi" başlatılmış, bu kapsamda 2000 yılında, 2000/467 sayılı "Hayvancılığın Desteklenmesi Kararnamesi" yürürlüğe girmiştir. Bu kararname ile yem bitkisi üretimine, suni tohumlamaya, suni tohumlamada kullanılacak ekipmanlara, damızlık belgeli hayvanlara ve soy kütüğü kayıtlarının tutulmasına yönelik teşvikler getirilmiştir (RG 2000).

Gebe düve desteği, yem bitkileri desteği, suni tohumlama desteği, suni tohumlama ekipman desteği 2000 yılından bugüne kadar devam ederken, suni tohumlamadan doğan buzağı desteği, arıcılık destekleri, su ürünleri destekleri ise 2003 yılında başlayıp devam eden destekler arasındadır. Bu desteklerin yanı sıra hayvan kimlik destekleri, programlı aşılama desteği, gen kaynaklarının korunması desteği ve süt soğutma tankı desteği ise 2005 yılında başlayıp halen devam eden destekleme kalemleri arasında bulunmaktadır. Söz konusu bu desteklere 2006 yılında başka destekleme kalemlerinin katılması ile desteklemelerin kapsamı genişletilmiştir.

2008 ve 2009 yıllarının değişikliklerle uygulamaya konulan destekler aşağıdaki gibidir.

Bakanlar Kurulu Kararları (2008/13489, 2008/14255 ve 2009/14850 sayılı karar)

1. Kaliteli kaba yem üretmek amacıyla yem bitkileri ekimi yapan üreticilere yonca için 115 TL/dekar, korunga için 75 TL/dekar, yapay çayır, mera için 75 TL/dekar, tek yıllık bitkiler için 30 TL/dekar, silajlık tek yıllık yem bitkileri ve silajlık mısır için ise 45 TL/dekar olarak belirlenmiştir (RG 2008a). Daha sonra BKK 2008/14255 sayılı kararla yem bitkileri destekleri yeniden düzenlenerek şu şekilde belirlenmiştir. Yonca (sulu) 115 TL/dekar, yonca (kuru) 70 TL/dekar, korunga 75 TL/dekar, yapay çayır-mera 75 TL/dekar, tek yıllık 30 TL/dekar, silajlık tek yıllık yem bitkileri 45 TL/dekar, silajlık mısır (sulu) 45 TL/dekar, silajlık mısır (kuru) 30 TL/dekar olarak tespit edilmiştir (RG

2008c). Bu değişiklik 2009 yılında yapılan hayvancılık desteklerinde de aynı kalmıştır (RG 2009).

2. Kültür ırkı ve kültür ırkı melezi sığır yetiştiren üreticilere, anaç sığır başına, ayrıca anaç manda başına belirtilen birim miktarlarda doğrudan ödeme yapılmaktadır. Bu miktarlar melez ırklar için 300 TL/baş, saf ırklar için 350 TL/baş, hastalıklardan arı işletmeler için 400 TL/baş, manda için 300 TL/baş olarak belirlenmiştir (RG 2008a). Bu desteklemeler 2009 yılında da aynen devam etmiş ancak hastalıktan arı işletmelerdeki sığırlara yapılan 400 TL/baş miktarı, 300 TL/baş olarak azaltılmıştır (RG 2009).

3. Hayvan gen kaynaklarının yerinde korunması ve geliştirilmesi amacıyla hayvan başına, arı için kovan başına belirtilen birim miktarlarda doğrudan ödeme yapılır. Belirlenen miktarlar büyükbaş hayvan için 360 TL/baş, küçükbaş hayvan için 65 TL/baş, geliştirme amaçlı küçükbaş için 35 TL/baş dır (RG 2008a).

Bu destekler 2009 yılında da aynı miktarlarda uygulanmıştır (RG 2009).

Bakanlar Kurulu Kararları (2008/13695, 2009/14850 ve 2010/27509 sayılı karar)

BKK 2008/13489 sayılı kararnamede yapılan değişiklikler ve ilave edilen yeni düzenlemeler aşağıdaki gibidir.

1. Kültür ırkı ve kültür ırkı melezi sığır yetiştiren üreticilere, anaç sığır başına ödeme miktarları, en az 5 başa sahip olmak üzere, 200 başa kadar tam olarak, 200 baş ile 500 baş arası için aşağıdaki rakamların %50'si, 500 baş üzerine ise aşağıdaki rakamların %25'ine karşılık gelen tutarın ödenmesi suretiyle uygulanır (RG 2008b). Bu tutarlar anaç sığır için 250 TL/baş, soy kütüğüne kayıtlı anaç sığır için 50 TL/baş, hastalıklardan arı işletmelerdeki anaç sığır ilave ödeme için 50 TL/baş ilave ödeme ve manda için 250 TL/baş olarak belirlenmiştir (RG 2008b). Bu destekleme miktarı 2009 ve 2010 yılları içinde aynı kalmıştır (RG 2009; RG 2010).

2. 3285 sayılı Hayvan Sağlığı ve Zabıtası Kanunu kapsamında belirlenen tazminatlı hastalıklardan birine yakalandığı ilgili mevzuat çerçevesinde tespit edilerek kestirilen,

öldürülen ya da ölen hayvanların sahipleri görevlendirilen veteriner hekim tarafından yapılan aşı, serum ve ilaç uygulamaları nedeniyle öldükleri otopsi ve laboratuvar muayeneleri ile tespit edilen hayvan sahiplerine ilgili mevzuat çerçevesinde hayvan hastalıkları tazminat desteği ödenmektedir (RG 2008b). Bu destekler 2009 ve 2010 yıllarında da aynen uygulanmıştır (RG 2009; RG 2010).

3. Hayvan hastalıkları ile mücadele çerçevesinde, aşılmalarda uygulayıcılara şap aşısı büyükbaş için 0,75 TL/baş, şap aşısı küçükbaş için 0,50 TL/baş, sığır brucellosisi (S-19 Genç) için 1,50 TL/baş ve koyun keçi brucellosisi (Rev-1 Genç) için 0,50 TL/baş olmak üzere belirtilen miktarlarda destekleme ödemesi yapılmaktadır (RG 2008b). Bu destekler 2009 ve 2010 yıllarında da aynı şekilde uygulanmaktadır (RG 2009; RG 2010).

4. Hayvansal orijinli gıda kontrolünde etkinliğin sağlanması, hayvan hastalıklarıyla mücadele kapsamında, işletmelerde veteriner hekim çalıştırılması için, kesilen hayvan başına, büyükbaş için 1,32 TL/baş, küçükbaş için 0,32 TL/baş, devekuşu için 1,05 TL/baş, tavşan için 0,16 TL/baş, tavuk için 2,10 TL/1000 baş, hindi için 13,20 TL/1000 baş, çıkma tavuk için 2,10 TL/500 baş, ördek için 2,10 TL/500 baş birim miktarlarda ödeme yapılmaktadır. Ancak kesim miktarı ne olursa olsun aylık destekleme miktarı 1.000 TL'den az, 3.000 TL'den fazla olamaz (RG 2008b). Bu miktarlar 2009 yılında da aynı şekilde uygulanmıştır (RG 2009). Fakat kesim miktarı ne olursa olsun aylık destekleme miktarı 1.000 TL'den az, 3.000 TL'den fazla olamaz hükmü 2010 yılı için kesim miktarı ne olursa olsun aylık destekleme miktarı 1.500 TL'den az, 3.000 TL'den fazla olamaz şeklinde değiştirilmiştir (RG 2010).

5. Tarım ve Köyişleri Bakanlığının ilgili kuruluşu olan Et ve Balık Kurumu kombinalarında kesim yaptıran ve Tarım Kredi Kooperatifi ile sözleşmeli besicilik yapan 28 ildeki (Adıyaman, Ağrı, Ardahan, Artvin, Batman, Bayburt, Bingöl, Bitlis, Diyarbakır, Elazığ, Erzincan, Erzurum, Gaziantep, Gümüşhane, Hakkari, Iğdır, Kars, Kahramanmaraş, Kilis, Malatya, Mardin, Muş, Siirt, Sivas, Şanlıurfa, Şırnak, Tunceli, Van) yetiştiricilere 190 kg ve üzeri karkas ağırlığına ulaşmış erkek sığır karkas

ağırlığının beher kg için 1,5 TL'ye ve toplam kırmızı et destekleme primi tutarı ise 13.000.000 TL'ye olarak uygulanmıştır (RG 2009; RG 2010).

6. Soykütüğü - Önsoykütüğü Sistemi veri tabanına kayıtlı anadan suni tohumlama sonucu doğan tüm buzağular için dişilerine Brucellosis S-19 aşısı yaptırmak şartıyla yetiştiricilere buzağı başına 2009 ve 2010 yılında aşağıda belirtilen miktarda ödeme yapılır (RG 2009; RG 2010).

	<u>2009</u>	<u>2010</u>
Suni tohumlamadan doğan buzağı	60 TL/baş	60 TL/baş

7. Çiftçi Kayıt Sistemine kayıtlı arazileri üzerinde kaliteli kaba yem üretmek amacıyla yem bitkileri ekilişi yapan üreticilere, üretim yaptıkları, yapay çayır-mera ve çok yıllık yem bitkisi ekilişlerinde ilk yıl için, tek yıllık yem bitkileri ekilişlerinde ise üretim yaptıkları yıl için, ürünü hasat etmeleri kaydıyla dekar başına 2009 ve 2010 yılları için yapılan ödeme miktarları aşağıda verilmiştir (RG 2009; RG 2010).

<u>Yem Bitkileri Destekleri</u>	<u>2009</u>	<u>2010</u>
Yonca (sulu)	130,00 TL/da	125,00 TL/da
Yonca (Kuru)	80,00 TL/da	70,00 TL/da
Korunga	80,00 TL/da	80,00 TL/da
Tek Yıllıklar	50,00 TL/da	30,00 TL/da
Silajlık Tek Yıllıklar	55,00 TL/da	45,00 TL/da
Silajlık Mısır	60,00 TL/da	50,00 TL/da
Yapay çayır, mera	100,00 TL/da	75,00 TL/da

İlk kez 2008'de uygulanmaya başlanan hayvan başına destek ödemesi 2009 ve 2010 yıllarında da devam etmiştir. Anaç sığıra yapılacak hayvan başına ödeme 2008 ve 2009 yıllarında olduğu gibi 2010 yılında 225 lira olarak uygulanmıştır. Manda desteği 2008

yılında 225 liradan, 2009 yılında 250 liraya çıkarılırken bu oran 2010 yılında da verilecektir. Sığır soy kütüğüne kayıt desteği 2008 yılında 45 TL'den 2009 yılında 50 TL'ye çıkarılmış ve 2010 yılında 50 TL olarak uygulanacaktır.

Destekleme politikası; üretimin yönlendirilmesi ve ekonomik dengelerin korunması amacıyla üreticinin üretime devam etmesini sağlayarak, üretimini artırmasını ve yeni ürünleri üretime katmasını özendirmek yoluyla yürütülmektedir. Bu amaçla hükümetin 2010 yılı içerisinde uygulamaya başladığı yeni destekler aşağıda özetlenmiştir.

2.1.2.a. Doğu Anadolu projesi kapsamındaki illerde etçi ve kombine ırklarla kurulacak damızlık sığır işletmesi yatırımlarının desteklenmesi

22.01.2010 tarihli ve 27470 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan 2010/34 Sayılı Doğu Anadolu Projesi Kapsamındaki İllerde Etçi ve Kombine Irklarla Kurulacak Damızlık Sığır İşletmesi Yatırımlarının Desteklenmesine İlişkin Bakanlar Kurulu Kararı gereğince:

1-) Doğu Anadolu Projesi kapsamındaki Ağrı, Ardahan, Bayburt, Bingöl, Bitlis, Erzincan, Elazığ, Erzurum, Gümüşhane, Hakkari, Iğdır, Kars, Malatya, Muş, Tunceli ve Van illerinde, büyükbaş hayvancılık işletmelerinin kurulmasını, et ve süt üretiminde verimlilik ile kalitenin artırılması ve bölgesel kalkınmayı sağlamaya yönelik olarak üreticilerin, etçi ve kombine ırklarla kuracakları damızlık amaçlı sığır işletme yatırımlarını desteklemek amacıyla öz sermayeye dayalı, en az 50 baş ve üzeri kapasiteye sahip projeli etçi ve kombine ırklarla kurulacak damızlık sığır işletme yatırımlarına, 2010-2012 yılları arasında, her yıl üst sınır yönetmelikler gereğince belirlenmek koşulu ile hibe olarak destek verilecek ve proje sahibi sadece bir projesi için hibe desteğinden yararlanılabilecektir.

<u>Yatırım Konuları</u>	<u>Uygulanacak Hibe Oranı (%)</u>
İnşaat	
Yeni yatırım	30
Hayvan alımı	
Damızlık gebe düve alımı	40
Makine alımı	
Sağım ünitesi ve/veya soğutma tankı	40

2-) Desteklemeden yararlanacak projelerde inşaat (Ahır) yapımı için %30'u hibe olarak, hayvan alımı ve makine alımı için ise %40 'ar hibe olarak destek sağlanmaktadır. Ancak işletmesinde, gerekli şartları taşımak kaydıyla, bir veya iki yatırımı bulandıran besici, eksik kalan bir veya iki yatırımı ihtiva eden proje ile başvurarak destekten yararlanabilir.

2.1.2.b. T.C. Ziraat Bankası A.Ş. ve Tarım Kredi Kooperatiflerince tarımsal üretime düşük faizli yatırım ve işletme kredisi kullandırılmasına ilişkin kararda değişiklik yapılması hakkında karar

01.08.2010 tarih ve 27659 sayılı Resmi gazetede yayımlana 4/1/2010 tarihli ve 2010/6 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile yürürlüğe konulan T.C. Ziraat Bankası A.Ş. ve Tarım Kredi Kooperatiflerince tarımsal üretime dair düşük faizli yatırım ve işletme kredisi kullandırılmasına ilişkin kararda, hayvansal üretim ile büyükbaş ve küçükbaş hayvan besiciliğine ait bölümleri aşağıdaki şekilde verilmiştir.

<u>Kredi Konuları</u>	<u>Uygulanacak İndirim Oranı (%)</u>
Hayvansal Üretim	(%)
Süt sığırcılığı (işletme)	60
Süt sığırcılığı (yatırım)	100
Damızlık etçi sığır yetiştiriciliği (işletme)	50
Damızlık etçi sığır yetiştiriciliği (yatırım)	100

Damızlık düve yetiştiriciliği (işletme-yatırım)	60
Büyükbaş hayvan yetiştiriciliği (sığır-manda) (işletme)	50
Büyükbaş hayvan yetiştiriciliği (sığır-manda) (yatırım)	100
Küçükbaş hayvan yetiştiriciliği (koyun-keçi) (işletme)	50
Küçükbaş hayvan yetiştiriciliği (koyun-keçi) (yatırım)	100
Kanatlı sektörüne yönelik bio güvenlik (işletme-yatırım)	60
Arıcılık (işletme-yatırım)	50
Büyükbaş ve Küçükbaş hayvan besiciliği	
Büyükbaş hayvan besiciliği (işletme)	100
Büyükbaş hayvan besiciliği (yatırım)	50
Küçükbaş hayvan besiciliği (işletme-yatırım)	50

Buna göre “Yatırım Kredileri” ahır, ağıl yapma, süt sağım tesisi kurma ve hayvan alımını kapsayacaktır. Bu krediyle süt sığırcılığında, damızlık etçi sığır yetiştiriciliğine koyun ve keçi yetiştiriciliğinde, büyükbaş hayvan yetiştiriciliğinde ve manda yetiştiriciline 7 yıl geri ödemeli ve üst limiti 7.500.000 TL olarak şekilde sıfır faizli kredi verilecektir.

Projenin sıfır faizli işletme kredisi ise büyük baş besi hayvancılığını kapsamaktadır. Büyükbaş besi hayvanı alımı ve yem temininde kullanılacak, bu kredi ise 2 yılda geri ödenecektir. Müracaatçı başına 3.000.000 TL olarak belirlenmiştir.

Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı'nın projesi ile ilk yıl için 100.000 baş damızlık sığır-manda, 2.000.000 baş damızlık koyun-keçi ve 600.000 baş besi sığırı hedeflenmiştir. Yine bu proje ile bir yılda 525.000 ton ilave süt üretimi, 260.000 ton yıllık ilave et üretimi, 85.000 baş yıllık ilave buzağı üretimi ve 1.728.000 baş yıllık ilave kuzu üretimi hedefler arasındadır.

01.08.2010 tarihli ve 27659 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan 2010/745 Sayılı BKK ile 2010/6 sayılı BKK’ ında değişikliğe gidilmiştir. Buna göre uygulanan destekler aşağıdaki gibidir.

Projenin sıfır faizli işletme kredisi büyük baş besi hayvancılığını kapsamaktadır. Bu proje ülkenin et üretimini artırma amaçlı bir çalışma olarak uygulamaya konulmakla beraber 2 yıl geri ödemesiz olarak büyükbaş besi hayvanı alımı ve yem temininde kullanılacaktır. Müracaatçı başına 3.000.000 TL olarak belirlenen kredi ile üst limit krediyi kullanan bir yatırımcı yaklaşık bin büyükbaş besi hayvanı besleyebilecektir.

Kredi Konuları	Uygulanacak İndirim Oranı (%)	Geri Ödeme Süresi
Süt sığırcılığı (yatırım)	100	7 yıla kadar
Büyükbaş hayvan yetiştiriciliği (yatırım)	100	
Küçükbaş hayvan besiciliği (yatırım)	100	
Damızlık etçi sığır yetiştiriciliği (yatırım)	100	
Büyükbaş hayvan besiciliği (işletme)	100	2 yıla kadar

“Yatırım Kredileri” ahır, ağıl yapma, süt sağım tesisi kurma ve hayvan alımını kapsayacak şekilde 7 yıl geri ödemesiz olarak süt sığırcılığında, damızlık etçi sığır yetiştiriciliğine koyun ve keçi yetiştiriciliğinde, büyükbaş hayvan yetiştiriciliğinde ve manda yetiştiricilinde sıfır faizli kredi verilecektir. Limitinin 7.500.000 TL olacağı kredi, en üst limitten alındığında yaklaşık bin baş damızlık hayvan alımını karşılayabilme kapasitesi açısından besiciler açısından değerlendirilmesi gereken önemli bir kredi desteği olmaktadır.

2.1.3. Erzurum da Faydalanılan Hayvancılık Destekleri

Erzurum ilinin ekonomisi tarıma, özellikle hayvancılığa dayalıdır. Hayvancılık Erzurum da mukayeseli üstünlüğe sahiptir. Çünkü fırsat maliyeti düşüktür, yani yerine ikame edilebilecek faaliyetin kazancı çok düşüktür. Dolayısıyla hayvancılık ilde alternatifsiz bir üretim faaliyetidir (Yavuz 2007).

Hayvancılık mukayeseli üstünlüğe sahip olmasının yanında birçok problemi de yanında getirmektedir. İlin tarımsal yapısından anlaşılacağı üzere tarımsal işletmelerin küçük ve parçalı olması, işletme başına nüfus yoğunluğu fazla, istihdam oranı yüksek ve

verimlilik oranı oldukça düşük olması bu problemlerden sadece birkaç tanesini oluşturmaktadır. Yapısal olarak altyapı problemleri yaşanan bölge tarım işletmelerinde, tarımsal faaliyet sonucunda GSYİH'dan alınan pay ve kişi başına yıllık üretim değerleri de oldukça düşüktür.

Erzurum ilindeki hayvancılık sektörünü istenilen seviyelere getirebilmek için şu desteklemelere ağırlık verilmiştir. Verimli ırkların tercihini sağlamak, yem üretimini artırmak ve modern tekniklerin uygulanması teşvik ederek üretimin artırılması amaçlanarak hayvancılık sektörünün problemleri çözümlenmeye çalışılmaktadır. Bu bağlamda yapılan destekler yem bitkileri ve alet makine destekleri, suni tohumlama desteği, suni tohumlama. malzeme desteği, buzağı desteği, et teşvikleri, hayvan gen kaynakları, hayvan kimlik sistemi desteği, damızlık gebe düve desteği ve hastalıklarla mücadele desteği başlıkları altında toplanmaktadır.

Çizelge 2.3. Hayvancılık Desteklemeleri Kapsamında Yapılan Ödemeler (TL)

Destekler	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	Toplam
Yem Bitkileri ve alet Makine Des.	2.135.131	6.926.494	25.224.848	24.603.650	12.642.627	7.923.419	8593220	88.049.389
Suni Tohumlama Desteği	14.860	215.740	1.569.811	1.316.890	0	0	0	3.117.301
Suni Toh. Malzeme Des.	1.356	142.500	0	0	0	0	0	143.856
Buzağı Desteği	6.490	8.840	213.040	955.680	6.490	0	107.508	1.291.558
Et Teşvikleri	3.446.197	0	0	0	0	0	0	3.446.197
Hayvan Gen Kaynakları	0	45.000	158.444	174.952	54.000	54.000	60.000	546.396
Hayvan Kimlik Sistemi Desteği	0	26.252	0	85.736	0	0	0	111.988
Damızlık Gebe Düve Desteği	0	16.500	7.975	0	0	0	0	24.475
Hastalıklarla Mücadele Des.	0	54.105	9.124	11.589	2.238	4.719	69.459	151.234
Toplam	5.604.034	7.435.431	27.183.242	27.148.497	12.705.355	7.982.138	8.830.157	93.765.093

Kaynak: Erzurum Tarım İl Müdürlüğü 2010

Çizelge 2,3’de görüldüğü üzere 2004 ile 2010 yılları arasında Erzurum’da yapılan hayvancılık alanındaki tüm desteklemeler ve ödeme miktarları verilmiştir. Desteklemelerde hayvancılık alanına girmesi bakımından 2004–2010 yılları arasında en büyük payı yem bitkileri ve alet makine desteği 88.049.389 TL ile almaktadır. Daha sonra 3.446.197 TL ile 2004 yılında et teşviki yapılmış, sonraki yıllarda bu teşvik doğrudan gelir desteği kapsamında değerlendirildiğinden et teşvik değerleri yakın yıllar itibariyle ya müracaatın olmaması ya da TAR - ET gibi projeler kapsamında yapıldığından Tarım İl Müdürlüğü kayıtlarında yer almamaktadır. Et teşvikinden sonraki en büyük destekleme oranı 3.117.301 TL ile suni tohumlama desteği ve 143.856 TL suni tohumlama malzeme desteği gelmektedir. Bunları 1.291.558 TL ile buzağı desteği, 546.396 TL ile hayvan gen kaynakları desteği, 111.988 TL ile hayvan kimlik sistemi desteği, 24.475 TL ile damızlık gebe düve desteği ve 151.234 TL ile hastalıklarla mücadele desteği takip etmiştir. Toplamda 93.765.093 TL çiftçilere hayvancılık desteği olarak ödenmiştir.

Desteklemelerle ilgili yapılacak eğitimler ve bilgilendirme amaçlı broşür ilan ve görsel medya yayınları ve besicilerin verimli ırklarla çalışma isteklerinin artması sonucunda Erzurum da ki hayvan yetiştiricileri bu destekten daha fazla oranda faydalanacaktır.

2.1.4. Et ve Balık Kurumu ve Erzurum Et Kombinası

Hayvansal ürünlerin hijyenik şartlarda üretilmesi, işlenmesi ve tüketicilerin serbest piyasa şartları içerisinde rahatça alabilecekleri fiyat marjında satışının gerçekleştirecek ve özel sektörle denge oluşturacak bir kurumun var olması hem üretici hem de tüketiciler açısından çok önemlidir.

Bu bakımdan hayvansal ürün işletmelerin oluşturulması, Cumhuriyet döneminde 1923 yılında ilk olarak İstanbul Valisi Haydar Bey tarafından Haliçte Karaağaç mevkiinde yaptırılmıştır. Türkiye’de et, bir endüstri konusu olarak ilk defa 1936 da toplanan Sanayi Kongresi’nde ele alınmıştır. Ancak Türkiye’de modern anlamda et sanayini kurma çalışmaları, 1949 yılında ABD’nden uzmanlar çağırılması ve raporlar

hazırlanması ile hareket kazanmış, batılı anlamda ilk modern et sanayi işletmeleri, Et ve Balık Kurumu tarafından faaliyete geçirilmiştir. 1952 yılında K/871 Sayılı Kararname ile Ticaret Bakanlığına bağlı bir İktisadi Devlet Teşekkülü olarak faaliyete geçen Et Balık Kurumu, ilk et kombinasını 11 Temmuz 1953 tarihinde Erzurum'da hizmete açmıştır. Kuruma ait kombina sayısı, 1960 yılına kadar 4 adet iken, bu sayı 1970'de 8'e, 1976 yılı sonunda 12'ye yükselmiş ve 1980 yılı sonrasında ise yeni kurulan kombinalar ile birlikte sayısı 29'u bulmuştur (Uğur vd 1995).

EBK'nun kuruluşun' da ki amaç, Türkiye'de hayvan ıslahı, rasyon hazırlama, hayvan besleme tekniklerinin geliştirilmesi, kasaplık hayvancılığa yön verilmesi, iç ve dış ticareti, hayvancılık kredileri, et teknolojisinin geliştirilip yönlendirilmesi ve teşviki, kasaplık hayvan ve et ürünleri üretimi, kıymetli et ürünlerinin sunumu, şarküteri ve yan ürünlerin değerlendirilmesi gibi konular bulunmaktadır. EBK, zamanla gelişerek ülkenin bir çok yerinde yeni kombinalar, tesisler, soğuk hava depoları ve et satış birimlerini faaliyete geçirmiştir (DPT 2001).

Zaman içinde beliren mülkiyet, üretim, yönetim ve mali sorunlar haricinde, gereksiz yere hızlı bir şekilde büyüyerek hantal bir yapıya bürünen EBK'nda, üretim ve pazar payı hızla düşmüş, politik müdahaleler, aşırı istihdam vb. sorunlar ile zarar eden bir kuruluş haline getirilmiştir. EBK'nun, 29 adet et kombinası, 2 adet et sanayi işletmesi, 2 adet tavuk kombinası, 1 adet balık mamulleri fabrikası, 4 adet soğuk hava deposu ve genel müdürlük olmak üzere birçok taşınmazı, Bakanlar Kurulu'nun 20.05.1992 Tarih ve 3089 Sayılı kararı ile özelleştirme kapsamına alınmış ve özelleştirme yüksek kurulunun 23.04.1995 Tarih ve 95/36 Sayılı kararı doğrultusunda ilk planda 11 adet et kombinası ve 1 adet iştirak payı özelleştirilmiştir. Et ve Balık Ürünleri Anonim Şirketi (EBÜAŞ) olarak adı ve statüsü değişen kurumda özelleştirme çalışmaları 2006 yılına kadar devam etmiştir (Sakarya 1996; Sakarya ve Uysal 2000).

EBK'nun özelleştirme kapsamında, Afyon, Ağrı, Amasya, Bayburt, Bursa, Erzincan, Kars, Kastamonu, Malatya, Şanlıurfa ve Tatvan Kombinaları 1995'te, Ankara Kombinasyonu 1996'da, Sivas, Burdur, Eskişehir ve Gaziantep Kombinaları ise 2000

yılında özelleştirilmiştir. Ayrıca kuruma ait Kızıltepe et kombinası Milli Savunma Bakanlığına, Yüksekova et kombinası ise Jandarma Genel Komutanlığına devredilmiştir (DPT 2001).

Bu süre zarfında Et ve Balık Ürünler A.Ş. adı ile faaliyetini sürdüren ve özelleştirme kapsamında ülkenin batı bölgelerindeki birçok işletmesi satılan kurumun, ekonomik gelişmeler ve hayvancılığın içinde bulunduğu darboğaz göz önüne alınarak, 22 Ağustos 2006 tarih ve 26267 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan kararla, Tarım ve Köy İşleri Bakanlığına bağlanması, EBK Genel Müdürlüğü ana statüsü altında çalışması ve özelleştirme kapsamından çıkarılması kararlaştırılmıştır. EBK'nun, 2010 yılı itibariyle 6'sı et kombinası (Adana, Diyarbakır, Sakarya, Erzurum, Bingöl ve Van) ve 1'i tavuk kombinası (Sincan) olmak üzere 7 adet et sanayi işletmesi mevcut bulunmaktadır.

EBK kuruluşlarından özelleştirildikleri zamana kadar her zaman için bir takım yönetsel, teknik, ekonomik, mali ve politik işletme içi veya dışı sorunlarla iç içe yaşamış ve bu yüzden başarıları sınırlı kalmıştır. Bu işletmeler ile ilgili sorunların temelinde yatan unsurlar; yöneticiler üzerine uygulanan politik baskılar, aşırı istihdam, yanlış kuruluş yeri seçimleri, düşük kapasite kullanımı, yüksek üretim maliyetleri ve pazarlama sorunları, hizmet içi eğitime önem verilmemesi, işletmelerde teknolojik yenilik ve AR-GE faaliyetlerinin yapılmaması olarak sıralanabilmektedir (Aral ve Cevger 2000).

Fakat bugün için et endüstrisi olma yoluna girmiş bulunan Et ve Balık Kurumu, et fiyatlarında anormal ve suni artışları önleyecek bir alım ve satış politikası, hayvan üreticilerini teşvik için aynı zamanda üreticileri kooperatifleşmeye yöneltici kredi politikası, hayvansal işletmelerin geliştirilmesini destekleme, sanayi yemlerinin dağıtılmasında öncelikle kooperatiflerin seçilmesi, büyük üretim ve tüketim merkezlerinde üretici ve tüketicilerin korunması için borsalara ve pazarlara iştirak, besicilik kooperatiflerinin teşvik edilmesi ve yurt çapında bir et mamulleri pazarlama programının hazırlanması gibi üretken görevleri de yüklenmiştir.

Et ve Balık Kurumu Et Kombinalarının özelleştirilmesinin, son zamanlarda ülkemiz et sektöründe yaşanan fiyat artış nedenleri arasında gösterilmesi et kombinalarının ne kadar önemli bir statüde olduğunun göstergesidir.

2.1.4.a. Et ve Balık Kurumu'nun faaliyetleri

Et ve Balık Kurumu, daima fazla bir kar amacı gütmeyerek, sermaye birikimine gitmeden ve özel sektörle bir rekabet içine girmeme ilkesi içerisinde, piyasayı düzenleyici ve destekleyici görev yaparak ülke hayvancılığının istikrarlı bir şekilde geliştirilmesine yardımcı olmak amacıyla faaliyetlerini sürdürmektedir.

Et ve Balık Kurumu pazar sıkıntısı çeken besiciye sürekli ve güvenli pazar olmasının yanında kalitede ve fiyatta da denge unsuru olmuştur. Kurum 2009 yılı içerisinde, 7 kombinasında 30 bin ton kırmızı ve beyaz et üretimini gerçekleştirmiştir. 1 kg et'e düşen 5.1 TL işletme masrafını 1.29 TL'ye düşürerek masraflarını minimize etmeyi başarmıştır (Anonim 2009a).

Kurumun uyguladığı politikalarla; besi randımanı uygulaması, kalite kriterlerine göre ödeme yapılması, kültür ırkı ve melezlerine uygulanan teşvik primi gibi uygulamalar besinin yılın bütün aylarına yayılmasını sağladığı gibi et kalitesinin artmasına, karkas ortalamasının hızla yükselmesine önemsenecek katkılar sağlamıştır (Anonim 2009a).

Et ve Balık Kurumu bugün çiftçinin öz kaynaklarıyla veya devlet yardımıyla yaptırmış olduğu besi ahırlarının doluluk oranı %30'lardan %70'lere çıkmıştır. Kaliteli et üretimini artırmış ve süreklilik oluşturulmaya başlanılmıştır. 2008 yılı itibariyle EBK'nin kombinalarında kesilen büyük baş hayvanların karkas ortalaması 199 kg iken 2009 yılında karkas ağırlık ortalaması 251 kg dır. Uyguladığı projeler nedeniyle EBK'nin kestiği hayvanlarda karkas ağırlık ortalamasında birim hayvan başına 50 kg dan fazla bir artış olduğu ve %26,25'lik bir yükseliş sağlanmıştır. Bu büyük oranda TAR-ET projesinin uygulanışıyla elde edilmiştir. Kurumda kesilen erkek besi tosunlarındaki karkas ağırlığı ortalaması 287 kg'nin üzerindedir (Anonim 2009a).

Karadeniz Bölgesindeki 2 işletmenin teknoloji yenilenmesinin bitmesiyle 2010 yılının Mayıs ayından itibaren balık satışlarına başlanacaktır. Bu çalışmalar bittiği zaman alabalık işletmelerinden balık alarak fileto ve tütsülenmiş şekilde işlenerek tüketiciye sunulacaktır. Bu sayede pazar sıkıntısı çeken alabalık üreticilerinin de pazar sorunu büyük ölçüde çözülmüş olacaktır (Anonim 2009a).

Et ve Balık Kurumu kombinalarında salam, sosis, sucuk başta olmak üzere et ve et ürünlerini üretimi yaparak Doğu ve Güney Doğu Anadolu Bölgesinin çiftçisine katma değer kazandırmakta kendisini güven içerisinde daha rahat hissedip işine adapte olmasını sağlamaktadır.

Ayrıca başlatılan SEKAP Projesi; Et Balık Kurumu Genel Müdürlüğü ve Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü tarafından yürütülmektedir. Uygulama süresi 3 yıl olup, işsiz gençler için istihdam oluşturmak, hizmette kalite ve istikrarı sağlamak, et işçiliği ve kasaplık işçilerinin iş görme kabiliyetini yükselterek, Adana, Ağrı, Bingöl, Diyarbakır, Erzurum, Sakarya, Ankara (Sincan) ve Van illerinde istihdam sağlayarak bölge ekonomisine de katkı sağlanılmaktadır (Anonim 2009a).

2.1.4.b. Erzurum Et Kombinası

Erzurum ekonomisinin tarıma, tarım içerisinde ise hayvancılığa dayanmakta olduğunu bilinmektedir. Çiftçiye garanti pazar olması, piyasayı düzenleyici rol oynaması, yerinde istihdama katkıda bulunması ve Erzurum ekonomisine büyük bir katma değer sağlaması açısından Erzurum Et Kombinası önemli bir tesistir.

Tarım Bakanlığı'na bağlı olarak kombina, kasaplık hayvan, et, balık ve kümes hayvanları satın almak, satmak, işlenmiş hale getirmek, yan ürünleri üretmek, amacıyla Et ve Balık Kurumu Erzurum Et Kombinasının temeli 1949 yılında atılmış, 1951 yılında yapımı tamamlanmış ve 11 Temmuz 1953 tarihinde işletmeye açılmıştır.

13 600 ton / yıl büyükbaş, 8 000 ton / yıl küçükbaş kapasitesi, 21.600 m² kapalı alan, 231.250m² toplam alanı ile 320 adet sığır kesim kapasitesi ve 2600 adet koyun kesim kapasitesi, 1 ton kapasiteli sucuk İmalathanesi, 500 kg kapasiteli kavurma imalathanesi,169 ton soğuk muhafaza kapasitesi, 107 ton dondurma kapasitesi, 757 ton donmuş muhafaza kapasitesi ve toplam 81 personeli ile Erzurum, çevre il ve ilçelerdeki besicilere hizmet vermektedir (Anonim 2009b).

Et ve Balık Kurumu (EBK) Erzurum Et Kombinası, Yeniden Doğuş Projesi adı altında Erzurum hayvancılığını layık olduğu yere getirebilmek ve kurumun hizmet çıtasını daha üst seviyelere taşımak için yeniden yapılanma çalışmaları başlatmıştır. Bu bağlamda yapılan çalışmaları şöyle sıralayabiliriz (Anonim 2009b).

1. Bu Proje kapsamında Erzurum ili ve ilçelerinde, Tarım il ve ilçe müdürlükleri eşliğinde istişare toplantıları tertip edilerek, besicilerin ahırlarını doldurmaları yönünde telkinlerde bulunulmuştur. Bu kapsamda kurumun hayvan alımlarına büyük hız vereceği ve hayvanlarını alım garantisi taahhütlerinde bulunularak, besicilerin talepleri, önerileri ve sorunları belirlenmiştir. Ayrıca bölgenin hayvancılığının, besi potansiyelinin ve besicilerin kurumdaki beklentileri tartışılarak fikir alışverişinde yapılmıştır. Kurumun faaliyetleri hakkında broşürler dağıtılarak besicilerin kurumu tanıyarak daha bilinçli hareket etmelerini sağlamak amaçlanmıştır.

2. 206 adet besici ile yüz yüze, 700 adet besici ise kayıtlardan tespit edilerek Besici Bilgi Bankası adı altında besicilerin ahırlarındaki besi kapasitesi, besideki hayvan sayıları, irtibat telefon numaraları ve adres bilgileri kayda alınmıştır. Böylece Erzurum Et Kombinası olarak birinci elden bilgilere ulaşılarak daha sistemli ve verimli çalışma amacı güdülmüştür.

3. Çeşitli tarihlerde yapılan tarımsal amaçlı fuarlar ve toplantılarda yapılan anlaşmalar ile kurumlar ve Milli Savunma Bakanlığına bağlı askeri birimlerdeki görevlilerle karşılıklı ziyaretler gerçekleştirilerek, Erzurum Et Kombinasının ürettiği et ve şarküteri

ürünlerinin tanıtım ve satış marjını artırılmak suretiyle, Erzurum ekonomisine daha fazla katma değer kazandırma çalışmaları gerçekleştirilmiştir.

4. Atatürk Üniversitesi yerleşkesinde açtığı ve kurum girişinde bulunan Et Satış Mağazaları ile Erzurumlu tüketicilere kaliteli ve ucuz ürün hizmeti sunmanın yanı sıra piyasa fiyatlarının artmasını önleyici etkiye sahip olması tüketiciler açısından büyük bir avantaj teşkil etmektedir.

5. Bölge hayvancılığını canlandırmak amacıyla Et ve Balık Kurumu Erzurum Et Kombinası, 'Alternatif fiyatlandırma' adı altında kademeli olarak değişen fiyatlandırma sistemi uygulaması yaparak, bölge ve Erzurumlu besiciden canlı hayvan alımına başlamıştır. Birinci kalite sığır karkas etin kilogramına 13,25 ile 14 TL arasında ücret veren Erzurum Et Kombinası, hayvan alımlarında 10, 30 ve 45 gün arasında besiciye ücretini ödemektedir.

Buna göre yüzde 10 peşin bakiyesi 10 gün sonra ödendiğinde kilogram başına 13,25 TL, yüzde 15 peşin bakiyesi 30 gün sonra ödendiğinde 13,50 TL, yüzde 20 peşin bakiyesi 45 gün sonra ödendiğinde 14 TL üreticiye ödenmekte iken bu uygulamadan et sektöründe oluşan arz sıkıntısı nedeniyle piyasa fiyatlarının daha fazla artmaması için vazgeçilerek birinci kalite sığır karkas etin kilogramına 14,50 TL ve 10 gün içerisinde parasının tamamını almak üzere ödeme şekline gidilmiştir. Bu uygulamayla üretici mağdur edilmeden parasını daha önceden sağlam ve garantili olarak almakta, tüketiciler ise et fiyatlarının artmasının önlenmesi nedeniyle daha karlı çıkmaktadırlar.

Gelişmiş ülkelerde, fiyat uyarlanması ve düzenlenmesi; kalite kriterleri ile karkasın ekonomik değeri arasında güçlü bir bağlantı olması temeline dayanmaktadır. Fiyat düzenleme prensibinin temel ilkesi, üreticiyi tatmin edici düzeyde olup, onu ödüllendirerek tüketici talebini karşılayarak üretimi teşvik esasına dayanmaktadır (Marcoux et al 2007).

Çizelge 2.4. 2002 -2010 Yılları Arasındaki Kalite Bazlı Karkas Kg Alım Fiyatları

Yıllar	I. Kalite Et/Kg	III.Kalite Et/Kg
2002	5,20	4,60
2003	7,00	6,50
2007	8,00	7,25
2008	9,00	8,00
2009	11,50	10,00
2010	13,50	12,50

Kaynak: Anonim 2009b

Çizelge 2.4’de Erzurum Et kombinasyonunun 2002-2010 yılları arasındaki I.ve III. Kalite karkas et fiyat listesi verilmiştir. Çizelgede de görüldüğü gibi yıllar itibariyle fiyatlar artmakta fakat son yıllardaki etin serbest piyasa fiyatının artışına bağlı olarak Et ve Balık Kurumu Erzurum Et Kombinasyonu da fiyat artışına gitmiştir. I. ve III kalite karkas fiyatlarında Genel Müdürlükten aldığı yetki ile 1 TL’lik artış yaparak I.kalite (%55–60 randımanlı) 14,50 TL ile III. (%53 ve aşağı randımanlı) 13,50 TL’lik tavan fiyat uygulamaktadır. Böylece I.kalite (%55–60 randımanlı) etin karkas kg fiyatı, 1,5 TL TAR-ET desteği de katılınca 16 TL ye çıkmaktadır. Bu durumda yetiştirici kesim kriterleri de baz alındığında hayvan başına piyasadan daha avantajlı duruma gelmektedir. Ancak yukarıdaki tabloda da belirtilen fiyatlar son zamanlarda gelişen et fiyatlarında olanüstü artışa engel olabilmek ve piyasa dengesini oluşturmak için Et ve Balık Kurumu Genel Müdürlüğünün günlük Erzurum Et Kombinasyonuna verdiği direktif emirlerle resmi fiyatlar üzerinde artış yapabilmektedir.

Et ve Balık Kurumu Erzurum Et Kombinasyonuna, Genel Müdürlük tarafından et parası olarak gönderilen paradan 2008–2009 yılının ilk 10 ayı itibariyle; Erzurum’a, 2008 yılının ilk 10 ayında 7.494.129 TL gönderilmiş iken 2009 yılının ilk 10 ayında 16.062.106 TL gönderilmiştir. Artış %114 olarak gerçekleşmiştir. Bu besicinin daha çok üretmesi daha çok kazanması tüketicinin daha kaliteli ve güvenilir et yemesi çalışmalarının bir göstergesi olarak genel müdürlüğün Erzurum’a verdiği öneminde göstergesidir.

Çizelge 2.5’de görüldüğü gibi Erzurum Et kombinasyonunun yıllara göre sığır gövde et üretimi, sevkiyat ve satış miktarları verilmiştir. 2000 yılından 2009 yılı sonu itibariyle Erzurum Et Kombinasyonunun, üretimi, sevkiyat, satış ve stok miktarlarının aşırı değişiklik göstermeyen bir payda da seyrettiği görülmektedir. Ancak en fazla üretim artışının 2002 yılında 4.898.781 kg ile en düşük üretimin ise 2007 yılında 986.695 kg ile gerçekleşmiştir. Üretimdeki azalmanın son yıllarda uygulanan besiciliği teşvik politikaları sayesinde artma eğilimine girmiştir. Diğer kombinalara sevkiyatın en fazla yapıldığı yıl 1.298.215 kg ile 2001 yılı olurken en düşük 172.081 kg ile 2007 yılı olmuştur. Resmi kurum ve piyasa satışlarında ise 2002 yılında 3.465.587 kg ile en fazla satış gerçekleştirilirken, en düşük satış 2009 yılında 950.335 kg ile gerçekleşmiştir. Satışların çok fazla olmadığı 2008 yılında ise 297.367 kg’lık stok oluşmuştur. Genel toplamda ise 2002 yılı 9.996.568 kg ile çok verimli bir yıl olduğu görülürken et sektöründe fiyat artışının sinyallerinin geldiği 2008 yılının ise 2.838.035 kg ile en düşük verimin yaşandığı görülmektedir.

Çizelge 2.5. Sığır Gövde Et Üretimi – Sevkiyatı – Satışı – Stok Miktarları

Yıllar	Üretim (kg)	Diğer Kombinalara Sevkiyat (kg)	Resmi Ve Piyasa Satışları (kg)	Son Stok (kg)	Toplam (kg)
2000	1.661.396	1.260.948	448.418	17.698	3.388.460
2001	3.038.800	1.298.215	1.654.253	20.685	6.011.953
2002	4.898.781	1.619.698	3.465.587	12.502	9.996.568
2003	2.906.055	802.091	2.024.458	79.506	5.812.110
2004	2.196.128	640.639	1.536.276	60.215	4.433.258
2005	2.094.280	889.746	1.253.600	64.893	4.302.519
2006	1.145.292	563.674	1.184.623	8.571	2.902.160
2007	986.695	172.081	1.422.896	293.196	2.874.868
2008	1.106.518	389.538	1.044.612	297.367	2.838.035
2009	1.865.813	1.090.299	950.335	162.296	4.068.743

Kaynak: Anonim 2009b

Çizelge 2.6’de Erzurum Et Kombinasında üretilen sucuk, kavurma, sığır böbrek yağı, iç yağı ve sığır derisinin 2000-2009 yılları arasındaki üretim miktarları verilmiştir. Buna göre sucuk üretimi 2002,2003 ve 2004 yıllarında büyük düşüşler gösterirken 2008 ve 2009 yıllarındaki rakamlara bakıldığında üretimin artmakta olduğu görülmektedir. Kavurma üretimi ise 2000 ile 2009 yılları arasında çok değişik seyirler izlemiştir. Buna göre 2000 yılında 18.232 kg olan kavurma üretimi 2002, 2005 ve 2006 yıllarında tamamen durmuş, 2003 ve 2009 yıllarında sırasıyla 138 kg ve 358 ile düşük miktarda üretim gerçekleştirilmiştir. Sığır böbrek ve iç yağı kombinada gerçekleştirilen kesimlere bağlı bir seyir izleyerek 2000 yılından 2008 yılına doğru azalmakla beraber 2009 yılında üretimdeki artış, kesimlerdeki artışa bağlı olarak yükselmiştir. Aynı durum sığır derisi içinde geçerlidir. Ayrıca 2010 yılı nisan ayı itibariyle pastırma deneme üretimi gerçekleştirilerek bundan sonraki aylarda pastırma üretimine de kombina üretim envanterinde yerini alacaktır.

Çizelge 2.6. Erzurum Et Kombinasında üretilen sucuk, kavurma, sığır böbrek yağı, iç yağı ve sığır derisinin 2000 – 2009 yılları arasındaki üretim miktarları

Yıllar	Sucuk Üretim kg	Kavurma Üretim kg	Sığır Böbrek Yağı kg	Sığır iç Yağı kg	Sığır Derisi kg
2000	19.232	18.483	61.289	49.025	241.528
2001	22.715	10.000	122.481	90.804	451.408
2002	11.109	-----	166.145	125.054	741.118
2003	9.848	138	119.613	76.500	357769
2004	9.884	3.009	84.058	58.783	340.268
2005	13.730	-----	76.774	57.273	322.991
2006	14.977	-----	37.810	30.334	171.751
2007	12.546	633	47.398	35.480	145.105
2008	12.866	1.169	38.406	31.550	157.628
2009	20.644	358	55.520	47.270	260.440

Kaynak: Anonim 2009b

Uyguladığı alım politikalarıyla reel anlamda hayvancılığın desteklenmesi ve gelişimini sağlayarak, sektörde tekel konumunda olmanın yanında devlet kurumu olmanın verdiği avantajla, geçen zaman dilimi içerisinde ette kalite-fiyat ilişkisini kurup ülke genelinde sağlam temellere dayandırarak, hayvancılık sektörü açısından önemli icraatları gerçekleştirmek ve daha ileri noktalara taşımak Et ve Balık Kurumunun bir numaralı görevidir.

2.1.5. TAR - ET Besi Hayvancılığını Destekleme Projesi

Hayvancılıkta destek sadece üretim miktarına değil, verimlilik ve kaliteye de prim verme şeklinde olmalıdır. Bu şekilde düşük maliyetli ve yüksek kaliteli üretim teşvik edilmiş olur. Kendi ham yemini üreten ve verimi yüksek ırk besi hayvanları yetiştiren üreticiler, yetiştirdikleri hayvanlarını Et ve Balık Kurumu kombinalarında kestirmeye teşvik edilmesi ile kayıt dışılık azaltılarak, vergi gelirleri artırılmış ve ürünlerin hijyenik şartlarda işlenmesi sağlanması amaçlanmalıdır.

Bu kapsamda hükümet tarafından Tar - Et Besi Hayvancılığını Destekleme Projesi geliştirilerek, 26.12.2006 Tarih 26388 Sayılı bakanlar kurulu kararına göre 21/2/2005 Tarihli ve 2005/8503 Sayılı Kararnamenin eki “Hayvancılığın Desteklenmesi Hakkında Karar”ın 2’nci maddesinin (g) bendine aşağıdaki paragraflar eklenmek suretiyle çalışmalar başlatılmıştır.

“Tarım ve Köyşleri Bakanlığının ilgili kuruluşu olan Et ve Balık Kurumu kombinalarında kesim yaptıran ve Tarım Kredi Kooperatifi ile sözleşmeli besicilik yapan 28 ildeki (Adıyaman, Ağrı, Ardahan, Artvin, Batman, Bayburt, Bingöl, Bitlis, Diyarbakır, Elazığ, Erzincan, Erzurum, Gaziantep, Gümüşhane, Hakkari, Iğdır, Kars, Kahramanmaraş, Kilis, Malatya, Mardin, Muş, Siirt, Sivas, Şanlıurfa, Şırnak, Tunceli, Van) yetiştiricilere 190 kilogram ve üzeri karkas ağırlığına ulaşmış erkek sığır karkas ağırlığının beher kilogramı için 1 TL’yi ve toplam et destekleme primi tutarı yıllık 12.688.000 TL’yi aşmamak üzere Bakanlıkça belirlenen miktarda doğrudan et destekleme primi ödemesi yapılır”.

16 Temmuz 2006 tarihinde Ağrı'da ilinde tanıtılan proje, 01.01.2007 tarihinde yürürlüğe konulmuştur. 14.04.2009 ve sayı:14850 “ Hayvancılığın Desteklenmesi Hakkında Kararda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Karar” gereğince; Bu destekleme kalemindeki miktar 2009 yılında erkek sığır karkas ağırlığı kg başına 1 TL'den 1,5 TL'ye ve toplam kırmızı et destekleme primi tutarı ise 12.688.000 TL'den 13.000.000 TL'ye çıkarılmıştır

Bu Proje Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki yukarıda belirtilen 28'si il merkezinde, 126'sı ilçede,122'si kasaba ve köyde bulunan, toplam 270 Tarım Kredi Kooperatifinin, 212.500 ortağından, sözleşmeli besi sığırcılığı modelini uygulayabilecek altyapıya sahip ortakları ile Tarım Kredi Kooperatifleri'nin sorumluluğunda ve finansmanı TC. Ziraat Bankası'na karşılanmak üzere gerçekleştirilmektedir.

Proje kapsamında yer alan illerde, en büyük geçim kaynağı olan hayvancılığın geliştirilmesine ve desteklenmesine katkıda bulunarak bölge insanının gelir seviyesini artırmak ve bu suretle hayat standardını yükseltmek amacına matuf olmak üzere;

1. Ortakların yetiştirdikleri besi sığırlarının aracısız olarak satışını gerçekleştirmek,
2. Ortakların kültür ırkı ve kültür ırkı melezi hayvan beslenmesini teşvik ederek birim hayvandan daha fazla gelir elde etmek,
3. Ortaklardan, sözleşmeli besicilik modeli çerçevesinde; hayvan barınağı, hayvan beslemesi ve hayvan sağlığı konusunda eğitilerek, modern ve sürdürülebilir bir üretim modeli oluşturarak yöre insanın buldukları yerde istihdamını sağlamak,
4. Sözleşmeli üretim modeli ile planlı üretim yapılmak suretiyle, bölgede kaliteli ve kayıt altındaki besi sığırı üretimini arttırmak,
5. Bölgelerarası hayvan sirkülasyonunu önleyerek, bulaşıcı hayvan hastalıklarının yayılma risklerini azaltmak,
6. Yöredeki yem fabrikalarının kapasite kullanım oranları ve hayvancılığa bağlı dericilik gibi yan sanayilerin gelişimini artırmak suretiyle bölge insanına ilave iş imkânları sunmak,

7. Tarımsal girdi satışlarının artırılmasından dolayı kooperatiflerin karlılığını ve verimliliğini yükseltmek olarak amaçlar sıralanabilir.

2.1.5.a. Projenin yürütülmesinde tarafların sorumlulukları

10 yıl süreyle 28 ilde uygulanacak olan TAR - ET Besi Hayvancılığını Destekleme Projesinin yürütülmesi ile görevlendirilen Tarım Kredi Kooperatifleri, Et ve Balık Kurumu ve Ziraat Bankası'nın yüklenmiş oldukları görev ve sorumlulukları vardır. Bu görev ve sorumluluklar aşağıda her kurum için ayrı ayrı olarak belirtilmiştir.

1. Tarım kredi kooperatifleri'nin sorumlulukları

1. Proje kapsamında besi sığırı tedariki, yetiştirilmesi ve sigortalanması,
2. Yetiştirilen besi sığır'larının kombinalara sevki ve teslimi,
3. "Et Destekleme Priminin" ortaklara ödenmesine aracılık edilmesi,
4. Ortaklara hayvan tedariki ve beslenmesi ile ilgili olarak verilecek kredilerin bankaya geri ödemesinin garanti edilmesi,

2. Et ve Balık Kurumu Et Kombinalarının sorumlulukları

1. Yetiştirilen besi sığırlarının teslim alınması,
2. Teslim alınan hayvanların usulüne uygun olarak tartı ve kesimi,
3. Kesimi yapılan hayvanların karkas ağırlık üzerinden fiyatlandırılması,
4. Et destekleme primi ödenmesine esas listelerin tanzimi ve tevdi,ii,
5. Kombinalarda kesilen hayvanların kulak küpe numaralarına göre "TÜRK- VET" veri tabanından düşülmesi,

3. TC. Ziraat Bankası'nın sorumlulukları ve kredi ile ilgili hükümler

Ortaklar tarafından besiyeye alınacak besi sığırlarının alımı ve işletme giderlerinin karşılanması amacıyla,

1. Proje kapsamında, gerekli kaynağın sağlanması,
2. Merkez Birliği'ne mevcut uygulama esasları dahilinde tarımsal işletme kredisi limiti tahsis edilmesi,
3. Kredilendirmede, banka'nın kooperatiflere uyguladığı cari usul ve esasların uygulanması şeklinde özetlenebilir.

2.1.5.b. Ortak ile besicilik sözleşmesi yapılması

Besicilik yapan Tarım Kredi Kooperatifleri üyeleri ile Tarım Kredi Kooperatifi arasındaki besicilik sözleşmesi usul ve esasları aşağıdaki gibidir.

1. sözleşmeli yetiştirilecek besi sığırlarının cinsi ve evsafı

Proje kapsamında ortaklarca besiyeye alınacak besi sığırlarının;

a) Cinsi

- i. Kültür ırkı,
- ii. Kültür ırkı melezi,
- iii. Yerli ırk, erkek besi sığırı olacaktır.

b) Kombina'ya sevk edilecek besi sığırlarının evsafı:

- i. En fazla 3 yaşında (36 ay),
- ii. Karkas ağırlıkları en az 190 Kg,
- iii. Besi kondisyonları asgari %55 randımanlı olacaktır.

2. sözleşmeli yetiştirilecek hayvan sayısı

Kooperatifçe bir ortak ile en az 5 baş, en fazla 250 baş besi sığır için sözleşme yapılacaktır.

3. sözleşmenin süresi

Ortaklar ile yapılacak sözleşmelerin süresi, bir dönemlik besi süresini yani en az 3 aylık (90 gün), en fazla 14 aylık besi dönemini kapsayacak şekilde olacaktır.

4. kooperatiflerce sözleşmeli besi sığır yetiştirecek ortakların seçimi

“TAR-ET projesinin ortaklar ile yürütülmesi esastır” hükmü gereği olarak yetiştiricilerin kooperatif üyesi olmaları gerekmektedir.

Bu nedenle kooperatife ortak olmayan besicilerin projeye katılmak istemeleri halinde, kooperatife ortak olmaları sağlandıktan sonra müracaatları değerlendirmeye alınacaktır.

2.1.5.c. Sözleşme kapsamına alınacak besi sığırlarının tedariki

Sözleşme kapsamında besiye alınacak 5 ile 250 başlık besi sığırları ortak tarafından temin edilebileceği gibi, Bölge Birliğince de kredi limitleri içinde kalmak kaydıyla tedarik edilebilecektir. Buna göre;

a. Ortakça piyasadan, finansmanı kendi tarafından karşılanmak suretiyle tedarik edilebileceği gibi ortağın mevcut hayvanları da sözleşmeye dahil edilebilecektir. Projeye dahil edilecek ortağın kendi hayvanları ile ilgili olarak, kredilendirme söz konusu olmayacaktır.

Ancak bu hayvanların değerlendirme komisyonu tarafından uygun görülmesi ve bu hayvanların üzerinde rehin ve her ne nam altında olursa olsun ikinci kişiye hukuken hak doğuracak bir hüküm ve/veya kayıt bulunmaması şarttır. Aksi takdirde bu hayvanlar proje kapsamına dahil edilemeyecektir.

b. Besi sığırlarının kredili tedariki;

1. Tedarik edilecek besi sığırlarının iş bu genelgede belirtilen şartları taşıması esastır.
2. Kredili olarak, tedarik edilecek hayvanların kooperatifçe değerlendirme komisyon'una ortağın da katılımı ile müştereken tedarik edilecektir. Ancak, kredili hayvan tedarikleri, taktirlerine bağlı olarak, bölge birliği 1064 Sayılı Genelgesi esasları dahilinde yapılabilecektir.

c. Besi sığırlarının ortağa satışı: Besi sığırlarının ortağa satışlarında 1363 sayılı genelge hükümleri geçerli olacaktır. Bu çerçevede genelge usul ve esasları dahilinde, peşin, vadeli, kredili, kredi kartı ile peşin-taksitli satışlarda bulunulabilecektir.

2.1.5.d. Kredi işlemleri

Ortaklara, proje kapsamında ihtiyaç duyacakları konularda indirimli kredi uygulaması ile ilgili Bakanlar Kurulu Kararı kapsamında %25 indirimli olarak veya normal faiz oranı üzerinden kredi mevzuat çerçevesinde kredi kullandırılabilir. Kredi işlemlerinde mevcut mevzuat haricinde aşağıda belirtilen usul ve esaslara göre işlem yapılacaktır;

1. Ortaklara kendilerine tespit edilen kredileri dahilinde hayvancılık işletme ve hayvan edindirme kredisi kullandırılabilir.

2. Hayvanların kombinaya nakliyesi için yapılacak kredi talepleri, kesim yapıldıktan sonra kombina tarafından ödenecek peşinattan mahsup edilmek kaydıyla nakdi kredi olarak kullanılabilir.
3. Ortağın talep etmesi halinde, kooperatifçe düzenlenen nakliye sigortasının prim bedeli, normal faiz oranı üzerinden kredilendirilecektir.
4. Bu kapsamda kullanılan tüm kredilere, hayvanların kesim için kombinaya teslim edileceği öngörülen tarihe 60 gün ilave edilmek suretiyle tespit edilen tarihi kapsayan ay sonu vade olarak belirlenecektir.
5. Ortaklara tespit edilen kredinin "genel şahıs haddini (15.000.-TL)" aşması halinde, "sözleşmeli üretim şahıs haddi (45.000.-TL)" dahilindeki krediler bölge birliğinin onayına sunulacaktır. "sözleşmeli üretim şahıs haddi (45.000.-TL)" üzerindeki kredi talepleri ise merkez birliğinin onayına sunulacaktır.
6. TAR-ET sözleşmeli besi sığırcılığı kapsamında kredi kullanılacak ortaklardan, kooperatif yönetim kurulunca uygun görülecek ortaklara; 15.000.-TL'ye kadar kullanılacak krediler için en az iki ortağın kefaletiyle, 15.000.-TL ile 20.000.-TL (dahil) arasında kullanılacak krediler için ise en az iki ortağın kefaleti yanında mutlaka iki memur kefil alınmak kaydıyla ipotek ve/veya rehin alınmaksızın kredi kullanılabilir. 20.000.-TL'nin üzerinde kredi kullanacak ortaklardan müşterek borçlu ve müteselsil kefalet müessesesi yanında mutlak surette taşınmaz mal ipoteği ve/veya taşıt aracı/traktör rehini alınacaktır.
7. Kooperatiflerce veteriner ilaçlarının satışı yapılmadığından, ortaklarca besi süresince ihtiyaç duyulacak veterinerlik hizmetleri ve veteriner ilaçları ortak tarafından piyasadan (Bölge Birliği ile anlaşma yapılmış olan serbest veteriner hekimlerden) sağlanarak buna ilişkin faturaların ortak tarafından kooperatiflere ibraz edilmesi halinde, ortağa tespit edilmiş olan kredi tutarının %10'unu geçmemek kaydıyla fatura bedeli kredilendirilebilir.

Bu suretle açılan kredi tutarı (Bölge Birliği veterinerle yapılan anlaşmaya göre belirlenmiş olan komisyon tutan düşülerek) faturayı düzenleyen veterinerin yazılı olarak beyan edeceği banka hesabına yatırılacaktır. Hiçbir şekilde krediyi kullanan ortağa ödeme yapılmayacaktır.

Bu kapsamda normal faiz oranı üzerinden kullanılacak krediler ile indirimli faiz oranı üzerinden kullanılacak kredilerin muhasebe işlemleri Krediler Daire Başkanlığınca yayımlanan mevzuat doğrultusunda yapılacaktır.

8. Sözleşme kapsamında besi süresini tamamlayan besi sığırlarını kombinalarda kestiren ortakların, sözleşmeye konu kredi borçlarının vadelerinin gelmemiş olması ve et kesiminden doğan alacak (bloke olan) tutarının kooperatife intikal edeceği tarih itibariyle oluşacak borç tutarını karşılayacak miktarda olması kaydıyla, bahse konu ortaklara kendilerine tespit edilmiş olan kredi limitlerinin üzerinde proje kapsamında yeni kredi kullanılması mümkündür.

Mevcut kredi mevzuatı doğrultusunda hazırlanan bilgisayar programı üzerinde, ortaklara, kendilerine tespit edilmiş olan kredi limitlerinin üzerinde kredi kullanılması engellendiğinden, bu durumdaki ortaklara yeni kredi kullanılabilmemesini teminen, ortakların taleplerinin Bölge Birliğince ortak ve kooperatif bazında Genel Müdürlük (Krediler Daire Başkanlığı Krediler Müdürlüğüne) bildirilecektir.

2.1.5.e. Sigorta işlemleri

1. Proje kapsamında kredilendirilmek suretiyle besiye alınacak besi sığırlarının; hayvan hayat sigortası ve kesime sevk edilecek besi sığırlarının nakliye sigortası mutlak surette yaptırılacaktır

2. Ortağın kendisine ait olup, proje kapsamında besiye alınacak besi sığırlarının; hayvan hayat sigortası, nakliye sigortası, işletme ve tesisler ile ilgili sigorta işlemleri ise ortağın isteği halinde yaptırılacaktır.

3. Doğacak sigorta tazminat bedelleri kooperatife ödenecektir.
4. Sigorta poliçelerinin üzerine "**Dain- i mürtehin**" (rehinli alacak) şerhi düşülecektir.
5. Sigortacılık ile ilgili işlemler sigorta şirketi ile yürütülecektir.

2.1.5.f. Fiyatlandırmanın yapılışı

Uygulanan fiyat alım esasları aşağıda maddeler halinde çıkarılmıştır.

1. EBK tarafından Türkiye genelinde uygulanan alım fiyatları esas alınacaktır.
2. Fiyat tespitinde; %55 - %60 randımanlı besi sığırları 1. kalite, %55'den aşağı randımanlı besi sığırları 2. kalite olarak baz alınacaktır
3. %55 - %60 randımanlı 1. kalite besi sığırlarının fiyatları kademelendirilerek uygulama aşağıda belirtildiği şekilde yapılacaktır.

a) Kademelendirme: Randımanı %60'dan aşağı olan besi sığırları için; beher (- %1) randıman için baz fiyattan (- %0,5) randıman primi düşülerek fiili alım fiyatı tespit edilecektir.

%60 randımanın üzerindeki besi sığırları %60 randıman muamelesi yapılacaktır. Randıman primi %55 randımana kadar ve azami %2,5 düşülerek uygulanacaktır.

b) Uygulama:

%60 randımanlı besi sığır'ları için katsayı	1,0000
%59 randımanlı besi sığır'ları için katsayı	0,9950
%58 randımanlı besi sığır'ları için katsayı	0,9900
%57 randımanlı besi sığır'ları için katsayı	0,9850
%56 randımanlı besi sığır'ları için katsayı	0,9800
%55 randımanlı besi sığır'ları için katsayı	0,9750

4. %54 ve daha aşağı randımanlı besi sığır lar ı için EBK'nun 2. kalite baz alım fiyat ı olan 13.00 TL uygulanacaktır.

EBK'nun %60 randıman için 14,00 TL/Kg lık fiyat uyguladığı varsayılar ak randımanlar itibarıyla katsayılarına göre fiyat oluşumu aşağıdaki çizelge 2.7'de çıkar ılmıştır.

Çizelge 2.7. Randımanlara Göre Uygulanan Fiyatlar

	Randıman	Fiyat (TL/Kg)
1. Kalite	%60 ve üzeri	14,00
	%59	13,95
	%58	13,91
	%57	13,86
	%56	13,82
	%55	13,77
2. Kalite	%54 ve daha aşağı	13,00

Kaynak: Anonim 2009b

Çizelge 2.7'de randımanlara göre uygulanan fiyatlar verilmiştir. Fakat buradaki rakamlarda son zamanlarda et sektöründe ki fiyat artışlarına paralel olarak artırılmak zorunda kalın ılmıştır. Et ve Balık Kurumu yukarda belirtilen fiyatları belirli bir zaman periyoduna bağlı kalmadan piyasa şartlarına göre artırabilmektedir.

2.1.5.g. Ödemenin yap ılışı

a. Kesimi yapılan besi sığır lar ının bedellerine mahsuben kombina tarafından bölge birliklerine ödenen %10 peşinat tutarı bölge birliklerince,

1. Ortak ile besicilik sözleşmesini yapan kooperatifin hesaplarına havale edilecektir.
2. Kooperatifçe, %10 peşinat tutan ortağın talep etmesi ve kesimini yaptırmış olduğu besi sığır lar ına ait kombina'dan 30 gün sonra tahsil edilecek bakiye alacağının;

borçlarının faizini ve masraflarını karşılması halinde ortağa nakden ödenebilecektir.

3. Kooperatifçe %10 peşinat tutarının ortağa ödenmemesi halinde, ilgili ortağın kredi borcundan mahsup edilecek ve ayrıca banka faiz uygulanmamasını teminen kullanılan ilgili kredi borcunun kısmi kapatılması için doğrudan bankaya yatırılacaktır.

b. Kesimi yapılan besi sığırlarının bakiye bedelleri, bölge birliği tarafından kombinalardan tahsil edilerek, müstahsil makbuzlarındaki veya faturadaki tutarlar esas alınmak üzere;

1. Ortak ile besicilik sözleşmesini yapan kooperatifin hesaplarına havale edilecektir.

2. Kooperatif, ortaklarının besicilik sözleşmesiyle ilgili kullanmış oldukları günü gelmeyen kredi borçlarını ve varsa günü geçen tüm kredi borçlarını besi sığırı kesiminden doğan alacaklarından mahsup ederek, bakiyesini ortağa ödeyecektir.

3. Ortağa ödenecek kısım talebi halinde ortağın günü gelmeyen diğer borçlarına da mahsup edilebilecektir.

4. Kesimin iki parti halinde yapılması ve ortakların talep etmesi halinde, birinci partide kesimi yapılan besi sığırlarından doğan alacaklarının tamamı ortakların besicilik sözleşmesi ile ilgili kullanmış oldukları günü gelmeyen kredi borçlarına mahsup edilmeyerek, mahsup işleminin yapılacağı tarihteki faizli toplam borç miktarı sözleşme kapsamındaki toplam besi sığırı sayısına bölünmek suretiyle bulunan besi sığırı başına düşen borç miktarı, birinci partide kesimi yapılan besi sığırı sayısı ile çarpılarak elde olunacak tutar ortağın alacak tutarından düşülmek suretiyle kalan miktar ortağa ödenebilecektir.

5. Ortağa yapılacak ödemelerde, ortak, Tarım Kredi Kooperatifi kombina temsilcisinin vermiş olduğu müstahsil makbuzu ve faturanın suretini kooperatife ibraz edecektir.

6. Kooperatifler, ortağa yapacağı ödemeleri, ortağın ibraz ettiği müstahsil makbuzu veya fatura ile Tarım Kredi Kooperatifi kombina temsilcisinin gönderdiği müstahsil makbuzunu veya faturayı karşılaştırarak yapacaktır.

2.1.5.h. Erzurum da TAR – ET besi hayvancılığını destekleme projesi

TAR - ET besi hayvancılığını destekleme projesinin uygulandığı 28 ilden bir tanesi de Erzurum'dur. Hayvan potansiyelinin yüksek olması projenin uygulama sahaları açısından Erzurum'u ön plana çıkarmaktadır. Bu bakımdan projenin başarıya ulaşması için Erzurum önemli bir ildir. Mevcut et üretiminin artırılması, hayvancılığın geliştirilmesi, hayvan karkas ağırlığının artırılması ve yöre halkının refah düzeyinin yükseltilmesi, çiftçisinin gelir seviyesinin artırılması amacıyla diğer 27 ille birlikte Erzurum'da da TAR - ET besi hayvancılığını destekleme projesi uygulamaya konulmuştur.

Erzurum, hayvan potansiyel bakımından ele alındığında hayvancılık desteklemeleri büyük önem taşımaktadır. Bölgenin ekolojik ve topografik yapısı hayvancılık faaliyeti için uygundur. Hayvancılık faaliyeti yapan işletmelerin piyasaya yönelik üretim yapabilmesi ve rekabet edebilir bir düzeye gelmesi için kaliteli ve verim düzeyi yüksek hayvan materyalleri, optimum işletme kapasitesi, iyi bir işletme organizasyonuna paralel teknik bakım ve besleme bilgisi ile yeni teknolojilerin kullanılmasına katkıda bulunması açısından TAR - ET besi hayvancılığını destekleme projesi gibi projelerin uzun periyotlu olarak uygulanması büyük önem arz etmektedir. Bu bağlamda projenin uygulama safhasında Erzurum'da elde edilen veriler aşağıda özetlenmiştir.

Çizelge 2.8. Erzurum İlindeki 2009 Yılı TAR-ET Besi Hayvancılığını Destekleme Projesi İlgili Veriler

Veriler	Değerler
Kullandırılan Kredi (TL)	4.584.690,49
Kooperatif (Kredili) Tedarik	1.908
Ortak (Öz Kaynak) Tedarik	6.063
Toplam Hayvan Sayısı	7.971
Kesimi Yapılan Hayvan Sayısı	5.157
Ortalama Karkas Ağırlığı (Kğ)	260
Ortak Sayısı (Adet)	152
Sözleşme Sayısı	244
Karkas Et Miktarı (Kğ)	1.314.494,20
Karkas Et Tutarı (TL)	11.680.729,45
Randıman (%)	64
Et Teşvik Primi (TL)	1.622.431,85

Kaynak: Erzurum Et Kombinası

Çizelge 2.10'da 2009 yılı itibariye Erzurum'daki TAR-ET Besi Hayvancılığını Destekleme Projesi kapsamında elde edilen veriler gösterilmektedir. Çizelgede 2009 yılı içerisinde toplam 152 adet ortak ile sözleşme imzalanarak (bazı ortaklar ile iki ve üç defa sözleşme yenilemesi yapılarak sözleşme sayısı 244 olmuştur.) 4.584.690,49 TL kredi dağıtılmıştır. Yine 2009 yılı itibariyle 7.971 adet besiyeye alınan hayvandan 5.157 adeti kesilmiş ve %64 randıman elde edilmek üzere ortalama karkas ağırlık 260 kg'a çıkmıştır. 1.314.494,20 kg karkas et miktarı elde edilmiştir. Bununla getirisi 11.680.729,45 TL olmuştur. Bütün bu işlemler karşısında Erzurumlu yetiştiricilere 1.622.431,85 TL et teşvik primi ödenmiştir.

2009 ve 2010 yılları itibariye Erzurum'daki serbest alımlar ve TAR-ET besi hayvancılığını destekleme projesi kapsamında elde edilen veriler aşağıda gösterilmiştir.

Çizelge 2.9. Erzurum İlindeki 2010 Yılı Erzurum Et Kombinasyonu TAR-ET ve 2009-2010 Yılları Serbest Alım Verileri

	Adet	Et/Kg	Canlı/Kg	Tutar/TL	Ort.Kg
2009 Serbest Alım	5.345	1.036.868	1.810.781	9.077.690,36	194
2010 * Serbest Alım	2.141	511.679	851.551	6.759.964,03	239
2010 ** TAR-ET	2.127	554.808	889.501	7.107.800	261
Genel Toplam	4.268	1.066.487	1.741.052	13.867.764,03	231,3

Kaynak: Anonim 2009b (* : Serbest alımlar 11 aylık dönemi, **: Tar-Et 6 aylık dönemi kapsamaktadır.)

2009-2010 yılı Erzurum Et Kombinasyonu serbest alımları ile 2010 yılı TAR-ET alım verileri Çizelge 2.9'da gösterilmektedir. Burada Erzurum Et Kombinasyonunun 2009 yılı içerisinde 5.345 adet serbest piyasadan alım yaptığını ve bunun karşılığında 9.077.690,36 TL ödeme yaparak 1.036.868 kg et piyasaya sunmuştur. 2010 yılında kurban bayramı nedeniyle kesim yapılmadığı Eylül ayı haricinde kalan 11 aylık süre içerisinde 2.141 adet serbest piyasadan alım yaptığı ve karşılığında 6.759.964,03 TL ödeme yapılarak 511.679 kg et piyasaya sürülmüştür.

29.06 2010 tarihli TAR-ET Besi Hayvancılığını Destekleme Projesinin bitirilmesi kararına kadar geçen 6 aylık süre içerisinde yapılan sözleşmeler gereği 2.127 adet besi hayvanının kesimi gerçekleştirilmiş, 7.107.800 TL yetiştiricilere ödeme yapılarak 554.808 kg et piyasaya sürülmüştür. Sözleşmesiz serbest alımlarda 2009 yılında hayvan başına ortalama 194 kg et verimi elde edilirken, bu oran 2010 yılında 239 kg, olarak gerçekleşmiştir. TAR-ET projesi ile yapılan kesimlerde 261 kg ortalama et verimi gerçekleşmiştir. Bu iki kesim arasındaki ortalama 67 kg fark oluşması TAR-ET besi hayvancılığını destekleme projesinin besi hayvanları üzerine yaptığı olumlu etkinin en belirgin göstergesidir.

TAR - ET Besi Hayvancılığını Destekleme Projesi ile besicilere prim teşviki yapılarak Erzurum'da Besi Hayvancılığının istenilen yerlere gelmesine çalışılmaktadır. Bu bağlamda Erzurum Tarım Kredi Kooperatifleri ve Et ve Balık Kurumu

koordinatörlüğünde yürütülen bu projede olduğu gibi besicilerin refah ve gelir düzeylerinin artırılmasına katkılar sağlayacak, et talebini karşılayacak ve tüketicilerin daha ekonomik fiyatlardan et almalarını sağlayacak desteklemelere ağırlık verilmelidir.

2.1.5.i. TAR – ET Besi Hayvancılığını Destekleme Projesinin sona erdirilmesi

Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi Büyükbaş Hayvancılığına büyük katkılar sağlayacağı düşünülerek 28 ilde 10 yıl süreli olarak uygulanmak üzere planlanan TAR-ET Besi Hayvancılığını Destekleme Projesi, dördüncü yılında durdurulmuştur. Bu projede istenilen neticenin alınamamasının en büyük nedeni Türkiye et sektöründe yaşanan fiyat artışıdır. Et sektöründeki bu problemin temelinde, yem fiyatlarının yüksek olmasına karşın süt fiyatlarının yıllarca düşük değerde seyretmesi ve akabinde damızlık hayvanların kesilmesi ile hayvan sayısının azalması gelmektedir. Bu durum günümüz et sektöründeki fiyatların yükselmesine yol açmıştır.

Hükümet tüketicilerin yüksek fiyatlardan et tüketmesinin önüne geçmek için hayvan ithal etme kararı olarak 29.06.2010 tarih ve 27626 sayılı Resmi Gazete “hayvancılığın desteklenmesi hakkında kararda değişiklik yapılmasına dair karar” yayınlanmış olup bu karara göre: 01.03.2010 tarihli 2010/158 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile yürürlüğe konulan, Hayvancılığın Desteklenmesi Hakkında Karar'ın 2'nci maddesinin on beşinci fıkrası yürürlükten kaldırılarak aşağıdaki geçici madde eklenmiştir.

"Geçici Madde 1 - Bu Kararın yayımı tarihinden önce Tarım Kredi Kooperatifi ile sözleşme yapan ve hayvanlarını Et ve Balık Kurumu kombinalarında veya Et ve Balık Kurumunun anlaşma yaptığı kombinalarda kestiren yetiştiricilere, 190 kilogram ve üzeri karkas ağırlığına ulaşmış erkek sığır karkas ağırlığının beler kilogramı için 1,50 TL ödeme yapılır."

Kararın yayınladığı ve yürürlüğe girdiği tarih olan 29.06.2010 tarihi itibarıyla yeni sözleşme yapılmayacak olup, beside olan hayvanların kesiminin tamamlanmasına müteakip TAR – ET besi hayvancılığını destekleme projesi sona erdirilecektir.

TAR-ET projesi gibi hayvancılığı destekleme politikaları uygulamada yapılan yanlışlıklar nedeniyle kısa ömürlü olmuş ve istenen başarı sağlanamamıştır. Et ve Balık Kurumunun Et Kombina sayısının az olması nedeniyle nakliye masraflarının artması, beş ve daha fazla büyükbaş hayvanı olan besicilerin yeşil kartının iptal edilme korkusundan projeye müracaat etmemeleri, Et kombinasının değişen fiyat tarifesi uygulaması, Tarım Kredi Kooperatiflerinin yem satma şartı ve kredi oranlarının yüksekliği, küçük ve orta ölçekli işletmelerin kar marjlarını düşürdüğünden istenilen başarı sağlanamamıştır.

Fakat bu olumsuzluklara rağmen yerli hayvan ırklarının yerini kültür ve melez ırklarının alması, hayvan karkas ağırlık miktarının artması ve besicilerin hayvancılığı daha bir ciddiye alarak eksikliklerini görmeleri ve kendilerini eğitmeleri açısından faydalı olmuştur.

3. MATERYAL ve YÖNTEM

3.1. Materyal

Çalışmanın materyalini, Tam Sayım Örneklemeye yöntemi kullanılarak belirlenen Erzurum ve ilçelerine bağlı 40 adet köylerdeki Tar-Et Besi Hayvancılığını Destekleme Projesinden faydalanan, Tarım Kredi Kooperatifleri üyesi 152 yetiştirici ile yapılan anket çalışması sonucu sağlanan birincil verilerden oluşmaktadır. İkincil veriler ise konu ile ilgili kamu kuruluşlarından, yerli ve yabancı bilimsel çalışmalardan, dergi ve çeşitli yayınlardan sağlanmıştır. Yapılan anketler, çalışmanın amacına yönelik olarak üç soru bölümünden oluşmaktadır. Birinci bölümde yetiştiriciler ile ilgili sorular, ikinci bölümde işletmeler ile ilgili sorular, üçüncü bölümde ise TAR-ET Besi Hayvancılığını Destekleme Projesi ile ilgili sorular yer almaktadır. Anket çalışması sonucunda elde edilen veriler, çalışma alanındaki tarım işletmelerinin özelliklerini ortaya koymak ve TAR-ET Besi Hayvancılığını Destekleme Projesine yetiştiricilerin yaklaşımlarının belirlenmesinde oluşturulan modelin tahmininde kullanılmıştır.

3.2. Yöntem

3.2.1. Verilerin toplanması

Erzurum Tarım Kredi Kooperatifleri Bölge Müdürlüğü'nden alınan Tar-Et Besi Hayvancılığını Destekleme Projesinden faydalanan köy sayısı ve yetiştirici sayısı esas alınmıştır. Anket yapılacak köy ve işletme sayısı az olduğu için Tam Sayım Örneklemeye yöntemi kullanılmıştır.

Buna göre araştırma için veri toplanan köy sayısı 40, anket sayısı ise 152 olarak bulunmuştur. Çalışmada anket yoluyla elde edilen veriler, belirli bir kodlama planı dahilinde Excel paket programında bilgisayara yüklenmiş ve LIMDEP paket program yardımıyla gerekli istatistikler hesaplanmıştır.

3.2.2 Analizlerin yapılması

Ekonometrik çalışmalarda bağımlı değişkenin nitel olması durumunda sınırlı bağımlı değişken regresyon modeli kullanılır. İki durumu gösteren bağımlı değişken bir olayın olma veya olmama durumunu ifade etmektedir. Olayın olma durumuna bağımlı değişken 1, olmama durumunda ise 0, değerini almaktadır. Bağımlı değişkeni açıklayan birçok bağımsız değişken olabilir (Gujarati 1995; Yavuz 2001).

Bu tip modellerin tahmininde üç yöntem kullanılmaktadır. Bunlardan birincisi Doğrusal Olasılık Modeli (DOM), İkincisi Logit Modeli ve üçüncüsü de Probit modelidir. Bu üç modelden kullanımı en kolay olanı DOM 'dur. Ancak DOM 'da tahmin edilen olasılığın 0-1 sınırları dışına düşebilmesi yöntemin eksik yönüdür. Probit ve logit modelleri tahmin edilen olasılıkların 0-1 aralığına düşmesi konusunda oldukça güvenilirdir. Logit ve probit modelleri birbirine benzerdir. Ancak bu modellerden hangisinin kullanılacağı bir matematiksel ve eldeki bilgisayar programına uygunluk seçimidir (Gujarati1995; Sarımeşeli 2000). Bu nedenle çalışmada kullanılan bilgisayar modeline uygun olarak probit modeli kullanılmıştır.

Probit modelinde bir olayın olma yada olmama durumu veya kararı gözlenmeyen bir fayda indeksine bağlı olduğu varsayılmaktadır. Bu fayda indeksi I_i ile ifade edilecek olur ise I_i , bağımsız değişkenlere bağlıdır; öyle ki I_i indeksinin büyüklüğü ölçüsünde söz konusu olayın olma yani gerçekleşme ihtimali artmaktadır. I_i indeksi

$$I_i = B_1 + B_2 X_i$$

şeklinde ifade edilmektedir. B_1 sabit değeri, B_2 değeri X ile ifade edilen değişkene ait katsayıyı, X_i ise i 'nci bağımsız değişkenin değerini ifade etmektedir. I_i ile bir olayın olma veya olmama durumu arasındaki ilişki olay olmuş ise 1, olmamış ise 0 ile ifade edilmektedir. Her bağımlı değişken için I_i 'nin belli bir değerinden (kritik veya başlangıç değeri) itibaren söz konusu olayın gerçekleşme durumu ortaya çıkmaktadır. Başlangıç değeri I_i^* ile ifade edilecek olursa I_i 'nin değeri ancak I_i^* değerini aştığında olay

gerçekleşecek aksi halde gerçekleşmeyecektir. I_i^* ın I_i den küçük veya eşit olma ihtimali aşağıdaki şekilde hesaplanabilmektedir. Formülde, P_i olayın gerçekleşme ihtimalini, P_r ise probit modelini ifade etmektedir.

$$P_i = P_r(Y = 1) = P_r(I_i^* \leq I_i) = F (I_i)$$

Probit modelinde belirlilik katsayısını ifade eden R^2 değeri, modelin fonksiyonel biçiminin iyi seçilip seçilmediği konusunda değişkenlerin katsayıları ve P değeri göz önüne alınmaktadır (Gujarati 1995; Akkaya ve Pazarcıoğlu 1998).

Probit modeli TAR-ET besi hayvancılığını destekleme projesinden faydalanan çiftçilerin sosyo – ekonomik ve demografik özelliklerini belirlemede iyi bir yöntem olmaktadır. Bu çalışmada bağımlı değişkeni TAR-ET besi hayvancılığını destekleme projesine müracaat edilmesi neticesinde biten sözleşmeleri yenilemek istenip istenmeme kararı ifade etmektedir. Yetiştiricilerin TAR-ET besi hayvancılığını destekleme projesine müracaatlarını belirleyen faktörlerin etkisini tahmin eden regresyon modelini oluşturan değişkenler aşağıdaki gibi verilebilir.

$$TE = f(BY, KS, FB, BS, ÜŞ, HS, ST, HD, TM, ET)$$

- TE : Tar-Et kapsamında biten sözleşmeyi yenilemeyi düşünüp düşünmediği(Kukla)
 BY : Besicinin yaşı
 KS : Ailedeki fert sayısı
 FB : Hayvancılığın yanı sıra ikinci bir faaliyette bulunması
 BS : Toplam buzağı sayısı
 ÜŞ : İşletmenin üretim şekli
 HS : TAR-ET kapsamında kesilen hayvan sayısı
 ST : Suni tohumlama
 HD : Hayvancılık ile ilgili desteklerden faydalanması
 TM : Tar-Et projesine önceki yıllarda müracaat etmesi
 ET : 1,5 TL Et teşvikinin yeterli bulunması

Regresyon modelinin tahmini, LIMDEP bilgisayar paket programında Binomial Probit sınırlı değişken yöntemi kullanılarak yapılmıştır.

4. ARAŞTIRMA BULGULARI

4.1. Anket Yapılan İşletmelerin TAR-ET Projesine Yaklaşımları

Bu bölümde anket çalışması ile elde edilen ve regresyon modelinde kullanılmayan veriler ile yetiştiricilerin özellikleri ve TAR-ET projesine yaklaşımları incelenmiştir. Bu kapsamda yetiştiricilerin eğitim düzeyi, sosyal güvencesinin olup olmaması, sahip olduğu arazi miktarı ve hayvan barınaklarının durumu gibi özellikler işletme sahibinin ve işletmenin özelliklerini belirtmektedir (EK 1).

TAR-ET Projesine müracaat edilmesinin nedenleri, TAR-ET projesinde besiyeye alınan hayvanların en fazla 3 yaş ile sınırlandırılmasının doğru olup olmadığı, proje kapsamında besiyeye genelde kaç yaşındaki hayvanların alındığı, hayvanların besi sürelerini kaç ay olarak belirlendiği, besi kondisyon değerinin %60-55 arası 1.kalite randıman değerinin yüksek bulunup bulunmadığı, besicilerin TAR-ET projesi ile kredi kullanıp kullanmadıkları, 190 kg karkas ağırlık oranının yeterli olup olmadığı, nakliye ve sigortanın besiciler tarafından yapılmasını nasıl karşıladıkları, TAR-ET projesinde besiyeye alınan hayvanların sayısının 5 ile 250 arasında olmasının uygun bulunup bulunmadığı ve TAR-ET Projesi kapsamında yetiştiricilerin önemli gördüğü problemlerin TAR-ET projesinin özelliklerini belirtilmesidir.

Çizelge 4.1. Besicilerin Eğitim Seviyelerine Göre TAR-ET Projesine Yaklaşımları

Eğitim Seviyeleri	Çiftçi Sayısı	%
Okur Yazar değil	2	1,3
Okur Yazar	4	2,6
İlkokul	85	55,9
Ortaokul	23	15,1
Lise	20	13,2
Üniversite	18	11,9
Toplam	152	100,0

Eğitim, bir ¼lkenin veya Őhrin geliŐmiŐlik d¼zeyinin saptanmasında en temel ¼lç¼tt¼r. T¼rkiye’de okuryazarlık oranı gittikçe artmakla birlikte halen istenen d¼zeyde değildir. Tez çalışma b¼lgesi olan Erzurum’da 2009 yılı yerinde kayıt sisteminden alınan verilere g¼re, n¼fusun %21,5’ini ilkokul, %15,8’ini ortaokul, %20,6’sı lise ve %7,0’sini y¼ksek eğitim seviyesinde eğitim alanlar oluşturmaktadır. Hiç eğitim almayanların oranı %6,5 iken, okula gitmeyip okuryazar olanların oranı ise %28,6’dır (Anonim 2009c). Besicilerin eğitim seviyelerine g¼re TAR-ET Projesine yaklaşımları çizelge 4.1’de g¼sterilmiŐtir. Buna g¼re besicilerin %55,9’u ilkokul mezunu olduğunu beyan etmişlerdir. Besicilerin yarıdan fazlasının ilkokul mezunu olması besiciler i¼erisindeki yaşlı kesimin ağılıklıta olması ve eğitime fazla ¼nem vermemelerinden kaynaklanmaktadır. Besiciler i¼erisinde %15,1 ile ortaokul mezunları ikinci sırada yer alırken %13,2 ile lise mezunları ¼ç¼nc¼ sırada ve %11,9 ile ¼niversite mezunları d¼rd¼nc¼ sırada yer almaktadır. ¼đrenim seviyesi daha y¼ksek olan besicinin hayata bakış a¼ısı diğer besicilere g¼re farklılık arz etmektedir. Bu besiciler yeniliklere karŐı daha duyarlı fırsatları değerlendirme a¼ısından daha bilinçli olacaklarından TAR-ET Projesi gibi projelere b¼y¼k oranda katılım g¼sterdikleri ifade edilebilir. Buna rağmen besiciler i¼erisinde oranları sırasıyla %1,3 ile okur-yazar olmayan ve %2,6 ile sadece okur- yazar olan besicilerde bulunmaktadır.

Çizelge 4.2. Besicilerin Sosyal G¼vencelerine g¼re TAR-ET Projesine Yaklaşımları

Sosyal G¼vence Durumları	Çiftçi Sayısı	%
Sosyal G¼vencesi Yok	18	11,8
SSK	28	18,4
Bağ-Kur	79	51,9
Emekli Sandığı	15	9,9
Yeşil Kart	10	6,6
¼zel	1	0,7
Diğer	1	0,7
Toplam	152	100,0

Besicilerin sosyal güvencelerine göre TAR-ET Projesine yaklaşımları çizelge 4.2’de verilmiştir. %11,8 ile hiçbir sosyal güvencesinin olmadığını beyan eden besiciler dışındaki bütün besiciler çeşitli sosyal güvencelere sahip olduklarını belirtmişlerdir. Bunlardan %51,9 ile tarım Bağkurlu besiciler ilk sırayı alırken, %18,4 ile SSK’lılar ikinci sırayı almaktadır. %9,9 ile Emekli Sandığı güvencesinde olan besiciler üçüncü sırayı almaktadır. %6,6 ile yeşil kart sahibi olan besiciler dördüncü sırada yer almaktadır. Yeşil kartlı besicilerin azlığında, 5 adet’ten fazla büyükbaş hayvanı olan besicinin yeşil kartının iptal edilme korkusu önemli bir etkidir. Demir (2009) “Destekleme Politikalarının Hayvancılık Sektörü Üzerine Etkilerinin Bölgesel Karşılaştırmalı Analizi” adlı çalışmasında; Erzurum, Kars, Ağrı ve Bayburt illerini kapsayan Kuzey Anadolu Bölgesindeki hayvancılık desteklemelerinden faydalanan çiftçilerin sosyal güvence durumlarını incelemiştir. Burada en fazla payı %55,8 ile yeşil kartlı olanlar alırken, bunu %15,2 ile güvencesi olmayan işletme sahipleri izlemektedir. Bağkura bağlı olanların payı da bu bölgede %11,2 civarındadır. Bölgede en düşük payı emekli sandığına (%5,3) bağlı işletme sahipleri oluşturmaktadır. Buradaki verilerin çizelge 4.2’den elde edilen verilerle farklılık göstermesi, bu çalışmalarda ele alınan çiftçilerin özelliklerinden kaynaklanmaktadır. Besicilerin devlet güvencesi altında bir sigorta sistemine dahil olmaları, diğer destekleme politikalarında olduğu gibi TAR-ET projesine olan güveni ve ilgiyi artırmaktadır.

Çizelge 4.3. Besicilerin Sahip Oldukları Arazi Miktarına Göre TAR-ET Projesine Yaklaşımları

Arazi Miktarları (da)	Çiftçi Sayısı	%
0-100 da	79	52,0
101-200 da	37	24,3
201-300 da	15	9,9
301-400 da	11	7,2
400<	10	6,6
Toplam	152	100,0

Diğer sektörlerdeki üretim faktörlerinden farklı olarak arazi, tarımsal üretimin vazgeçilmez temel ögesidir. Arazinin kıt ve artırılmaz olması, ona olan talebin nüfus artışı ile daha da yoğunlaşması tarımsal üretimde arazi mülkiyetinin ve kullanma şeklinin önemini gittikçe artırmaktadır (Bülbül 1979). Hayvancılık sektöründe yem bitkileri elde edilmesi açısından, bir işletmenin sahip olduğu arazi varlığı ve büyüklüğü o işletme için büyük önem taşımaktadır.

Topcu (2007) Erzurum ilinde yaptığı çalışmada, Erzurum'daki tarım arazilerinin yaklaşık 4-5 parçadan oluştuğunu ve 10 hektardan küçük köylü işletmeleri toplam işletmelerin %85'ini ve hayvancılık işletmelerinin de %80'ini oluşturmaktadır. Kumbasaroğlu (2003) Erzurum merkez ilçede yaptığı çalışmada işletmelerin ortalama 110,84 da araziye sahip olduklarını tespit etmiştir. Dağdemir (2004) yaptığı çalışmalarda Bayburt ili Kop ve Burnaz Dere havzalarında işletmelerin sahip oldukları ortalama arazi miktarını sırasıyla 94 da olarak hesaplamıştır.

Besicilerin sahip oldukları arazi miktarına göre TAR-ET Projesine yaklaşımları çizelge 4.3'de verilmiştir. Besicilerin sahip olduğu arazilerin %52'si (0-100) dekar arasındadır. Bunu %24,3 ile (101-200) da arazisi olan besiciler takip etmektedir. Üçüncü sırada ise %9,9 ile (201-300) da arazisi olan işletme sahibi besiciler yer almaktadır. Dördüncü olarak %7,2 ile (301-400) da arazisi olan ve beşinci olarak da %6,6 ile 400 dekardan fazla araziye sahip işletme sahibi besiciler bulunmaktadır. Yem bitkileri elde etme yönünden arazi miktarının fazlalığı besiciye avantaj sağlarken TAR-ET Projesine olan yaklaşımları olumlu etkilemekte ve besicinin bu gibi projelere daha ilgili olması yönünde etki etmektedir.

Çizelge 4.4. Hayvan Barınaklarının Durumuna Göre TAR-ET Projesine Yaklaşımları

Barınaklarının Durumu	Çiftçi Sayısı	%
Geleneksel	104	68,4
Modern	48	31,6
Toplam	152	100,0

Aksoy (2008) “Doğu Anadolu Hayvancılığının Avrupa Birliğine Uyumu ve Rekabet Edebilirliğinin Analizi” adlı çalışmasında ahırların yalnızca %1,7’si modern tekniğe uygun iken diğer %98,3’lük bölümde ise şartların oldukça kötü durumda olduğunu, modern tekniğe uygun ahırlar bile çok modern ahırlar olmadığını, bazılarının kooperatif aracılığıyla kurulmuş, tarım il ya da ilçe yetkililerinin onay verdiği fenni ahırlardan oluştuğunu belirtmiştir. Yapılan bu çalışmalar göstermiştir ki; Doğu Anadolu Bölgesinde modern ahır sayısı çok azdır. Mevcut ahırların ise çok eskidir. Genel olarak çeşitli tadilatlar yapılarak kullanılmaya devam edilmektedir.

Hayvan barınaklarının durumuna göre TAR-ET Projesine yaklaşımları çizelge 4.4’de gösterilmiştir. Hayvanların rahatlığı ve verimliliği modern tarzda yapılan barınaklarla sağlanabilir. Araştırma bölgesindeki besicilere ait ahırların %68,4’ü geleneksel tip de ve en az yirmi-otuz yıllık ahırlardır. %31,6’sı modern olarak adlandırılan fakat modern tekniğe uygun olmayan çeşitli desteklerle yapılmış fenni ahırlardır. Ahır geniş olan ve gerekli şartları taşıyan besiciler daha çok besi hayvanı yetiştirmek istemektedirler. Böylece TAR-ET projesine daha çok katkıda bulunarak olumlu yönde etki yapmaktadır.

Çizelge 4.5. Besicilerin TAR-ET Projesine Müracaat Etme Nedenlerine Göre TAR-ET Projesine Yaklaşımları

Tar-Et Projesine Müracaat Etmenizin Nedeni	Çiftçi Sayısı	%
Et teşvik priminden faydalanmak	123	80.9
Besi hayvan sayısını artırmak	2	1.3
Mevcut hayvan ırklarını daha verimli ırklara dönüştürmek	3	2.0
Kaliteli yem desteği almak	1	0.7
Garanti pazar olması	17	11.1
Diğer	6	4.0
Toplam	152	100.0

Besicilerin TAR-ET Projesine müracaat etme nedenleri çizelge 4.5’de gösterilmiştir. Müracaat etme nedenleri arasında ilk sırayı %80.9 ile et teşvik priminden faydalanmak almaktadır. Besici, elindeki hayvanını mümkün olan en yüksek fiyattan satıp daha fazla

gelir elde etmeyi amaçladığı için ankete katılanların büyük çoğunluğu teşvikten faydalanmak için projeye katıldıklarını beyan etmiştir. İkinci sırayı %11.1 ile garanti pazar şartlarının taşınması nedeniyle katıldıklarını belirtmişlerdir. Besici hayvanlarını aracısız olarak devlet güvencesi altındaki kurumlara satması kendisinde bir güven oluşturarak parasını zamanında ve eksiksiz almanın huzurunu taşımaktadır.%4 ile üçüncü sırayı diğer etkenler almaktadır. Bunlar projeye katkı sağlamak için müracaat edenler, dost tavsiyesi üzerine katılanlar ve en önemlisi de projeye katılanlara kredi imkânının sağlanması nedeniyle müracaat etmişlerdir. Dördüncü sırayı %2 ile mevcut hayvan ırklarını daha verimli ırklara dönüştürmeyi düşünen besiciler almıştır. Elindeki yerli verimi düşük büyükbaş besi hayvanlarını verimi daha fazla olan kültür ırkları ile değiştirmek için projeye müracaat etmişlerdir. Müracaat nedenleri arasında beşinci sırayı %1.3 ile besi hayvan sayısını artırmayı düşünen besiciler almaktadır. Elindeki hayvan sayısını artırarak et teşvik priminden daha fazla faydalanmak istemişlerdir. Müracaat nedenleri arasında son sırada ise %0.7 ile Tarım Kredi Kooperatiflerinden taksitli olarak kaliteli yem desteği almak isteyen besiciler yer almaktadır.

Çizelge 4.6. Besicilerin Besiye Alınan Hayvanların En Fazla 3 Yaş ile Sınırlandırılmasına Göre Besicilerin Tar-Et Projesine Yaklaşımları

Besiye alınan hayvanların en fazla 3 yaş ile sınırlandırılmalı mıdır?	Çiftçi Sayısı	%
Hayır	49	32.2
Evet	103	67.8
Toplam	152	100.0

TAR-ET Projesinde besiye alınan hayvanların en fazla 3 yaş ile sınırlandırılması ile ilgili olarak besicilerin yaklaşımları çizelge 4.6 'da gösterilmiştir. Besicilerin %32.2 si yani 1/3 hayvanların 3 yaş ile sınırlandırılmasını uygun bulmamaktadır. Bunun nedeni ise 3 yaş üzeri hayvanlarında projeye dahil edilmesi gerektiğini düşünmeleri ve 3 yaş on, on beş gün geçtiğinde kombinanın kesim yapmaması nedeniyle teşvik priminden faydalanamamaları olarak sıralanmaktadır. Buna karşılık %67.8 'de yani 2/3 si hayvanların 3 yaş ile sınırlandırılmasını etin kalitesi açısından doğru bulmaktadır.

Çizelge 4.7. Besicilerin Besiye Aldıkları Hayvan Yaşları Bakımından TAR-ET Projesine Yaklaşımları

Besiye alınan hayvanların yaşları	Çiftçi Sayısı	%
(0 - 1) Yaş Arası	5	3.3
(1 - 2) Yaş Arası	66	43.4
(2 - 3) Yaş Arası	81	53.3
Toplam	152	100.0

TAR-ET Projesi kapsamında genelde hangi yaş grubu hayvanların besiye alındığı ile ilgili olarak besicilerin yaklaşımları çizelge 4.7’de gösterilmiştir. Projeye katılan besicilerin %53.3’ü iki ile üç yaş arası büyükbaş hayvan beslemeyi tercih etmişlerdir. Bunun nedeni olarak yem masraflarını azaltıp, ağıra giren ve kesime giden hayvan sirkülasyonunu hızlandırmak gelmektedir. İkinci olarak %43.4 oranında bir ile iki yaş arası büyükbaş hayvanı besleyerek projeye katılmayı tercih etmiştir.%3.3’ü de o dönemde dünyaya gelen erkek buzağuları besiye alarak projeye katılmayı tercih etmişlerdir.

Çizelge 4.8. Besicilerin Besiye Aldıkları Hayvanların Besi Süreleri Bakımından TAR-ET Projesine Yaklaşımları

Besiye Aldıkları Hayvanların Besi Süreleri	Çiftçi Sayısı	%
(1 -3) Ay Arası	2	1.3
(3 -6) Ay Arası	55	36.2
(6 -9) Ay Arası	74	48.7
(9 -12) Ay Arası	19	12.5
(12 -14) Ay Arası	2	1.3
Toplam	152	100.0

TAR-ET Projesine müracaat eden besicilerin besiye aldıkları hayvanların besi süreleri bakımından yaklaşımları çizelge 4.8’de gösterilmiştir. Besicilerin %48.7 si (6-9) aylık süre için besi yapmakta bu sürenin belirlenmesinde besiye alınan hayvanların yaşı etkili

olmaktadır. Çoğunlukla iki, üç yaş hayvanlar besi alındığı için 6 ile 9 aylar arasındaki dönemler besi süresi için yeterli olmaktadır. İkinci sırayı %36.2 ile (3-6) ay arası besi süresi almaktadır. Yine bu sürenin tayininde besideki hayvanların istenilen kilogramlara ulaşması ve yaşı besiciler açısından kesime gidilmesi için yeterli görülmektedir. Üçüncü sırada ise besicilerin %12,5 sı (9-12) aylar arasında besi yapmayı tercih etmektedir. Yine bu sürenin tayininde besicinin elindeki hayvanların biraz daha genç olması besi süresini uzatılmasına neden olmaktadır. Dördüncü sırayı %1.3 ile (1-3) aylar arası ve (12-14) aylar arası paylaşmaktadır. Buradaki yüzde oranlarının çok düşük olmasında yem masraflarının fazla olması, işletmede besiyeye alınan hayvan ile kesime gönderilen hayvan sirkülasyonunun hızlandırılması ve ağırların yeterli büyüklükte olmaması önemli etkenler olarak ön plana çıkmaktadır.

Çizelge 4.9. Besicilerin Besi Kondisyonun % 60-55 Arası 1.kalite Randıman Değerinin Yüksek Bulunup Bulunmadıklarına Göre TAR-ET Projesine Yaklaşımları

Besi kondisyonun %60-55 arası 1.kalite randıman değerinin yüksek bulunup bulunmadığı	Çiftçi Sayısı	%
Evet	96	63.2
Hayır	56	36.8
Toplam	152	100.0

Besicilerin besi kondisyonun %60-55 arası 1.kalite randıman değerinin yüksek bulunup bulunmadıklarına göre TAR-ET projesine yaklaşımları çizelge 4.9'da verilmiştir. Besicilerin %63.2'si yaklaşık 2/3'ü TAR-ET Projesi kapsamında istenen %60-55 arası et randıman değeri oranını fazla bulmakta bunun daha aşağı oranlarda olmasını istemektedir. Ayrıca birinci kalite, ikinci kalite gibi sınıflandırmaların kaldırılarak tek bir yüzde üzerinden fiyatlandırma yapılmasını savunmaktadırlar. Besicilerin %36,8 ise 1/3'i uygulanan bu yüzdeler oranının ideal olduğunu iyi beslenmiş ve sağlıklı bir besi hayvanının bu yüzdeler oranı geçeceğini savunmuşlardır.

Çizelge 4.10. Besicilerin Kredi Kullanmalarına göre TAR-ET Projesine Yaklaşımları

Tar-Et Projesi ile kredi kullanılması	Çiftçi Sayısı	%
Evet kullandım	98	64.5
Hayır kullanmadım	54	35.5
Toplam	152	100.0

Besicilerin kredi kullanmalarına göre TAR-ET Projesine yaklaşımları gösteren çizelge 4.10'da verilmiştir. Burada besicilerin %64,5'i kredi kullandığını, %34,5'i ise kredi kullanmadığını belirtmiştir. Besicilerin yaklaşık 2/3'si kredi aldıklarını ve bu kredileri ahırlarının tamir ve modernizasyonları ile daha verimli olan kültür ırkı hayvan satın almada kullandıklarını beyan etmişlerdir. Yaklaşık 1/3'lük kesim ise ya kredi faiz oranlarını fazla bulduklarından ya da krediye ihtiyaç duymadıkları için kullanmadıklarını belirtmişlerdir.

Çizelge 4.11. Besicilerin 190 kg 'lık Karkas Ağırlık Oranın Fazla Bulup Bulmadıklarına göre TAR-ET Projesine Yaklaşımları

190 kg 'lık karkas ağırlık oranın fazla mıdır?	Çiftçi Sayısı	%
Evet	51	33.6
Hayır	101	66.4
Toplam	152	100.0

TAR-ET Projesinde asgari sınır olan 190 kg karkas ağırlık miktarını, besicilerin fazla bulup bulmadıklarına göre yaklaşımları çizelge 4.11'de gösterilmiştir. Besicilerin %33.6 sı 190 kg karkas ağırlık miktarının kombinanın yağlı kesimden vazgeçip yağsız kesim yapmasından dolayı, 20 kg kadar bir kayıplarının olması nedeniyle fazla bulmuştur. Bu besicilerin %65 'i kilogram miktarının 150-159 kg arasında olmasını, %9.2'si 160-169 kg arasında olmasını, %2.7 'si 170-179 kg arasında olmasını ve %23.0 ise 180-189 kg arasında olması gerektiğini savunmuştur. Fakat besicilerin %66.4'de 190 kg karkas

ağırlık miktarının yeterli olduğunu besledikleri hayvanların karkas ağırlık miktarının 190 kilogramın çok üstüne çıktığını bildirmişlerdir.

Çizelge 4.12. Nakliye ve Sigortanın Besiciler Tarafından Yapılmasına Göre TAR-ET Projesine Yaklaşımları

Nakliye ve sigortanın besiciler tarafından yapılmalı mıdır?	Çiftçi Sayısı	%
Evet	57	37.5
Hayır	95	62.5
Toplam	152	100.0

Aksoy (2008) “Doğu Anadolu Hayvancılığının Avrupa Birliğine Uyumu ve Rekabet Edebilirliğinin Analizi” adlı çalışmasında bölgenin hayvancılık potansiyeli bakımından önemli bir paya sahip olduğunu, hayvan naklinin büyük bir bölümü de nüfus yoğunluğunun fazla olduğu batı illerine yapıldığını belirtmiştir. Batı illerine yapılan bu nakil toplam nakliyatın %87,5’lik bölümünü oluştururken, merası fazla olan illerden Erzurum, Bingöl ve Van’a yapılan nakliyat ise %12,5’lik bölümü oluşturduğu belirtilmiştir. Bu nakillerin genelde %34,7’lik pay ile Ağustos ve Aralık aylarında, %22,4’lük pay ile Eylül ayında yapıldığı, ikinci derecede ise %48,5’lik kesim Eylül ayında, %27,3’lük kesim Ekim, %15,2’lik kesim Ağustos ve %9,1’lik kesim ise Aralık ayında yapıldığı çalışmada bildirilmiştir.

Nakliye ve sigortanın besiciler tarafından yapılmasına göre TAR-ET Projesine yaklaşımları çizelge 4.12’de verilmiştir. Besicilerin %62,5’i nakliye ve sigorta giderlerinin devlet tarafından karşılanması gerektiğini savunmuşlardır. Besiye aldıkları kültür ırkı hayvanları batı illerinden temin ettiklerini bununda nakliyesinin çok zahmetli ve masraflı olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca besi süresinin en az 3 ay olması nedeniyle besinin 2. ayında herhangi bir sebepten ölen hayvanların sigorta tarafından karşılanmadığı ve 4 ve 5. aylardaki ölümlerde erken ölüm ve sigorta gün sayısının az olması gerekçesi ile çok az miktarda ödeme yapıldığı, bununda hayvanın fiyatının çok altında olduğunu, yem masraflarını bile karşılamadığını ve bu durumda zarara uğradıklarını beyan etmişlerdir. %37.5’i ise nakliye ve sigortanın besicinin kendisi

tarafından yapılması gerektiğini her şeyin devletten beklemenin etik olmayacağını vurgulamışlardır.

Çizelge 4.13. TAR-ET Projesinde Besiye Alınan Hayvanların Sayısının 5 İle 250 Arasında Olmasına Göre Tar-Et Projesine Yaklaşımları

Besiye alınan hayvanların sayısının 5 ile 250 arasında olmasının uygun olup olmaması	Çiftçi Sayısı	%
Evet uygun	151	99,3
Hayır uygun değil	1	0,7
Toplam	152	100.0

Besicilerin TAR-ET Projesinde Besiye alınan hayvanların sayısının 5 ile 250 arasında olmasına göre TAR-ET projesine yaklaşımları Çizelge 4.13’da verilmiştir. TAR-ET Projesine müracaat edenlerin %99.3’ü gibi büyük çoğunluğu proje kapsamında belirlenen besiye alınması gereken 5 ile 250 hayvan sayısını uygun bulmaktadır. Bölgedeki besicilerin küçük ve orta ölçekli işletmelere sahip olması 250 den fazla hayvanı besleyecek kapasiteye sahip olmamaları açısından bu rakam ideal olmuştur. %0,7’si bu rakamları uygun bulmamıştır. Bunun nedeninde ise 3 veya 4 hayvanı olan besicinin de projeye katılması gerektiği yönünde görüş beyan etmişlerdir.

Çizelge 4.14. Besicilerin Uygulamada Problem Olup Olmamasına Göre TAR-ET Projesine Yaklaşımları

Uygulamada Problem var mı?	Çiftçi Sayısı	%
Evet	131	86.2
Hayır	21	13.8
Toplam	152	100

Besicilerin uygulamada problem olup olmamasına göre TAR-ET Projesine yaklaşımları Çizelge 4.14’da gösterilmiştir. Besicilerin %86.2’si projenin uygulama safhalarında çeşitli problemler ile karşılaştıklarını, %13.8’i ise hiçbir problem yaşamadıklarını belirtmişlerdir. Besiciler genelde ödemelerin zamanında yapılmaması, et kombinasyonunun

kesim zamanı gelen hayvanların kesim tarihini erteleme, Tarım Kredi Kooperatiflerinden alınan kredi faiz oranlarının yüksek olması, Stopaj, Çayır Mera Fonu, Ticaret Borsasına yapılan kesintilerin fazla olması, et kombinasyonunun yağlı kesim yerine yağsız kesim yapması, Tarım Kredi Kooperatiflerinin kendi yemini alma şartı koşması ve TAR-ET fiyatlarının piyasa fiyatlarından düşük olması gibi problemlerden dolayı sıkıntı çektiklerini belirtmişlerdir. Bu durumda çoğu besicisi hayvanlarını TAR-ET kapsamında kestirmekten vazgeçerek daha fazla kar elde edeceğini düşündüğü özel sektöre ve kasaplara kestirmeyi tercih etmiştir. Bu durum projenin amacına ulaşmasında olumsuz sonuçlar doğurmuştur.

4.2.TAR-ET Besi Hayvancılığını Destekleme Projesine Yetiştiricilerin Yaklaşımını Etkileyen Faktörler

Besicilerin TAR-ET Besi Hayvancılığını Destekleme Projesine olan yaklaşımlarını etkileyen faktörleri belirlemek için binomial bağımlı değişkene sahip probit modeli kullanılmıştır. Modelde bağımlı değişken TAR-ET Besi Hayvancılığını Destekleme Projesine biten sözleşmeyi yenileme durumunu ifade ederken, bağımsız değişkenleri besiciye ve işletmeye ait belirleyici özellikler oluşturmaktadır. Bu özelliklerin besicilerin TAR-ET projesi ile ilgili kararlarını nasıl etkilediğini gösteren model sonuçları Çizelge 4.15’de verilmiştir.

Elde edilen tüm parametrelerin ekonomik teoriye uygun olduğu belirlenirken, besicinin yaşı, ailedeki fert sayısı, hayvancılığın yanı sıra ikinci bir faaliyette bulunma, toplam sahip olduğu dana sayısı, işletmenin üretim şekli ve TAR-ET projesine önceki yıllarda müracaat etmesinin istatistiki olarak önemli olduğu görülmüştür.

Çizelge 4.15. TAR-ET Besi Hayvancılığını Destekleme Projesine Besicinin Yaklaşımını Etkileyen Faktörler ve Ekonometrik Model

	Katsayı	St. Hata	t oranı	P değeri
Sabit Terim	-0.556	0.585	-0.952	0.341
BY: Besicinin Yaşı	0.024	0.011	2.060	0.039*
KS: Ailedeki fert sayısı	-0.193	0.055	-3.470	0.001**
FB: Hayvancılığın yanı sıra 2. bir faaliyette bulunması	-0.588	0.274	-2.143	0.032*
BS: Toplam Buzağı Sayısı	0.056	0.021	2.630	0.008**
ÜŞ: İşletmenin üretim şekli	1.424	0.420	3.389	0.001**
HS: Tar-Et kapsamında kesilen hayvan sayısı	0.004	0.004	0.909	0.363
ST: Suni Tohumlama	0.254	0.277	0.915	0.360
HD: Hayvancılık ile ilgili desteklerden faydalanması	-0.381	0.267	-1.425	0.154
TM: Tar-Et projesine önceki yıllarda müracaat etmesi	0.663	0.252	2.625	0.009**
ET: 1,5 TL Et teşvikinin yeterli bulunması	0.191	0.253	0.754	0.450

* : % 5 Önem seviyesinde önemli

** : % 1 Önem seviyesinde önemli

Aksoy (2008) yaptığı çalışmada ise üreticilerin %2,3'ü 15-24 yaş arasında bulunurken, %28,5'i 35-44 yaş aralığında bulunduğunu, 65 yaş üzeri nüfusun oranı ise %11,9 olduğunu belirtmiştir. 15-24 yaş arası nüfusun en fazla olduğu il %5,4 ile Erzurum iken, en az nüfus %0,9 ile Van ili çıkmıştır. 2000 yılı nüfus sayımına göre Türkiye'de 14 yaş üzeri toplam nüfusun %91,8'i, 15-64 yaş arasında iken çalışmanın yapıldığı bölgede bu oran %88,1 olarak çıkmıştır. Yine 65 ve üzeri grubun oranı Türkiye'de %8,2 iken çalışma bölgesinde %11,9 olarak bulunmuştur. Demir (2009) yaptığı çalışmasında; anket yapılan hayvan yetiştiricilerinin yaş grupları ve toplamda aldıkları payları incelemiştir. Türkiye'de genç nüfusun oranı fazla olduğu, nüfusun hemen hemen %50'si 28 yaş ve altındaki bir yaşa sahip olup, nüfusun sadece %7,1'ini 65 ve üzeri yaşa sahip insanlardan oluştuğunu belirtmiştir. Köylerden kente genç nüfusun göç etmesinden dolayı (okumak, çalışmak vs nedeniyle) köylerdeki genç nüfusun oranı azaldığını, bu durumda da araştırma sahasında genç nüfusun sayısının az çıkmasına neden olduğunu belirtmiştir. Bu durum bölgenin acı bir gerçeği olması nedeniyle yapılan çalışmalarda köylerdeki yaşlı nüfus oranı yüksek çıkmaktadır. Besicilerin yaşı ile TAR-ET projesine yaklaşımları arasında doğru bir orantı olduğu görülmektedir. Tüm besicilerin TAR-ET

projesine ilgi duyması doğaldır. Çünkü her yaştaki besici daha fazla kar elde etmek istemektedir. Bu yüzden besicilerin yaşı ile TAR-ET projesinde biten sözleşmelerini yenileyip yenilememe kararları arasında pozitif bir ilişki olduğu söylenebilir.

Modelde besicilerin TAR-ET projesinde biten sözleşmesini yenileyip yenilememe kararında, ailedeki fert sayısı negatif etkiye sahiptir. Ailedeki fert sayısı arttıkça TAR-ET Projesine başvuran besici sayısı da azalmaktadır. Çünkü işletme gelirin kalabalık ailelerde daha fazla kişiye bölünmesi suretiyle kişilerin yaşam kalitesi azalacaktır. Kumbasaroğlu (2003) “Erzurum merkez ilçelerde tarım arazilerinde parçalanmanın nedenleri ve tarımsal gelire etkisi” adlı çalışmasında işletmelerin ortalama olarak 4,78 Erkek işgücü Birimi’ne sahip olduklarını tespit etmiştir. Dağdemir (2004) Bayburt ili Kop ve Burnaz Dere havzasında yaptığı çalışmada ortalama Erkek işgücü Birimi’ni 3,82 olarak hesaplamış ve araştırma yöresi için yüksek bir işgücünün olduğunu belirtmiştir. Doğu illerinin batı illeri ile kıyaslandığında; batı illerinde aile planlaması çalışmaları yağın olduğu anne, baba, çocuktan oluşan çekirdek aile yapısı söz konusu iken, doğu illerinde ise anne, baba, çocuklar ve torunların bir arada yaşadığı kalabalık aile yapısı vardır. Ayrıca ailedeki kişi sayısının artması ile ailenin yiyecek (süt, yağ, peynir vb) ihtiyacının karşılanarak gıda masraflarının azaltılması ve ailedeki iş gücünü daha verimli bir şekilde değerlendirilmesi açısından dişi büyükbaş hayvan yetiştirilmesi tercih edilmektedir. Bu durum besi hayvancılığına olumsuz etki etmektedir.

TAR-ET projesine besicinin yaklaşımı ile besicilik yapan kişinin tarım ve hayvancılığın yanı sıra ikinci bir iş ile meşgul olması arasında negatif bir ilişki vardır. Besicinin vaktinin büyük bir kısmını bir başka işe ayırması besideki hayvanların bakım ve beslenmesinde aksamalara yol açacaktır. Bu durumda hayvanların kilogram randımanlarının azalmasına sebep olup besicinin karını da düşürecektir. Besicinin gelirinde hayvancılığın payının fazla olmaması gelirini hayvancılık dışı faaliyetten sağladığı anlamına gelir. Nitekim Demir (2009) “Destekleme Politikalarının Hayvancılık Sektörü Üzerine Etkilerinin Bölgesel Karşılaştırmalı Analizi” adlı çalışmasında üreticilerin tarım dışı faaliyette bulunma durumlarını esas alınmış, Batı Marmara Bölgesi’nde üreticilerin %69,9’u başka herhangi bir faaliyette bulunmazken,

%30,1'i tarım dışında başka faaliyetlerde bulunduğunu belirtmiştir. Kuzey Anadolu Bölgesi'nde ise, üreticilerin %58,6'sı başka faaliyet kolları ile ilgilenmezken, %41,4'ü ilgilendiğini vurgulamıştır. Bu tür destekleme politikaların amacına ulaşması bakımından alternatif faaliyetler istenmeyen durumlardır.

Besicilerin TAR-ET projesine yaklaşımlarına toplam buzağı sayısının fazla olması pozitif yönde etki etmektedir. Besicinin elindeki mevcut buzağuların fazla olması besicinin karlı bir faaliyete başlangıç noktası olacaktır. Çünkü buzağuların iyi bir bakım ve beslenme ile büyütülüp kiloca ağır büyükbaş hayvan haline getirilmesi, TAR-ET Projesine daha fazla büyükbaş hayvan ile müracaat edilmesi anlamına gelecektir. Böylece besicinin eline daha fazla para geçerek, projenin amacına ulaşmasına daha çok katkı sağlanmış olacaktır.

Demir (2009) Hayvancılık desteklemelerini bölgesel baz da ele aldığı çalışmasında Batı Marmara Bölgesi'nde en yüksek payı %59,4 ile hem süt hem de et üretimi yapan işletmeler alırken, en son sırayı %4,6 ile sadece et üretimi yapan işletmelerin aldığını belirtmiştir. Kuzey Anadolu Bölgesi'nde durum aynıdır. Et ve süt üretimini birlikte yapan işletmeler %54,8 ile ilk sırayı, sadece et üretimi yapan işletmeler %3,7 en son sırayı almıştır. Et üretimine oranlarının düşük olmasını, hayvanların nakliyesinin zor olması ve girdi ücretlerinin yüksek oluşu, hayvan borsasının olmayışı ve kombinaların işlevlerinin yitirmelerine bağlamıştır. Fakat TAR-ET Projesine besicinin yaklaşımı ile işletmenin üretim şekli arasında doğru orantı vardır. TAR-ET projesinde kilogram başına ödeme yapılması esas alındığında işletmede sadece besi hayvancılığı yapılması besicinin et miktarı karşılığında daha fazla destek alması anlamına gelmektedir ki; bu durum doğu illerinde besicinin TAR-ET projesine katılımını olumlu yönde etkilemektedir.

Besicilerin TAR-ET projesine yaklaşımlarına TAR-ET kapsamında kestirdiği hayvan sayısı pozitif etki etmektedir. Kesilen hayvan sayısının çok olması alınan desteğin fazla olması demektir. Bu durum besicinin gelirinin artması ve refah seviyesinin yükselmesi

açısından önem arz ederken bu tür destekleme politikalarının hedefine ulaşması bakımından da önemlidir.

Elde güvenilir istatistik veriler bulunmama ile birlikte, Türkiye’de yılda 2.5 milyon adet sığır suni tohumlaması yapıldığı bildirilmektedir. Son yıllarda devletçe tohumlama basına ödenen destek sayesinde suni tohumlama sayısında artış görülmüştür. Fakat yine de en iyimser tahminle ulaşılan 2.5 milyon rakamı tohumlanan inek ve düve sayısı bile olsa, ülkemizdeki toplam boğa altı inek ve düve sayısının yarısı kadar dahi değildir. Oysa hayvancılığı gelişmiş AB ülkelerinde bu oran %90’ın üstündedir (Gökçen 2007).

Demir (2009) hayvancılık desteklemelerini bölgesel baz da ele aldığı çalışmasında üreticilerin suni tohumlama desteğinden faydalanma durumlarını ele alarak hem Batı Marmara Bölgesi’nde hem de Kuzey Anadolu Bölgesi’nde yıllar itibariyle devamlı bir artış olduğunu vurgulamıştır. Batı Marmara Bölgesi’nde 2006-2007 yılları arasındaki faydalanma oranı %53,4’den %79,5’e çıktığını. Kuzey Anadolu Bölgesi’nde de durum aynı olup, bu oranı %26,2’den %42,4’e yükseldiğini belirtmiştir. Bu yapılan çalışmalar göstermiştir ki besiciler daha verimli ırklar ile çalışmak istemektedir. Bu bakımdan TAR-ET Projesine besicinin yaklaşımına besicinin suni tohumlama yaptırması pozitif yönde etki etmektedir. Suni tohumlama ile elde edilen yüksek verimli ırklardan daha fazla oranlarda karkas kilogram oranları elde edilecektir Böylece besici daha fazla gelir elde edecek, bu durum projeye olumlu etki yapacaktır.

Besicinin hayvancılık ile ilgili desteklerden yararlanması TAR-ET projesinde biten sözleşmesini yenileyip yenilememe kararında negatif bir ilişki olduğu gözlenmiştir. Hayvancılıkla ilgili başka destekler alan işletmelerin TAR-ET projesine başvurma oranları düşüktür. Demir (2003) “Doğrudan gelir desteğine çiftçilerin yaklaşımı: Erzurum merkez köyleri örneği” adlı çalışmasında daha önce hükümet politikalarından yararlanan çiftçilerin alınan desteklerin sonuçta faiziyle geri alınmadığını tecrübeleri ile bildiklerini, ancak daha önce hükümet politikalarından yararlanmayan çiftçiler vaat edilen sözlerin yerine getirilmediği için yapılan desteklemelere katılmadığını

belirtmiştir. Fakat bu çalışmada tam tersi durum söz konusudur. Burada hayvancılık desteği almayan işletmeler TAR-ET projesine başvurmayı daha fazla istemektedirler.

Besicilerin TAR-ET projesine yaklaşımlarında TAR-ET Projesine daha önceki yıllarda da müracaat etmeleri arasında doğru orantı vardır. Projenin uygulamasından memnun olan besiciler iki hatta üç kez üst üste müracaat etmektedirler. Böylece diğer besicilere örnek olarak projeye katılımı artırmaları bakımından olumlu etki yapmaktadır.

Besicilerin TAR-ET projesine yaklaşımlarına et teşvik primi (1,5 TL) uygulanması pozitif yönde etki etmektedir. Hayvancılığı desteklemek için verilen bu teşvik miktarı, yeniliklere açık, fırsatları değerlendirme açısından daha bilinçli besicilerin projeye katılımın artırılması bakımından önemlidir. Demir (2003) “Doğrudan gelir desteğine çiftçilerin yaklaşımı: Erzurum merkez köyleri örneği” adlı çalışmasında İşletmelerin gelirinde hayvansal ürünlerin (süt, peynir, yağ vb.) payı yüksek ise o işletmede doğrudan gelir desteğine başvurma oranının düşük olduğunu belirtmiştir. Bu durum TAR-ET projesine başvurma durumu ile aynı özellik göstermektedir.

5. SONUÇ ve ÖNERİLER

Geniş mer'a ve çok sayıdaki hayvan varlığı ile hayvancılığa elverişli bir potansiyele sahip olan Erzurum'da, hayvancılığın gelişmesi ve istenilen seviyede ihtiyaçların karşılanmasında verimlilik artışının sağlanması gerekmektedir. Bu bağlamda hayvancılık sektörü yıllar itibariyle çeşitli açılardan desteklenmeye çalışılmış, ancak geçmiş yıllarda yapılan desteklerin bir bölümü amacına ulaşmadan sonlandırılmıştır. Yapılan desteklemelerin amacına ulaşması, hayvancılık sektörünün sorunlarının giderilmesinde ve daha iyi bir konuma gelmesinde önemli bir rol oynamaktadır.

Bu çalışmada, 2006 yılında başlayan ancak 2010 yılında sonlandırılan TAR-ET besi hayvancılığını destekleme projesinin uygulamasında etkili olan faktörlerin saptanması ve besicilerin projeye olan eğilimlerinin belirlenmesi amaçlanmıştır.

Çalışmada, TAR-ET Projesine Erzurum ilinde müracaat eden besicilerin projeye yaklaşımları ve uygulanmasında ortaya çıkan problemler incelenmiştir. TAR-ET Projesinin muhatabı olan besicilerin bu politikaya yönelik tutumları ile uygulamada karşılaşılan problemlerin tespit edilmesi ve bunlara yönelik çözüm önerilerinin belirlenmesi, bu gibi politikaların gelecekte uygulanması açısından önem arz etmektedir.

Çalışmanın konusunu oluşturan TAR-ET Projesi, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinin en büyük geçim kaynağı olan hayvancılığın gelişmesine ve desteklenmesine katkıda bulunarak, bölge insanının gelir seviyesini ve hayat standardını artırmak, verimi düşük yerli ırkları, verimi yüksek kültür ırklarına dönüştürmek amacı olan bir destekleme politikası olarak ifade edilmektedir.

Çalışmada mevcut durumun ortaya konulmasında ve yöntemin belirlenmesinde çeşitli yerli ve yabancı, konu ile ilgili hazırlanmış bilimsel içerikli, dergi, rapor ve makalelerden yararlanılmıştır. Çalışmanın ana materyalini ise, Erzurum illinde 40 adet

köyde yapılan anket çalışmaları oluşturmuştur. Anket sayısı tam sayım örnekleme yöntemiyle 152 adet olarak belirlenmiştir. Yapılan anketler belli kodlama dahilinde Excel programına yüklenmiş ve Limdep paket programı kullanılarak binomial (tek değişkenli) probit modellerine ait analizler yapılmış ve sonuçlar tablolar halinde verilmiştir.

Anket çalışması sonucunda elde edilen araştırma bulgularına göre; TAR-ET Projesine müracaat eden besicilerin %38,8'i ilk defa müracaat ettiklerini, %61,2' si ise daha önceden iki, üç kez müracaatta bulduklarını ifade etmişlerdir. Anket yapılan besicilerin tamamına yakını projenin devam etmesinin yararlı olacağını ve uygulamada karşılanılan bazı aksakların giderilmesi ile projeye olan ilginin daha da artacağını belirtmişleridir.

Uygulamada problem var mı? Sorusuna besicilerin %86,2'si evet cevabı vermişlerdir. Ödemelerin zamanında yapılmaması, et kombinasyonunun kesim zamanı gelen hayvanların kesim tarihini erteleme, Tarım Kredi Kooperatiflerinden alınan kredi faiz oranlarının yüksek olması, Stopaj, Çayır Mera Fonu ve Ticaret Borsasına yapılan kesinti ve komisyon oranlarının fazla olması, et kombinasyonunun yağlı kesim yerine yağsız kesim yapması, Tarım Kredi Kooperatiflerin kendi yemini alma şartı koşması ve TAR-ET fiyatlarının piyasa fiyatlarından düşük olması TAR-ET Projesinin uygulanmasında aksayan yönler olarak ortaya çıkmıştır.

Anket sonuçlarına göre, besicilerin TAR-ET Projesine müracaat etme nedenlerinin başında %80,9 ile et teşvik priminden yararlanmak gelmektedir. Bunun yanında önemli ikinci etken ise %11,1 ile garanti pazar şartlarını taşımasıdır. Bu iki etken besicilerin TAR-ET Projesine katılmalarının %92,0'sini oluşturmuştur.

Besicilerin %67,8' i projeye kayıtlı hayvanların 3 yaş ile sınırlandırılmasını etin kalitesi açısından doğru bulmaktadır. Bu nedenle besiye alınan hayvanların %53,3'ü 2 ile 3 yaş arasında değişmektedir. Besi süresi olarak besicilerin yarıya yakını %48,7'i 6 ile 9 ay arasında olarak belirlerken, %36.2'si 3 ile 6 ay arası olarak belirlemişlerdir.

Anket sonuçlarına göre besicilerin %63.2 si TAR-ET Projesi kapsamında istenen %60-55 arası et randıman değeri oranını fazla olduğunu belirterek bu oranın daha aşağıya çekilmesi taraftarı olduklarını beyan etmişlerdir. Fakat elde edilen et randıman oranı %64 olarak gerçekleşmiştir. Buna rağmen karkas ağırlık miktarının en az 190 kg olması şartını besicilerin %66,4'ü olumlu karşılamıştır. Genel olarak 194 kg olan karkas ağırlık miktarı proje ile 260 kilografa yükselmiştir.

Proje kapsamında verilen 1,5 TL et teşvik priminin besicilerin %52,0'ı tarafından yeterli olmadığı, et fiyatlarının piyasa şartlarının altında kalması nedeniyle 1,5 TL teşvik priminin daha fazla olması gerektiğini vurgulanmıştır.

Besicilerin %62,5'i nakliye ve sigortanın kendileri tarafından yapılmasının ek mali külfet getirdiği için uygun karşılamamıştır. TAR-ET Projesine müracaat eden besicilerin %66,5'i herhangi bir tarım ve hayvancılık dışı faaliyette bulunmazken %33,5'i tarım ve hayvancılık dışında ikinci bir işlerinin olduğunu belirtmiştir.

Binomial Probit modeli sonuçlarına göre, açıklayıcı değişken parametrelerinin tamamının işareti ekonomik teoriye uygun çıkmıştır. Modelde besicilerin TAR-ET Besi Hayvancılığını Destekleme Projesinde biten sözleşmeyi yenileyip yenilememe kararında; besicinin yaşı, toplam buzağı sayısı, işletmenin üretim şekli, TAR-ET kapsamında kesilen hayvan sayısı, suni tohumlama yaptırması, TAR-ET projesine önceki yıllarda müracaat etmesi, 1,5 TL et teşvikinin yeterli bulunması pozitif yönde etkili olurken, ailedeki fert sayısı, hayvancılığın yanı sıra ikinci bir faaliyette bulunması, hayvancılık ile ilgili desteklerden faydalanması negatif yönde etkili olmuştur. Modelde besicinin yaşı ($p<0,039$) %5 önem seviyesinde, ailedeki fert sayısı ($p<0,001$) %1 önem seviyesinde, hayvancılığın yanı sıra ikinci bir faaliyette bulunma ($p<0,032$) %5 önem seviyesinde, toplam sahip olduğu buzağı sayısı (0,008) %1 önem seviyesinde, işletmenin üretim şekli ($p<0,001$) %1 önem seviyesinde ve tar-et projesine önceki yıllarda müracaat etmesi ($p<0,009$) %1 önem seviyesinde istatistiki olarak önemli bulunmuştur. Bu sonuç tamamen hayvansal faaliyetle uğraşan besicilerin TAR-ET Besi Hayvancılığını Destekleme Projesine daha çok ilgi duyduğunu göstermektedir (EK2).

TAR-ET Projesinin en önemli amaçlarından biri bölge insanların en büyük geçim kaynağı olan hayvancılığın desteklenmesine ve gelişmesine katkıda bulunarak gelir seviyesini artırıp, hayat standardının yükselmesini sağlamaktır. Bunun için yapılması gerekenler şu şekilde sıralanabilir.

1. Hayvancılığı destekleme politikaları uygulamada yapılan yanlışlıklar ve ortaya çıkan problemlerin çözüme kavuşturulamaması nedeniyle kısa ömürlü olmuş ve istenen başarı sağlanamamıştır. Anket yapılan besicilerin tamamına yakını TAR-ET projesinin devam etmesi gerektiği görüşünü bildirmiştir. TAR-ET benzeri projelerin devamlılığı ve bunların sağladığı desteklerin sürdürülebilir sonuçlar doğurabilmesi için istenen hedefe ulaşması sağlanmalıdır.

2. Bu politikaların sunduğu fırsatlar istikrarlı, yani tahmin edilebilir olmalıdır. Uygulanan et kg fiyatının piyasa fiyatlarının altında kalması ile 1,5 TL teşvik priminin anlamını yitirmesine neden olmuştur. Projeye müracaat edenlerin %80,9'u et teşvik priminden yararlanmak için müracaat ettiklerini ve %52,0'ı ise bu primin yeterli olmadığını daha fazla olması gerektiğini belirtmişlerdir. Bu da gösteriyor ki et kg fiyatının düşük olması, projeye katılımı olumsuz yönde etkileyerek projenin zamanından önce sonlandırılmasına neden olmuştur. Uzun vadeli olarak düşünülen bu tip projelerin amacına ulaşmasını sağlanması hayvancılığın gelişmesi açısından çok önemlidir. Bunun için gelecekte uygulanacak bu tür projelerin devamlılığı açısından problemlerin çözülerek, gerekli düzenlemelerin ivedilikle yapılması büyük önem arz etmektedir.

3. Sürdürülebilir yetiştiricilik modeli meydana getirmeyi hedefleyen TAR-ET Projesi gibi projelerle hayvan barınakları tekniğe uygun modern ahırlara dönüştürülebilir. Yapılan anket çalışmasında ahırların %68,4'ü geleneksel ahır tipinde, %31,6'sı ise modern olarak nitelendirilen fakat modern olmayıp fenni ahırlardan oluşmaktadır. Hayvanların rahat etmesi ve hayvancılığın gelişmesi için ihtiyaçları karşılayacak modern ahırlar yapılmalıdır. Ayrıca hayvan sağlığı ve beslenmesi konularında besicilerin eğitilerek modern anlamda besicilik alt yapısının oluşturulduğu bir üretim

gerçekleştirmelidir. Böylece yöre insanının bulunduğu yerde istihdamı sağlanarak, göç sorununun durdurulmasına da katkıda bulunulmuş olunacaktır.

4. Projede öne sürülen şartların besiciler tarafından yerine getirilmesi projenin başarıya ulaşmasında en önemli etkidir. Bu bakımdan TAR-ET Projesinde istenen hayvanların 3 yaşını geçmeme şartını besicilerin %67,8' i etin kalitesi açısından doğru bulmaktadır. Bu nedenle besiyeye alınan hayvanların %53,3'ü 2 ile 3 yaş arasındaki hayvanlardan oluşmuştur. Bu şartların yerine getirilmesi için besicilerin uygun hayvanları temin edeceği hayvan çiftlikleri veya borsalarının bulunması gereklidir. Yapılan anket çalışmasında besi süresi olarak besicilerin %48,7' i 6 ile 9 ay arasında olarak belirlerken, %36,2'si 3 ile 6 ay arası olarak belirlemişlerdir. Belirlenen bu sürelerde besiciler hayvanlarının beslenmesinde uygun ve kaliteli yemi sıkıntı çekmeden kolaylıkla temin etmeleri önemlidir.

5. Araştırma sonuçlarına göre istenen %60-55 arası et randıman miktarını besiciler fazla bulmakta (%63.2) bu oranın daha aşağılara çekilmesi gerektiğini belirtmelerine rağmen et randıman oranı %64 olarak gerçekleşmiştir. Fakat karkas ağırlık miktarının en az 190 kg olması şartını besicilerin %66,4'ü olumlu karşılamış, 194 kg olan karkas ağırlık miktarı proje ile 260 kilograma yükselmiştir. Proje ile olumlu sonuçlar elde edilmesine rağmen bu oranlar yeterli değildir. Daha yukarı seviyelere çıkarılabilmesi için gerekli bakım beslenme ve barınma şartları iyileştirilerek hayata geçirilmesi gereklidir.

6. Bir proje uygulanmaya başlanmadan önce fizibilite çalışmalarının iyi yapılması gereklidir. 28 ilde uygulanan TAR-ET projesi, Erzurum, Ağrı, Bingöl, Van, Diyarbakır ve Adana kombinaları dışındaki illerde 300 km fazla nakil yapılması sonucunu doğurmuştur. Nitekim besicilerin %62,5'i nakliye ve sigortanın kendileri tarafından yapılmasının ek mali külfet ve hayvanlarda fire getirdiği için uygun karşılamamıştır. Bu durum TAR-ET projesinde istenilen başarının yakalamamasına sebep olmuştur. Bundan sonra uygulanmak istenilen projelerin başarılı olması için fizibilite çalışmalarının iyi yapılması gereklidir.

7. Regresyon analiz sonuçlarına göre TAR-ET projesine besicinin yaklaşımı ile besicilik yapan kişinin tarım ve hayvancılık dışında bir başka iş ile meşgul olması arasında negatif bir ilişki olduğu ortaya çıkmıştır. Besicinin vaktinin büyük bir kısmını bir başka işe ayırması besideki hayvanların bakım ve beslenmesinde aksamalara yol açması nedeniyle istenmeyen bir durumdur. Yapılan anket çalışmasında besicilerin %66,5'i herhangi bir tarım ve hayvancılık dışı faaliyette bulunmazken yaklaşık 1/3'ü (%33,5'i) tarım ve hayvancılık dışında ikinci bir işlerinin olduğunu belirtmiştir. Hayvancılığın istenilen yerlere gelebilmesi için, ek iş veya hobi olarak değil de sadece hayvancılıkla uğraşan bu işi kendine meslek edinmiş besicilerin yapması daha uygun olacaktır.

8. Verim artısını sağlamanın temelinde verimi yüksek kültür ırklarla çalışmak ve bakım ve besleme şartlarını iyileştirmeden geçmektedir. Verim yönünden düşük yerli büyükbaş hayvan ırklarının sayısının fazla olduğu Erzurum gibi bölge illerinde bu projelerin tam anlamıyla uygulanması hayvan ıslah çalışmaları açısından önemlidir. Bu yüzden suni tohumlamanın teşvik edilmesi ve besiciler tarafından benimsenerek kültür ırkı hayvanların yetiştirilmesi ile birim hayvandan daha fazla gelir elde etmek için bu tür projelere ağırlık verilmelidir. Hükümetin son yıllarda uygulamakta olduğu suni tohumlama desteği sayesinde kültür ırkı ve melezi hayvanların oranının artmasında önemli katkı sağlayacaktır. Ayrıca bakım ve besleme şartlarının iyileştirilmesi, verimliliği artırmak açısından da büyük önem arz etmektedir.

Hayvancılık faaliyeti yapan işletmelerin piyasaya yönelik üretim yapabilmesi ve rekabet edebilir bir düzeye gelebilmesi için devletin kısa-orta ve uzun vadede yapılacak düzenlemelerin planlı bir şekilde yapılması gerekmektedir. Tarım politikalarının uzun dönemli ve kesin olması çiftçinin planlama yapması açısından önemlidir. Aksi takdirde TAR-ET projesinde olduğu gibi yarım kalan bir projeden başarı beklenilmesi, hayvancılığın gelişmesine hiçbir katkı sağlamayacaktır.

KAYNAKLAR

- Aral, S., Cevger, Y. 2000. Türkiye’ de Cumhuriyet’ ten Günümüze İzlenen Hayvancılık Politikaları. ATB Türkiye 2000 Hayvancılık Kongresi, Sayfa: 35-68. Ankara
- Akkaya,Ş.ve Pazarcıoğlu M., V., 1998. Ekonometri II. İkinci baskı, İstanbul
- Aksoy, A., 2008. Doğu Anadolu Hayvancılığının Avrupa Birliğine Uyumu ve Rekabet Edebilirliğinin Analizi.(Doktora Tezi). Erzurum.
- Anonim, 2008. Türkiye Ziraatçılar Derneği Hayvancılık Raporu
<http://www.ziraatcilerderneği.org.tr/>
- Anonim, 2009a. Et ve Balık Kurumu, Faaliyet Raporu. <http://www.ebk.gov.tr/> (04.03.2010)
- Anonim, 2009b. Et ve Balık Kurumu Erzurum Et Kombinasi Kayıtları
- Anonim, 2009c. Nüfus ve Okuryazarlık İstatistikleri.
http://www.erkurumajans.com/haber_detay.asp?haberID1514 (01.02.2011)
- Bailey, D., V., and J., Slade, 2004. Factors Influencing Support for A National Animal Identification System for Cattle in The United States. American Agricultural Economics Association Annual Meetings Denver, CO-August 1-4.
- Benin, S., S., Ehui and J., Pender, 2003. Policies for Livestock Development in The Ethiopian Highlands. Environment, Development and Sustainability 5: 491-510
- Bülbül, M., 1979. Bafra İlçesi Tütün İşletmelerinin Ekonomik Yapısı Yatırım ve Cari Harcamaların Dağılımı ve Bunların Gelir Üzerine Etkisi, Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları: 710, Bilimsel Araştırma ve İncelemeler:416, Ankara.
- Colson, F., Chatellier, V., Daniel, K., 1992, Using The Farm Accounts Data Network(FADN) to Identify the Structurely Characteristics and Economic Performance EU Cattle System, Institut National De La Recherche Agronomique, Nantes, <http://www.macauley.ac.uk/elpen/work1/fcab.html>, (17.05.2004).
- Dağdemir,V., 2004. Bayburt İli Kop ve Burnaz Dere Havzalarında Arıcılık Yapan İşletmelerin Genel Durumu ve Kooperatifleşmeye Bakış Açısı. Kooperatifçilik Dergisi. Sayı: 146.
- Demir, N., 2003 “Doğrudan gelir desteğine çiftçilerin yaklaşımı: Erzurum merkez köyleri örneği” (Yüksek Lisans Tezi). Erzurum.
- Demir, N., 2009. Destekleme Politikalarının Hayvancılık Sektörü Üzerine Etkilerinin Bölgesel Karşılaştırmalı Analizi.(Doktora Tezi). Erzurum.
- DPT. 2001. Devlet Planlama Teşkilatı. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı. Gıda Sanayi Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Et ve Et Ürünleri Sanayii Alt Komisyon Raporu.DPT:2635-ÖİK:643. Ankara

- Ertuğrul, C., 2000. Hayvancılık Sektöründe Destekleme Politikalarının Analizi ve Üretim Artışı İçin Gerekli Önlemler. Hayvancılık 2000 Kongresi-II (21-22 Kasım), Ankara.
- Gujarati, D.,N.,1995. Basic Econometrics. Third Edition, Mc Graw-Hill, USA
- Gökçen, H., 2007. AB Uyum Sürecinde Ülkemizde Suni Tohumlama ve Embriyo Transferi Çalışmalarının Geçmişi ve Geleceği. AB Veteriner Hekim Platformu Raporu, No: 4/2007.
- Gültek, A., 2000. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nın Hayvancılık Politikaları ve Hedefleri. Türkiye- 2000 Hayvancılık Kongresi (31 Mart- 2 Nisan), Ankara.
- Koç, A., A., Bayaner, S., Tan, Y., E., Ertürk ve F., Fuller., 2001. Analyses of The Impact of Support Policies and Programs on Animal Resources Development in Turkey. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü. Yayın No:53, Ankara.
- Kumbasaroğlu, H., 2003. Erzurum Merkez İlçede Tarım Arazilerinde Parçalanmanın Nedenleri ve Tarımsal Gelire Etkisi Üzerine Bir Araştırma. Atatürk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi (Yayınlanmış), Erzurum.
- Marcoux, M., Pomar, C., Faucitano, L., Brodeur, C. 2007 The relationship between different pork carcass lean yield definitions and the market carcass value. Meat Science 75:94-102. [www.elsevier.com/locate/meatsci] 15.09.2008.
- Ören, N., ve M., B., Bahadır., 2005. Türkiye’de ve OECD Ülkelerinde Hayvansal Ürün Politikaları ve Bu Politikalar Sonucu Ortaya Çıkan Transferler. Hayvansal Üretim 46(1): 1-7, Adana.
- Özkaya, T., O., Oyan, F., Işın, ve A., Uzmay, 2001. Türkiye’de Tarımsal Destekleme Politikaları Dünü-Bugünü-Geleceği. Türkiye Ziraat Odaları Birliği Yayın: 208, Ankara.
- RG, 2000. T.C. Resmi Gazete, 10.05.2000 ve sayı: 24045 “ Hayvancılığın Desteklenmesi Hakkında Karar”
- RG, 2006. T.C. Resmi Gazete, 12.08.2006 ve sayı: 10811 “ Hayvancılığın Desteklenmesi Hakkında Karar”
- RG, 2007. T.C. Resmi Gazete, 14.05.2007 ve sayı: 12146 “ Hayvancılığın Desteklenmesi Hakkında Karar”
- RG, 2009. T.C. Resmi Gazete, 14.04.2009 ve sayı:14850 “ Hayvancılığın Desteklenmesi Hakkında Kararda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Karar”
- RG, 2008a. T.C. Resmi Gazete, 15.04.2008 ve sayı: 13489 “ Hayvancılığın Desteklenmesi Hakkında Karar”
- RG, 2008b. T.C. Resmi Gazete, 24.05.2008 ve sayı: 13695 “ Hayvancılığın Desteklenmesi Hakkında Kararda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Karar”

- RG, 2008c. T.C. Resmi Gazete, 14.11.2008 ve sayı: 14255 “ Hayvancılığın Desteklenmesi Hakkında Kararda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Karar”
- RG, 2010. T.C. Resmi Gazete, 02.03.2010 ve sayı: 27509 “ Hayvancılığın Desteklenmesi Hakkında Karar”
- Sakarya, E. 1996. Türkiye’de ve Dünya’da Hayvancılığa Dayalı Sanayi İşletmelerinde Özelleştirme. Ankara Veteriner Hekimler Odası Dergisi, Sayı: Ekim-Kasım, Sayfa:11-22. Ankara.
- Sakarya, E., Uysal, G. 2000. Avrupa Birliği-Türkiye Adaylık Sürecinde Hayvancılık Sektöründe Alınması Gerekli Önlemler. ATB Türkiye 2000 Hayvancılık Kongresi. Sayfa:200-224, Ankara
- Sarimeşeli, M., 2000. Ekonometri El Kitabı. Birinci Baskı, Ankara
- Sayın, C., 2002. Türkiye’de Hayvancılık Politikaları ve Reform Arayışlarının Etkileri. Türkiye-Hollanda Besi ve Süt Hayvancılığı Sempozyumu (11-12 Haziran),Ankara.
- Sayın, C., 2003. Türkiye’de Tarımsal Destekleme Politikaları. Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği Yayınları, Ankara.
- TZOB, 2006. “Türkiye’de Kırmızı Et Hayvancılığı ve Kırmızı Et Sanayi Raporu” http://www.tzob.org.tr/tzob/duyurular_2005/kirmizi_et_2005.htm (14.01.2007)
- Topcu Y. 2007, Süt Sığırcılığı İşletmelerinde Başarıyı Etkileyen Faktörlerin analizi Erzurum İli örneği
- TKB, 2010. Tarım ve Köyüşleri Bakanlığı, Erzurum Tarım İl Müdürlüğü Proje ve İstatistik Şube Müdürlüğü Verileri, 2010, Erzurum
- Uğur, M., Nazlı, B., Bostan, K., Çiftçioğlu, G. 1995. Mezbaha Bilgisi ve Et Muayenesi Ders Notları. İstanbul Üniversitesi Veteriner Fakültesi Yayınları. Yayın No:38, İstanbul.
- Uğur, E., 2004. Hayvancılık Sektörü Destekleme Politikaları. Araştırma ve Meslekleri Geliştirme Müdürlüğü Bülteni, Ankara.
- Uzmay, A. ve E., Işık, 2004. AB’nin Tarımsal Destekleme Politikasındaki Son Değişiklikler ve Bu Değişikliklerin Aday Ülkelere ve Türkiye’ye Etkileri. Türkiye VI. Tarım Ekonomisi Kongresi (16- 18 Eylül), Tokat.
- Yeni, R., ve C., Ö., Dölekoğlu., 2003. Tarımsal Destekleme Politikasında Süreçler ve Üretici Transferleri. Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü Yayınları No:98, Ankara.
- Yurdakul, O., D., Smith, A., Koç, F., Fuller, H., Şengül, Ş., Akdemir, N., Ören, Ş., Aksoy, F.,Yavuz, G., Saner, A., Ö. Akbay ve İ., Yalçın., 1999. Türkiye’de Hayvansal Ürünler Arzı ve Yem Talebi: Mevcut Durumun Değerlendirilmesi ve Alternatif Politika Senaryoları. Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü Yayınları No:17, Ankara.

- Yavuz, F., 1999. Türkiye Besi ve Süt Hayvancılığı Politikalarının Analizi. Türkiye I. Besi ve Süt Hayvancılığı Sempozyumu (2-3 Aralık), İzmir.
- Yavuz, F., 2001. Ekonometri Teori ve Uygulama. Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Ders Notları, Yayın No:185, Erzurum.
- Yavuz, F., A., Bayaner, ve A., Yücer., 2006. DTÖ ve AB'nin Türkiye'deki Tarımsal Destekleme Politikalarına Etkileri. Türkiye VII. Tarım Ekonomisi Kongresi (13-15 Eylül), Antalya.
- Yavuz, F., 2007, Editör, Erzurum İli Büyükbaş Hayvan Islahı Projesi Çiftçi El Kitabı, Mega Ofset, Mart 2007. Erzurum.

EKLER**EK 1. ANKET FORMU**

Tar –Et Ve Et Kombinasyonu Destekleme Politikalarının
Erzurum Besi Hayvancılığına Etkilerinin Analizi

Tarih: Anket yeri (İl., İlçe, Köy): /
/.....

Çiftçi ile ilgili özellikler

1. Çiftçinin Yaşı:

2. Ailedeki fert sayısı kaç kişi :.....

3. Eğitim seviyesi:

- 1 Okur-yazar değil 2 Okur- yazar 3 İlkokul 4 Ortaokul
 5 Lise 6 Üniversite

4. Sosyal güvenceniz var mı?

- 1 SSK 2 Bağ-Kur 3 Emekli sandığı 4 Yeşil kart 5 Yok
 6 Özel 7 Diğer (.....)

5. Aşağıda verilen kooperatif yada derneklerden hangisi yada hangilerine üyesiniz?

- 1 Tarım Kredi Koop. 2 Tarım Satış Koop. 3 Ziraat Odası
 4 Damızlık Yetş. Bir. 5 Köy Kırsal Kalkınma Koop. 6. Şeker Panc. Koop.

6. Tarım ve Hayvancılık dışı faaliyette bulunuyor musunuz?

- Evet Hayır

7. Bulunuyorsanız aşağıdakilerden hangi işi yapıyorsunuz

- Devlet Memuru
 Kamu İşçi
 Özel Sektör
 Kendi İş yeri
 İnşaat işçisi
 Diğer (.....)

İşletme ile ilgili özellikler

8. İşletme Tipi;

Sığır yetiştiriciliği Koyun ve Sığır Yetiştiriciliği Diğerleri

9. İşletmenizde Çalışan Hayvan Bakıcısı (Çoban) sayısı:.....

10. Hayvancılığın yapılış amacı;

Ev ihtiyacını karşılamak Ticari Her ikisi

11. İşletmedeki mevcut büyükbaş hayvan sayısı ve ırkları

Büyükbaş	Yerli	Melez	Kültür
İnek			
Düve			
Buzağı-Dana			
Tosun			
Boğa			

12. Hayvan barınaklarının durumu

	Geleneksel	Modern (teknige uygun)
Ahır		

13. Üretim Şekli:

Et üretimi (besicilik) Süt ve et üretimi(kombine)

14. İşletmenin sahip olduğu arazi varlığı ne kadardır?

Toplam arazi miktarı **D** (da)

15. Tar-Et Kapsamında Kestirdiğiniz hayvan sayısını belirtiniz.?

.....

16. Yapılan besi hayvanlarının nasıl pazarlandığı

Tar-Et Kombina Özel kesimhaneler Kurban besisi Aracılar

17. Hayvanlar nerede otlatılıyor

Otlatılmıyor Köyün ortak merasında Kendi arazisinde Kiraladığım özel merada

18. Suni tohumlama yaptırıyor musunuz?

Evet Hayır

19. Hayvancılıkla ilgili daha önce uygulanan projelere katıldınız mı?

Evet Hayır

20.Hayvancılıkla ilgili hangi desteklerden faydalanıyorsunuz? (belirtiniz)

- Damızlık ve Saf Irk Gebe Düve Desteği
- Suni Tohumlamadan Doğan Buzağı Des.
- Süt Teşviki
- İslah Amaçlı Yetiştirici Birlikleri Üyelerine Sabit veya Seyyar Süt Sağım Ünitesi ve Soğutma Tankı Kurulması Desteği
- Gübre Çukuru Yapılması Desteği
- Hayvan Kimlik Sistemi Desteği
- Büyük ve Küçükbaş Hayvan Gen Kaynakları Desteği

Tar-Et ile ilgili özellikler

21.Tar-Et Projesine Müracaat etmenizin nedeni nedir?

- Et Teşvik Priminden faydalanmak
- Besi Hayvan Sayısını artırmak
- Mevcut Hayvan ırklarını daha verimli ırklara dönüştürme
- Kaliteli Yem Desteği
- Garanti Pazar Olması
- Diğer

22.Tar-Et Projesine önceki yıllarda Müracaat ettiniz mi?

- Evet
- Hayır

23.Tar-Et Projesi Kapsamında biten sözleşmelerinizi yenilemeyi düşünüyor musunuz.

- Evet
- Hayır

24.23 Soruda cevabınız Hayır ise nedenini belirtiniz.

- Et teşvik Primini az bulduğumdan düşünmüyorum
- Bürokratik işlemleri çok fazla olduğundan
- Kombinada kestirmeyi düşünmüyorum
- Beklediğim geliri elde edemedim.
- Diğer (Belirtiniz.)

25.Besiye alınan hayvanların en fazla 3 yaş ile sınırlandırılmasını doğru buluyor musunuz?

- Evet
- Hayır

26. Tar-Et kapsamında.Besiye genelde kaç yaşında hayvanları alıyorsunuz

- 0-1
- 1-2
- 2-3

27.Tar-Et Projesinde Hayvan sayısı en az 5 en fazla 250 olarak belirlenmiştir. Bu Rakamlar Sizce ideal rakamlar mıdır?

- Evet
- Hayır

28.Tar-et Projesi kapsamında hayvanların besi sürelerini ne kadar süre olarak belirlediniz

1-3 ay 3-6 ay 6-9 ay 9-12 ay 12- 14 ay

29.Tar-et Sözleşmesi gereği olarak besi süresi 3-14 arasında belirlenmiştir. Bu süre sizce yeterli? midir?

Evet Hayır

30.1,5 TL Et Teşvik Primini yeterli buluyor musunuz?

Evet Hayır

31.190 kg'lık karkas ağırlık oranı sizce fazlamıdır?

Evet Hayır

32.31 Soruya cevabınız evet ise sizce kaç kg olmalıdır?

(Belirtiniz)

33.Tar-Et Projesi kapsamında kredi kullandınız mı?

Evet Hayır

34.33.Soruda cevabınız evet ise ne kadar miktarda kredi kullandınız belirtiniz?

.....TL

35.Nakliye ve Hayat sigortalarının besiciler tarafından yapılmasını uygun buluyor musunuz?

Evet Hayır

36.Besi Kondisyon değeri %60-55 arası 1.kalite randıman değeri sizce yüksek midir?

Evet Hayır

37. Tar-Et Projesi kapsamında en önemli problemlerden üç tanesini belirtiniz.

.....

38.Bu problemin çözümüne yönelik olarak neler önerirsiniz.

.....

EK 2. EKONOMETRİK MODEL ÇIKTISI

```
--> RESET
--> READ;FILE="C:\Documents and Settings\Admin\Desktop\Kopya
X1000016.xls
--> PROBIT;Lhs=C8;Rhs=ONE,A1,A2,A11,B101,B22,B24,B27,B291,C7,C19Ş
```

Normal exit from iterations. Exit status=0.

```
+-----+
| Binomial Probit Model |
| Maximum Likelihood Estimates |
| Model estimated: Jan 03, 2011 at 11:23:17AM. |
| Dependent variable C8 |
| Weighting variable None |
| Number of observations 152 |
| Iterations completed 6 |
| Log likelihood function -70.01877 |
| Number of parameters 11 |
| Info. Criterion: AIC = 1.06604 |
| Finite Sample: AIC = 1.07844 |
| Info. Criterion: BIC = 1.28487 |
| Info. Criterion:HQIC = 1.15493 |
| Restricted log likelihood -91.45532 |
| McFadden Pseudo R-squared .2343938 |
| Chi squared 42.87312 |
| Degrees of freedom 10 |
| Prob[ChiSq > value] = .5238983E-05 |
| Hosmer-Lemeshow chi-squared = 20.56662 |
| P-value= .00219 with deg.fr. = 6 |
+-----+
```

```
+-----+-----+-----+-----+-----+
Variable| Coefficient | Standard Error |b/St.Er.|P[|Z|>z]| Mean of X|
+-----+-----+-----+-----+-----+
+Index function for probability
Constant| -.55669354 .58504296 -.952 .3413
BY | .02403195 .01166740 2.060 .0394 48.6644737
KS | -.19308197 .05564321 -3.470 .0005 5.82236842
FB | -.58851772 .27461506 -2.143 .0321 .33552632
DS | .05677821 .02159075 2.630 .0085 9.40789474
ÜŞ | 1.42467929 .42042331 3.389 .0007 .25000000
HS | .00441040 .00485436 .909 .3636 35.6907895
ST | .25407269 .27778408 .915 .3604 .32236842
HD | -.38131359 .26760613 -1.425 .1542 .31578947
TM | .66364776 .25283541 2.625 .0087 .61184211
ET | .19152276 .25398193 .754 .4508 .48026316
```

```

-----+
| Fit Measures for Binomial Choice Model |
| Probit model for variable C8 |
-----+
| Proportions P0= .289474 P1= .710526 |
| N = 152 N0= 44 N1= 108 |
| LogL= -70.019 LogL0= -91.455 |
| Estrella = 1-(L/L0)^(-2L0/n) = .27487 |
-----+
| Efron | McFadden | Ben./Lerman |
| .28879 | .23439 | .69855 |
| Cramer | Veall/Zim. | Rsqrd ML |
| .26405 | .40283 | .24577 |
-----+
| Information Akaike I.C. Schwarz I.C. |
| Criteria 1.06604 1.28487 |
-----+
-----+
| Predictions for Binary Choice Model. Predicted value is |
| 1 when probability is greater than .500000, 0 otherwise. |
| Note, column or row total percentages may not sum to |
| 100% because of rounding. Percentages are of full sample. |
-----+
| Actual | Predicted Value | Total Actual |
| Value | 0 1 |
-----+
| 0 | 18 ( 11.8%) | 26 ( 17.1%) | 44 ( 28.9%) |
| 1 | 7 ( 4.6%) | 101 ( 66.4%) | 108 ( 71.1%) |
-----+
| Total | 25 ( 16.4%) | 127 ( 83.6%) | 152 (100.0%) |
-----+
=====
Analysis of Binary Choice Model Predictions Based on Threshold =
.5000
-----
Prediction Success
-----
Sensitivity = actual 1s correctly predicted 93.519%
Specificity = actual 0s correctly predicted 40.909%
Positive predictive value = predicted 1s that were actual 1s 79.528%
Negative predictive value = predicted 0s that were actual 0s 72.000%
Correct prediction = actual 1s and 0s correctly predicted 78.289%
-----
Prediction Failure
-----
False pos. for true neg. = actual 0s predicted as 1s 59.091%
False neg. for true pos. = actual 1s predicted as 0s 6.481%
False pos. for predicted pos. = predicted 1s actual 0s 20.472%
False neg. for predicted neg. = predicted 0s actual 1s 28.000%
False predictions = actual 1s and 0s incorrectly predicted 21.711%
=====

```

ÖZGEÇMİŞ

1973 yılında Erzurum'da doğdu. İlk, Orta ve Lise öğrenimini Erzurum'da tamamladı.1995 yılında Atatürk Üniversitesi Meslek Yüksek Okulu Elektrik Bölümünden, 2003 yılında da Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümünden mezun oldu. Atatürk Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı'nda 2007 yılında Yüksek Lisans öğrenimini başladı. Halen Erzurum Meteoroloji Bölge Müdürlüğünde Mühendis olarak çalışmaktadır. Evli olup, Yusuf Furkan, Ayşe Betül ve Nurbanu adında üç çocuğu vardır.